

बार्षिक वाली विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका

बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

२०७४/७५

१. प्रयोगशालाको पृष्ठभूमि र परिचय

१.१ परिचय:

कृषि मूलश्रः जीवनम् । मानिस मात्रको जीवनको मूल आधार नै कृषि हो । आर्थिक दृष्टिकोणले सक्रिय जनसंख्याको करिब ६६ प्रतिशत जनसंख्याको जीवनयापनको मूल आधार कृषि क्षेत्रको विकास नै नेपालीको आर्थिक उन्नतिको लागि कोशेदुङ्गा हो भन्दा अत्युक्ति नहोला । देशको कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान करिब ३३ प्रतिशतले रहेको र औद्योगिकीकरणको लागि कच्चा पदार्थका साथै अधिकांश निकासी योग्य वस्तुहरूको उत्पादन यसै क्षेत्रबाट हुने भएकोले कृषि व्यवसाय नेपाली जनजीवनको माध्यम मात्र नभई समग्र आर्थिक विकासको आधारशिला पनि हो । यसरी नेपाली अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रूपमा अग्रणी भूमिका खेल्दै आएको कृषि क्षेत्रको विकास नभए सम्म बहुसंख्यक जनताको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउन नसकिने तथ्य निर्विवाद छ ।

यही वास्तविकतालाई हृदयंगम गरी द्रुत गतिमा कृषिको वृद्धि दर हासिल गरी गरिवी निवारण गर्ने महान उद्देश्य प्राप्तीका लागि नेपाल सरकारको नेपाल सरकारको कृषि विकास रणनितिको परिकल्पना र यसले अङ्गिकार गरेको पकेट प्याकेज रणनिति अनुरूप तथा तुलनात्मक लाभको आधारमा वाली विविधिकरण गरी कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि हुनु अपरिहार्य छ । कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व अभिवृद्धिका लागि आवश्यक उत्पादन सामग्रीहरू मध्ये सिंचाई, वाली संरक्षण, कृषि प्रविधिको अलावा उन्नत बीउको प्रयोगले मात्र पनि १५-२५ प्रतिशत कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने तथ्य सावित भै सकेको छ । करिब ९३ प्रतिशत कृषकहरूले प्रयोग गर्दै आइरहेका उन्नत जातका नयाँ बीउहरू भए तापनि उत्पादनको शिलशिलामा विभिन्न कारणहरूबाट सम्मिश्रण भई बीउको गुणस्तर हास हुन गई स्थानीय जात सरहनै भई कम उत्पादन दिने बीउलाई गुणस्तरीय बीउले प्रतिस्थापन गर्न सके मात्र पनि समग्र कृषि उत्पादनमा १५-२५ प्रतिशतले वृद्धि गर्न सकिन्छ । तसर्थ: उन्नत जातको गुणस्तरयुक्त बीउलाई हास हुन वाट जोगाउन व्यवस्थित प्रणालीबाट बीउ उत्पादन कार्यक्रम संचालन गरी बीउको गुणस्तर नियन्त्रण गर्न अति आवश्यक छ ।

कृषकलाई निरन्तर तथा नियमितरूपमा उपयुक्त जातको गुणस्तरीय बीउ विजन आवश्यक परिमाणमा उपलब्ध गराउन सरकारी/गैर सरकारी/निजी क्षेत्रका व्यवसायीहरू बीउ व्यवसायमा संलग्न भै रहेकाले बीउ विजनको विकास गर्न बीउ विजन नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमाका लागि आवश्यक सुझाव दिन र कृषकवर्गहरूलाई उपलब्ध गराईने विभिन्न निकायहरूबाट उत्पादित बीउको गुणस्तर जाँच गरी प्रमाणीकरण गर्न बीउ विजन गुणस्तर निर्धारण कार्य नियमित गर्नुका साथै बीउ विजन सँग सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय कायम राखी बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण कार्य संचालन गर्न हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ८ को औद्योगिक क्षेत्र भित्र अवस्थित यो प्रयोगशाला आ.व. ०३५/०३६

सालमा स्थापना भएको हो । यस प्रयोगशालाले मध्यमाञ्चल बिकास क्षेत्रको विभिन्न जिल्लामा संचालित बीउ उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण तथा वितरणमा अनुगमन, बीउ परीक्षण, खेत निरीक्षण, बीउ प्रमाणीकरण आदि कार्य वाट बीउको स्तर निर्धारण गरी कृषकहरूलाई गुणस्तरीय बीउ श्रोत केन्द्र मार्फत उपलब्ध गराई कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि गराउन सहयोग पुर्याउदै आएको छ ।

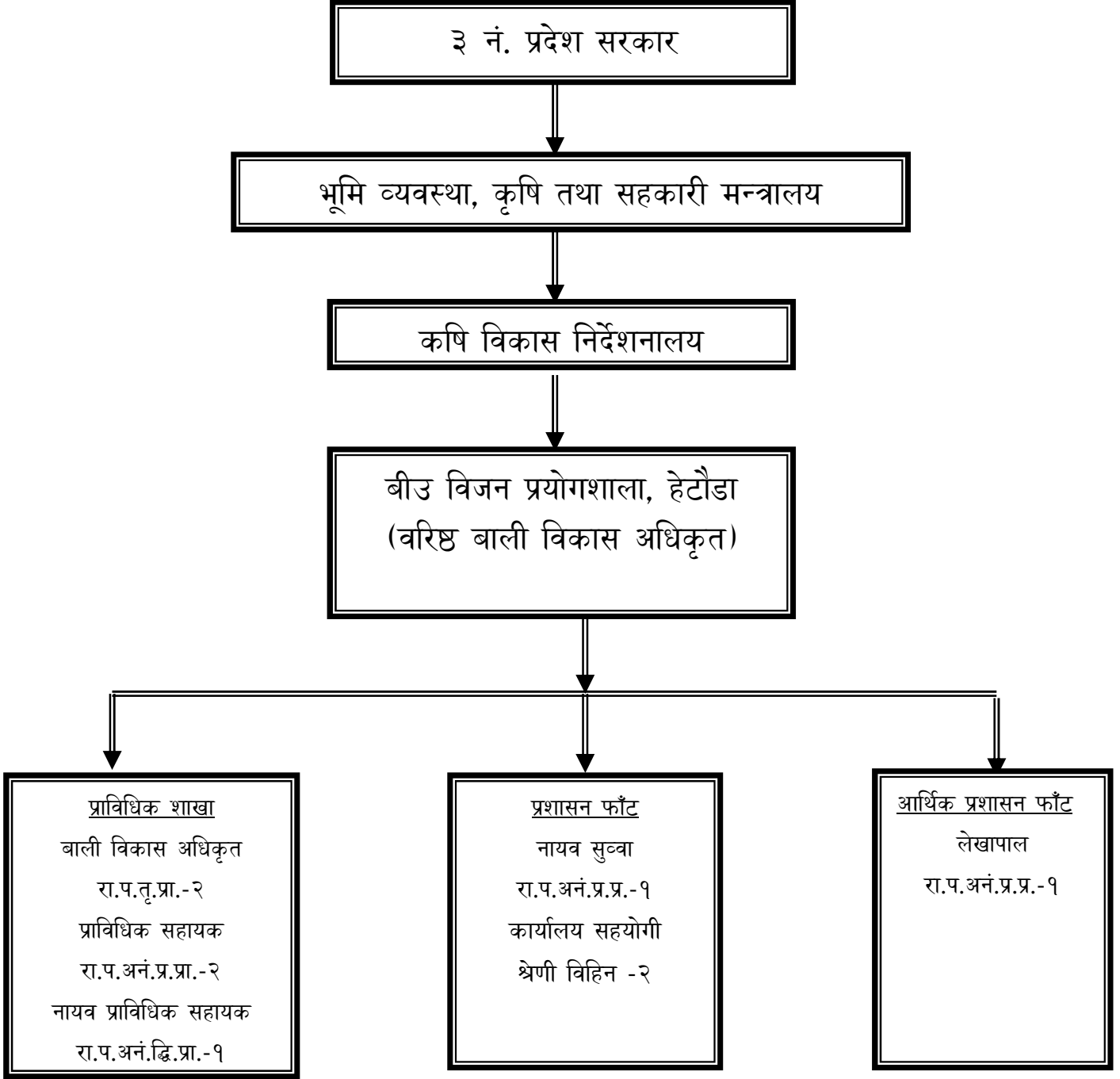
१.२ उद्देश्य:

१. बीउ परीक्षण, खेत निरीक्षण तथा बीउ प्रमाणीकरण प्रविधि द्वारा बीउको गुणस्तर नियन्त्रण पद्धती कार्यान्वयन गरी कृषकवर्गहरूलाई गुणस्तरयुक्त बीउको उपलब्धतामा सुनिश्चित गराई कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व अभिवृद्धिमा सहयोग पुर्याउने ।
२. बीउ वालीको स्तर निर्धारण गर्ने ।
३. विभिन्न तालिम/गोष्ठी कार्यक्रम संचालन एवं समन्वय गरी बीउ उत्पादन, वितरण तथा प्रयोग बारे जनचेतना जगाउने ।
४. बजारमा उपलब्ध बीउको गुणस्तरीयता कायम राख्न बीउ बजारको नियमित अनुगमन तथा अध्ययन गरी आवश्यक सुझाव तथा जानकारी गराउने ।
५. बीउको गुणस्तर नियन्त्रण गर्न बीउ विश्लेषण, परीक्षण र संकेत पत्र लगाउने ।
६. बीउको गुणस्तर हास हुनवाट बचाउन बीउ भण्डारण निरीक्षण गर्ने ।
७. विभिन्न बीउ विक्रेताहरूले विक्री वितरण गरिरहेको बीउको नमूनाहरू संकलन गरी गुणस्तर परीक्षण गर्ने ।
८. सिफारिस गरिएको वालीको जातीय परीक्षण गरी सो बारे जानकारी लिने ।
९. सर्वसाधारण कृषकहरूले प्रयोग गर्दै आईरहेका बीउको नमूनाहरूको गुणस्तर परीक्षण गर्ने ।
१०. अनुगमन/निरीक्षण तथा परीक्षणवाट देखिएका कमी-कमजोरी र समस्या समाधानको लागि आवश्यक सुझाव एवं सल्लाह दिई बीउको गुणस्तर अभिवृद्धिमा सहयोग पुर्याउने ।
११. बीउ विजन ऐन २०४५, बीउ विजन नियमावली २०६९, बीउ विजन नीति २०५६ र बीउ विजन उत्पादन कार्यविधी निर्देशिका २०५६ प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न गराउन सहयोग पुर्याउने ।

१.३ मुख्य-मुख्य कार्यहरू

१. बीउ परीक्षण
२. बीउ वाली खेत निरीक्षण तथा अनुगमन
३. बीउ बजार गुणस्तर अध्ययन
४. बीउ प्रमाणीकरण
५. बीउ प्रशोधन तथा भण्डारण निरीक्षण
६. बीउ उत्पादन तथा वितरण सम्बन्धी तालिम/गोष्ठी आदि संचालन गरी गुणस्तरीय बीउ उत्पादन, वितरण तथा प्रयोग बारे जनचेतना अभिवृद्धिमा सहयोग पु-याउने
७. बीउ उत्पादन कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा निरीक्षण गर्ने
८. प्रमाणीकरण गरिएको वालीको जातीय परीक्षण गर्ने
९. बीउ उत्पादन तथा वितरण सम्बन्धी आवश्यक प्राविधिक सुझाव एवं सर-सल्लाहका माध्यमवाट गुणस्तरीय बीउ उत्पादन, वितरण तथा प्रयोग बारे जनचेतना जगाउने आदि

१.४ संगठन तालिका

१.५. जनशक्ति विवरण

बीउ विजन प्रयोगशाला, हेटौडाको हालको (२०७५/०७६) मौजुदा दरबन्दी र पदपूर्तिको देहाय अनुसार रहेको छ ।

क्र.स.	पद	श्रेणी	समूह	दरबन्दी संख्या	पदपूर्ति संख्या	रिक्त संख्या	कैफियत
१.	बरिष्ठ बाली विकास अधिकृत	रा.प.द्वि.प्रा.	बाली विकास	१	१		
२.	बाली विकास अधिकृत	रा.प.तृ.प्रा.	बाली विकास	२	१	१	
३.	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	बाली विकास	२	२		
४.	नायव प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	बाली विकास	१	१		
५.	लेखापाल	रा.प.अनं.प्र.प्र.	लेखा प्रशासन	१	१		
६.	ना. सु.	रा.प.अनं.प्र.प्र.	सामान्य प्रशासन	१	१		
७.	प्राविधिक सेवा करार				१		करार
७.	कार्यलय सहयोगी	श्रेणी विहिन	सामान्य प्रशासन	२	१		१ जना करारमा पदपूर्ति
८.	सवारी चालक	श्रेणी विहिन	सामान्य प्रशासन		१		करार
	जम्मा			१०	११	२	

१.६ प्रयोगशालामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.स.	कर्मचारीको नाम थर	पद	श्रेणी	सेवा	समूह	हालको पदमा नियुक्ति मिति	शैक्षिक योग्यता	स्थायी ठेगाना
१.	श्री भरत प्रसाद देवकोटा	बरिष्ठ बाली विकास अधिकृत	रा.प.द्वि.प्रा.	कृषि	बाली	२०६९/१२/१९	M.Sc. Ag. (Agronomy)	अजिरकोट गा.पा.-५, गोरखा
२.	श्री जगदिश यादव	बाली विकास अधिकृत	रा.प.तृ.प्रा.	कृषि	बाली	२०६७/१०/०१	I.Sc. Ag.	बलवा न.पा.-११, महोत्तरी
३.	श्री राम बाबु यादव	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	कृषि	बाली	२०६४/१०/०१	जे.टी.ए तालिम	रामगोपालपुर गा.पा.-८, महोत्तरी
४.	श्री सिर्मला योन्जन	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	कृषि	बाली	२०६९/०९/१७	जे.टी.	हेटौडा उपमहा न.पा.-५, मकवानपुर
५.	श्री गोपाल प्रसाद अर्याल	अधिकृत	छैठौं	प्रशासन	प्रशासन	२०६५/११/३०	कानून स्नातक	हेटौडा उपमहान.पा.-१७
६.	श्री डोर बहादुर खड्का	अधिकृत	छैठौं	प्रशासन	लेखा	२०७६/११/१३	स्नातक (मानविकी)	हेटौडा उपमहान.पा.-९, पशुपतिनगर, मकवानपुर
७.	श्री रामकुमार अगस्ती	नायव प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	कृषि	बाली	२०७०/०८/२६	जे.टी.ए. तालिम	कालिका गा.पा.-३, रसुवा
८.	श्री अनिता चौधरी	नायव प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वि.प्रा.	कृषि	बाली		जे.टी.ए. तालिम	हेटौडा उपमहान.पा.-५
९.	श्री निर्मला चौधरी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	प्रशासन	प्रशासन		साधारण लेखपढ	चन्द्रपुर न.पा.-१०, रौतहट
१०.	श्री बसुन्धरा कार्की	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	प्रशासन	प्रशासन		साधारण लेखपढ	हेटौडा उपमहान.पा.-
१०.	श्री राम बहादुर थारु	हल्का सवारी चालक	श्रेणी विहिन	प्रशासन	प्रशासन		साधारण लेखपढ	बैजनाथ गा.पा.-५, बाँके

१.७ यस प्रयोगशालाको स्थापनाकाल देखि हाल सम्म रहनु भएका
कार्यालय प्रमुखहरुको विवरण

क्र.स.	कार्यालय प्रमुखको नाम, थर	अवधि		कैफियत
		देखि	सम्म	
१.	श्री रमेश कुमार मिश्र	२०३८/०४	२०३९/०६	
२.	श्री पूर्ण बहादुर शाक्य	२०३९/०६	२०४०/०५	
३.	श्री रमेश कुमार मिश्र	२०४०/०५	२०४४/०३	
४.	श्री महेश नाथ श्रेष्ठ	२०४४/०४	२०५०/०३	
५.	श्री आशलाल तामाङ्	२०५०/०४	२०५०/१०	
६.	श्री रमेश कुमार मिश्र	२०५०/१०	२०५१/०३	
७.	श्री आशलाल तामाङ्	२०५१/०३	२०५७/०५	
८.	श्री धनंजय पंजियार	२०५७/०५	२०७०/०८	
९.	श्री मजहर हुसैन कलीम	२०७०/०७	२०७१/०५	
१०.	श्री जगदिश यादव	२०७१/०५	२०७१/०८	
११.	श्री अब्दुश सत्तार अन्सारी	२०७१/०८	२०७४/०१	
१२.	श्री धन बहादुर थापा मगर	२०७४/१/	२०७५/६/१९	
१३.	श्री जगदिश यादव	२०७५/६/२०	२०७५/८/२२	
१४	भरत प्रसाद देवकोटा	२०७५/८/२३	हाल सम्म	

Seeds are the focal point around which strategies to boost crop yield can be built.

-Keylly, 1985

२. कार्यक्रम र प्रगति

२.१ आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भए गरेका मुख्य मुख्य कार्यहरूको प्रगतिको विवरण

रु. लाखमा

क्र. सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगति		कैफि यत
		परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	
अ. पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू:							
क्षेत्रीय बीउ बीजन प्रयोगशालाको बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण कार्यक्रम तर्फ							
८.२.२.३०	प्रयोगशालाको भवन निर्माण	१	२८.६७	४०	१	२८.६७	
८.२.९.१२७	पुरानो तथा नयाँ प्रयोगशालाको कम्पाउण्डवाल निर्माण	१	२.१५	३	१	२.१५	
८.२.९.१२८	तालिम भवनको रेलिड निर्माण	१	१.०८	१.५	१	१.०८	
८.३.१.११	पलङ्ग खरिद कार्यालयको लागि फर्निचर फिक्चर्स	१	०.२२	०.३	१	०.२२	
८.५.१.१०१२	हाजिर गर्ने मेशिन (कार्यालय संचालनसंग सम्बन्धित यन्त्र उपकरण तथा मेशिन औजार)	१	०.१६	०.२३	१	०.१६	
८.५.१.१०५७	स्कुटर खरिद (कार्यालय संचालनसंग सम्बन्धित यन्त्र उपकरण तथा मेशिन औजार)	२	२.६७	३.७२	२	२.६७	
चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू:							
२.१५.१.२१४	बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धि स्थलगत घुम्ती कृषक तालिम	६	१.६३	२.२८	६	१.६३	
२.१५.१.२१५	क्षेत्रीय बीउ व्यवसायीहरूलाई बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धि तालिम	३	२.९०	४.०५	३	२.९०	
२.१५.१.२५३	बीउ विजन एन नीति नियमसंग सम्बन्धित अन्तरकृया एवं गोष्ठी कार्यक्रम	१	३.२३	४.५	१	३.२३	
२.१५.४.८	विभिन्न प्रयोगशालाबाट संकलन गरिएको नमुनाको क्रसचेक	३	०.०२	०.०३	३	०.०२	
२.१५.४.१८	बीउ नमुना परिक्षण	१५००	१.०८	१.५	१५००	१.०८	
२.१५.४.१९	बजारबाट नमुना बीउ संकलन तथा	३०	०.०९	०.१२	३०	०.०९	

	परिक्षण						
२.१५.४.२०	रेफ्री नमूना बीउ परिक्षण	३	०.०६	०.०९	३	०.०६	
२.१५.४.२२	बीउ प्रमाणिकरण (गुणस्तर परिक्षण)	९००	१.२५	१.७५	८६४	१.२०	
१५.४.८२	अनुदानको बीउको नमुना परिक्षण	४५०	०.३६	०.५०	४५०	०.३६	
२.१५.४०.४३	वार्षिक पुस्तिका प्रकाशन (अन्य)	१	०.३६	०.५	१	०.३६	
२.१५.४०.५२२	कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा तथा प्रगति प्रतिवेदन तयार (अन्य)	३	०.१५	०.२१	३	०.१५	
२.१९.१.४६२	क्षेत्रीयस्तर योजना तर्जुमा तथा प्रगति समिक्षा गोष्ठीमा सहभागी हुने	५	०.४६	०.६४	५	०.४६	
२.१९.१.४६७	बीउ वाली निरिक्षण	५०	४.८७	६.८	५०	४.८७	
२.१९.१.४६८	बीउ भण्डार निरिक्षण	१	०.०३	०.०४	१	०.०३	
२.१९.१.४६९	बजार बीउ निरिक्षण तथा अनुगमन	५	०.०३	०.०४	५	०.०३	
ख)	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा						

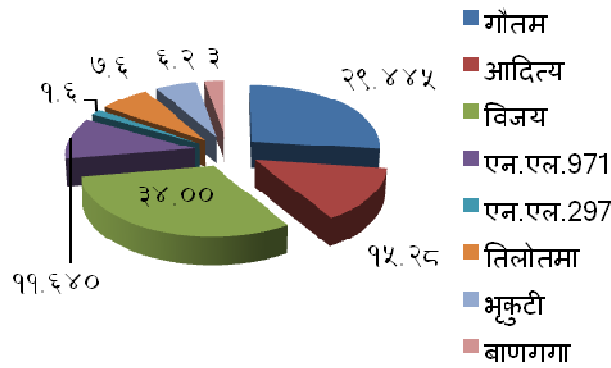
२.२ बीउ प्रमाणिकरण

२.२.१ आ.व. २०७४/७५ मा यस प्रयोगशालाबाट वाली अनुसार स्रोत बीउ प्रमाणिकरणको विवरण

क्र.स.	वाली	प्रमाणिकरण गरिएको बीउको स्तर		कुलजम्मा (मे.टन.)
		मुल (मे.टन.)	प्रमाणित (मे.टन.)	
१.	धान	२२३.९४५	२६९.०३०	४९२.९७५
२.	गहुँ	१०८.७६५	२२५.५७५	३३४.३४०
३.	मकै	४१.४२०	५.४००	४६.८२०
४.	तोरी	५.१६५	-	५.१६५
५.	मुसुरो	३.८१०	-	३.८१०
	जम्मा	३८३.१०५	५००.००५	८८३.११०

२.२.२ आ.व. २०७४/७५ मा यस प्रयोगशालाबाट प्रमाणिकरण गरिएको गहुँ बालीको मुल वीउमा विभिन्न जातहरूले ओगटेको प्रतिशत र उत्पादन परिमाण (मे.ट.)

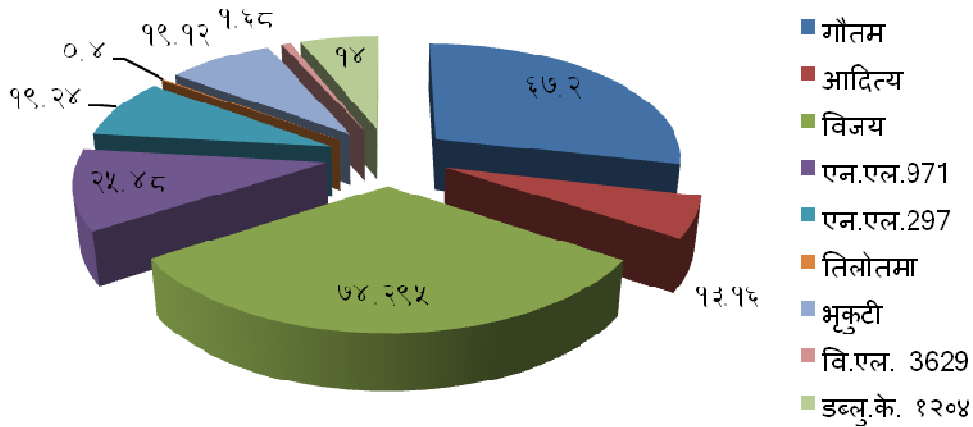
२.२.३ आ.व. २०७४/७५ मा यस प्रयोगशालाबाट प्रमाणिकरण गरिएको धान बालीको मुल वीउमा विभिन्न जातहरूले ओगटेको प्रतिशत र उत्पादन परिमाण (मे.ट.)

जात	उत्पादन परिमाण (मे.ट.)	ओगटेको %	जात	उत्पादन परिमाण (मे.ट.)	ओगटेको %
सावित्री	३५.६५५		सुख्खा २	४.०५५	
हर्दिनाथ १	६४.८२५		मकवानपुर १	३.७६५	
सवा मन्सुली सव १	१३.४२५		बहुगुणी	२.१००	
स्वर्ण सव १	१९.७५५		सुख्खा १	०.३००	
रामधान	३०.५५५		सुख्खा ६	०.३००	
लल्का वासमती	१.७६०		सुगन्धीत	०.५४०	
मकवानपुर १	३.७६५		चैते २	०.९००	
सुख्खा ३	१५.७१०		राधा १४	१.८४५	
सुख्खा ५	५.६५५		हर्दिनाथ ३	१.५००	
राधा ४	१८.२७५		सेहराड	०.७५०	
चैते ५	१०.७७५				

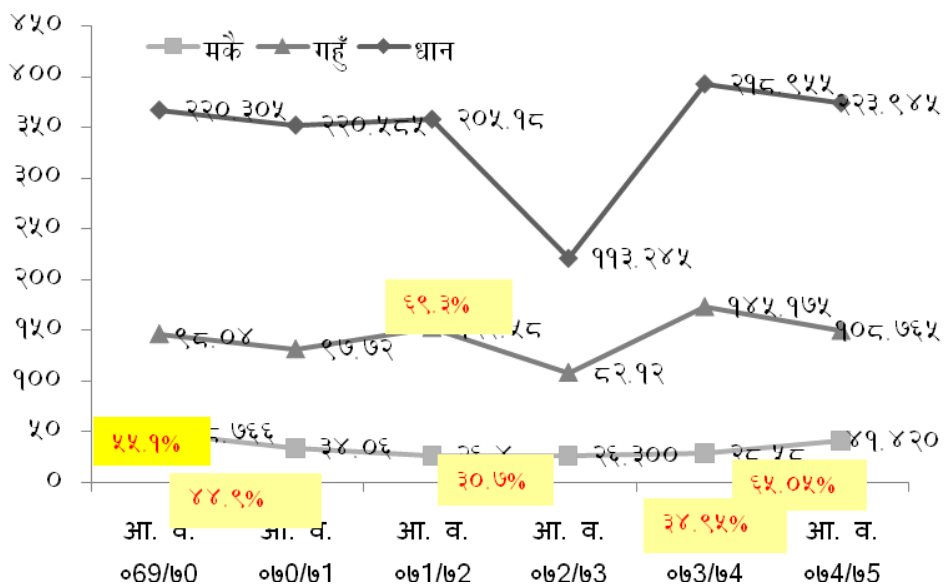
२.२.४ आ.व. २०७४/७५ मा यस प्रयोगशालाबाट प्रमाणिकरण गरिएको धान बालीको प्रमाणित वीउमा विभिन्न जातहरूले ओगटेको प्रतिशत र उत्पादन परिमाण (मे.ट.)

जात	उत्पादन परिमाण (मे.ट.)	ओगटेको %	जात	उत्पादन परिमाण (मे.ट.)	ओगटेको %
सावित्री	३९.२००		रामधान	७७.८४०	
हर्दिनाथ१	२८.९६५		मकवानपुर १	२०.४७५	
सुख्खा ३	१७.२२०		खुमल-८	९.९७५	
स्वर्ण सव १	११.०९५		खुमल-४	३४.३००	
सवा मन्सुली सव १	१६.०३०		राधा ४	८.९९५	
लल्का वासमती	२.७६५				

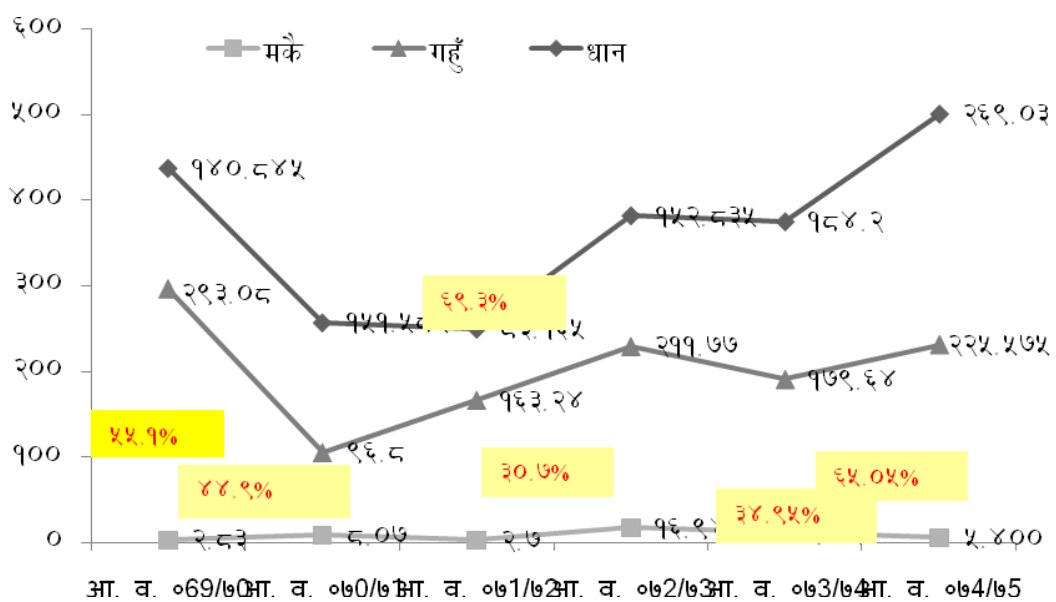
२.२.५ आ.व. २०७४/७५ मा यस प्रयोगशालाबाट प्रमाणिकरण गरिएको गहुँ बालीको प्रमाणित वीउमा विभिन्न जातहरूले ओगटेको प्रतिशत र उत्पादन परिमाण (मे.ट.)

२.२.६ पछिल्लो ६ वर्षको तुलनात्मक मुल बीउ प्रमाणिकरण विवरण

२.२.७ पछिल्लो ६ वर्षको तुलनात्मक प्रमाणित बीउ प्रमाणिकरण विवरण

२.२.८ आ.व. ०७४/७५ मा प्रमाणिकरण गरिएको स्रोत बीउको विवरण

सि.नं.	बीउ प्रमाणिकरण गराउने कार्यालय, संस्था, समुह, निजी कृषक तथा कम्पनीको नाम	बाली	जात	स्तर	बीउको लट नं	लटको परिमाण मे. ट.	ट्यागको विवरण			प्रति बोराको क्षमता (कि.ग्रा.)	प्रमाणिकरण भएको परिमाण मे.टन	कैफियत
							देखि	सम्म	जम्मा ट्याग संख्या			
१	श्री राष्ट्रिय उखुबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, जितपुर बारा ।	तोरी	प्रगती	मुल बीउ	मा७३-बारा-उखुबाली-१		१७९	२००	२२	५	०.५२०	
							१३३५	१३५०	१६	५		
							७५१	७५६	६	५		
							७५७	७६६	१०	३०		
२	श्री राष्ट्रिय तेलबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, नवलपुर सर्लाही ।	तोरी	विकास	मुल	पु-७३-सर्ला-तेलबाली-१	६७३	६९७	२५	१५	०.३७५		
			उन्नती		पु-७३-सर्ला-तेलबाली-३	६९८	७२२	२५	१५	०.३७५		
			मोरङ		पु-७३-सर्ला-तेलबाली-२	७२३	७५०	२८	१५	१.२७५		
						७६७	८००	३४				
						२०१	२२३	२३				
			प्रगति		पु-७३-सर्ला-तेलबाली-४	२२४	२५३	३०	१५	०.४५०		
प्रिति	पु-७३-सर्ला-तेलबाली-५	२५८	३२७	७०	१५	१.०५०						

३.	श्री राष्ट्रिय धानबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, हर्दिनाथ धनुषा ।	तोरी	प्रिति	मूल बीउ	चै-७३-धनु-१८-०१		१४०२	१४३१	३०	१०	०.३००	
			शिशिर		चै-७३-धनु-१८-०३		६०१	६२०	२०	१०	०.२००	
			सिमल		चै-७३-धनु-१८-०२		१३९१	१४००	१०	१०	०.१००	
			महेश्वर भारती		चै-७३-धनु-१८-०१		१३५१	१३७०	२०	१०	०.२००	
४	श्री उन्नत बीज वृद्धि कृषक समुह, भरतपुर म.न.पा. चितवन ।	तोरी	उन्नती	मूल	फा७३-चि-३०-१		३२८	३८१	५२	१०	०.५२०	
		मुसुरो	सिम्रिक		फा७३-चि-३०-१		५२१	५५०	३०	१	०.३००	
			सितल		चै७३-चि-३०-१		१४०१	१४५०	५०	१०	०.५००	
			सिमल		चै७३-चि-३०-१		१५५१	१६००	५०	१०	०.५००	

५	श्री क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, परवानीपुर, बारा	तोरी	प्रगती	मूल बीउ	फा७३-बारा-०९-१		९५१	९६०	१०	३०	०.३००	
		मुसुरो	सितल		चै७३-बारा-०९-१		७५१	७६०	१०	३०	०.३००	
					चै७३-बारा-०९-२		७६१	७६५	५	१०	०.०५०	
					चै७३-बारा-०९-३		७७१	७७५	५	१०	०.०५०	
			सिमल		चै७३-बारा-०९-२		७६६	७७०	५	३०	०.१५०	
सिम्रिक	चै७३-बारा-०९-३		७७६	७७७	२	३०	०.०६०					
६	श्री उन्नत बीज वृद्धि कृषक समुह, भरतपुर म.न.पा. पटीहानी चितवन ।	मुसुरो	सिमल	मूल	चै७३-चि-३०-०१		१२०१	१२७०	७०	१०	०.७००	
			सितल		चै७३-चि-३०-०१		६२१	६५०	३०	१०	०.३००	
		गहुँ	गौतम	प्रमाणित	चै७३-चि-३०-०१	१७.३२०	८२९३	८२९५	१४	४०	१७.३२०	
							७	०				
							८२४७	८२५०	२५	४०		
					८३३२	८३३५	३१	४०				

						०	०				
						२७९० १	२७९५ ०	५०	४०		
						२८९५ १	२९००	५०	४०		
						७४०० २	७४०५ ०	४९	४०		
						७३०० १	७३१० ०	१००	४०		
						७३२५ १	७३३६ ४	११४	४०		
			गौतम	मूल	चै७३-चि-३०-०१	४.००	६६८० १	६६९० ०	१००	४०	४.००
		एन. एल.९७१	चै७३-चि-३०-०१		०.५२०	७४९८ ८	७५०० ०	१३	४०	०.५२०	
		विजय	चै७३-चि-३०-०१		१.१२०	६६९१ ०	६६९३ ८	२८	४०	१.१२०	
७.	श्री राष्ट्रीय तेलबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, नवलपुर सर्लाही।	गहुँ	गौतम	मूल बीउ	चै-७३-सर्ला-तेलबाली-१	३.७२५	२१०० १	२१०४ ९	४९	२५	३.७२५
							२१८० १	२१८५ ०	५०	२५	
							२१९० १	२१९५ ०	५०	२५	
			आदित्य		चै-७३-सर्ला-तेलबाली-१	५.६००	१०१२ ०१	१०१३ ४०	१४०	४०	५.६००
भृकुटी		१.२००	१०१०	१०१०	३०	४०	१.२००				

						०१	३०				
			विजय			१०१०	१०१०	२०	४०		
					२.८	३१	५०			२.८	
						१०११	१०१२	५०	४०		
						५१	००				
८.	श्री जागरुक कृषि सहकारी संस्था, शिवपुरी, नुवाकोट ।	गहुँ	डब्लु.के.१२०४	प्रमाणित बीउ		२७५०	२७५५	५०	४०		
					४.००	१	०			४.००	
						२७६५	२७७०	५०	४०		
						१	०				
						२८४०	२८५५	१५०	४		
					१०.००	१	०			१०.००	
						२८८०	२८९०	१००	४०		
						१	०				
९.	श्री राष्ट्रिय मकै बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, रामपुर चितवन	गहुँ	गौतम	मूल बीउ		६४९०	६४९५	५०	४०		
					३.०००	१	०			३.०००	
						६४७०	६४७२	२५	४०		
						१	५				
			विजय			६४७२	६४७५	२५	४०		
					३.०००	६	०			३.०००	
						६६९५	६७००	५०	४०		
						०	०				
१०.	श्री साल्ट टेडिड कर्पोरेशन लि., हेटौडा	गहुँ	विजय	प्रमाणित बीउ		५५५५	५५७५	२००	४०		
					८.०००	१	०			८.०००	
			एन. एल.९७१		१२.००	५५२०	५५५०	३००	४०		
						०	०			१२.०००	
			विजय			२.०००	५५५०	५०	४०		
										२.०००	

						१	०					
						९.००	५५७५ १	५५९७ ५	२२५	४०	९.००	
११.	श्री राष्ट्रिय धान बा.अ.का., बनीयानि, धनुषा	गहुँ	एन एल ९७१	मुल बीउ	बै७४-धनु-१८-०५	१.८००	९८०० १	९८०४ ५	४५	४०	१.८००	
			आदित्य		बै७४-धनु-१८-०७	४.००	९८०४ ६	९८१४ ५	१००	४०	४.००	
			एन. एल. २९७		बै७४-धनु-१८-०६	१.६००	९८१४ ६	९८१८ ५	४०	४०	१.६००	
			तिलोतमा		बै७४-धनु-१८-०२	३.२००	९८१८ ६	९८२६ ५	८०	४०	३.२००	
			वाणगंगा		बै७४-धनु-१८-०४	१.०००	९८२६ ६	९८२९ ०	२५	४०	१.०००	
			भूकुटी		बै७४-धनु-१८-०८	३.४००	९८२९ १	९८३७ ५	८५	४०	३.४००	
			गौतम		बै७४-धनु-१८-०३	८.८००	९८३७ ६	९८५९ ५	२२०	४०	८.८००	
			विजय		बै७४-धनु-१८-०१	१२.२० ०	९८५९ ६	९८९० ०	३०५	४०	१२.२००	
		मकै	रामपुर कम्पोजिट		बै७४-धनु-१८-०१	१.५००	४०९० १	४१०० ०	१००	१०	१.५००	
							५५४५ १	५५५० ०	५०	१०		
१२.	श्री सामुहिक बीउ वृद्धि कम्पनी प्रा.लि.चन्द्रपुर, रौतहट	गहुँ	एन एल २९७	प्रमाणित बीउ	चै७३-रौ-३०-१२	१०.६८ ०	५१०० १	५१२५ ०	२५०	४०	१०.६८०	
							३५९८	३५९९	१७	४०		

						२	८					
			भूकुटी		चै७३-रौ-३०-०६	६.१२०	५१२५ १	५१४० ३	१५३	४०	६.१२०	
			आदित्य		चै७३-रौ-३०-०४	१.७६०	५१४० ४	५१४४ ७	४४	४०	१.७६०	
			विजय		चै७३-रौ-३०-११	४.९६०	५१४५ १	५१५७ ४	१२४	४०	४.९६०	
			गौतम		चै७३-रौ-३०-०३	६.१२०	५१५७ ५	५१७२ ७	१५३	४०	६.१२०	
१३.	श्री नमुना बहुउद्देय कृ.स.सं दुधौलि, सिन्धुली	गहुँ	गौतम	प्रमाणित बीउ	चै७३-सिन्धु-न.बहु.-२	२.६४	७३४० १	७३४५ ०	५०	४०	२.६४	
							७३५५ १	७३५६ ६	१६	४०		
१४.	श्री साल्ट टेडिड कर्पोरेशन लि., हेटौडा	गहुँ	विजय	प्रमाणित	बै७४-बारा-२०-५३	५.६८०	५४०५ १	५४१० ०	५०	४०	५.६८०	
							५४१५१	५४२००	५०	४०		
							५४००१	५४०४२	४२	४०		
			एन एल ९७१	प्रमाणित	बै७४-बारा-२०-१३	१.००	२७८७ १	२७८८ ७	१७	४०	१.००	
							५४०४ ३	५४०५ ०	८	४०		
			गौतम		बै७४-बारा-२०-१५	२.५२०	२७८७ ८	२७९० ०	१३	४०	२.५२०	
							५४१० १	५४१५ ०	५०	४०		
			एन एल ९७१		बै७४-बारा-२०-३७	४.००	१००७	१००८	१००	४०	४.००	

							५१	५०				
१५.	श्री उन्नत बीज वृद्धि कृषक समुह भरतपुर १४,पटिहानी	गहुँ	विजय	प्रमाणित	चै७३-चि-३०-०१	१४.०० ०	७७०५ १	७७२० ०	१५०	४०	१४.०००	
							७४९० १	७४९५ ०	५०	४०		
							७९८५ १	७९९५ ०	१००	४०		
							७३५० १	७३५५ ०	५०	४०		
१६.	श्री क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, परवानीपुर, बारा श्री कृष्ण कन्हैया, समनपुर, रौतहट	गहुँ	आदित्य		चै७३-बारा-०९-६	३.१६०	९६६० १	९६६७ ९	७९	४०	३.१६०	
			तिलोत्तमा	मूल बीउ	चै७३-बारा-०९-७	४.४८०	९६५२ ७	९६५५ ०	२४	४०	४.४८०	
							९६७० १	९६७२ ८	२८	४०		
							९६६८ ०	९६७० ०	२१	४०		
							९६५६ २	९६६० ०	३९	४०		
			गौतम	चै७३-बारा-०९-५	५.१२०	१००० ०१	१००१ ००	१००	४०	५.१२०		
						१००१ ०१	१००१ २८	२८	४०			
			विजय	चै७३-बारा-०९-१	१२.४८ ०	१००१ ५१	१००४ ५०	३००	४०	१२.४८०		
						१००५	१००६	१२	४०			

						८९	००				
			एन एल ९७१		चै७३-बारा-०९-४	६.०००	१००४ ५१	१००५ ००	५०	४०	६.०००
			एन एल ९७१		चै७३-बारा-०९-३	३.३२०	१००५ ०१	१००७ ००	१००	४०	३.३२०
			वाणगंगा		चै७३-बारा-०९-२	२.०००	१००७ ०१	१००७ ५०	५०	४०	२.०००
१७.	श्री साना किसान कृषि सहकारी संस्था ली. विरेन्द्रनगर, चितवन	गहुँ	विजय	प्रमाणित बीउ	चै७३-चि-सा.कि.-०१	१.९९५	७९१९ ०	७९१९ ७	८	४०	१.९९५
							७४९५ १	७४९९ ९	४९	४०	
१८.	श्री साईपाल विज वृद्धि कम्पनि, पार्वतीपुर, चितवन	गहुँ	गौतम	प्रमाणित बीउ		५.५६०	३३८० १	३३८५ ०	५०	४०	५.५६०
							३३९० १	३३९५ ०	५०	४०	
					बै७३-चि-३९-१		७९१५ १	७९१८ ९	३९	४०	
१९.	श्री कृष्ण महिला कृषि सहकारी संस्था चन्द्रपुर, रौतहट	गहुँ	गौतम	प्रमाणित बीउ	बै७४-रौ-कृष्ण म.-३	८.०००	५१७५ १	५१९५ ०	२००	४०	८.०००
			भृकुटी	प्रमाणित बीउ	बै७४-रौ-कृष्ण म.-१	४.०००	५१९५ १	५२०० ०	५०	४०	४.०००
							५६०० १	५६०५ ०	५०	४०	

			एन एल १७१		बै७४-रौ-कृष्ण म.-६	४.०००	५६०५ १	५६१५ ०	१००	४०	४.०००	
२०.	श्री क्षेत्रीय बीउ विजन कम्पनि चन्द्रपुर,रौतहट	गहुँ	गौतम	प्रमाणित बीउ	बै७४-रौ-क्षे.बी.वि.-१	४.००	५३०० १	५३०५ ०	५०	४०	४.००	
							५३२० १	५३२५ ०	५०	४०		
			एन एल २९७		बै७४-रौ-क्षे.बी.वि.-२		५३०५ १	५३१० ०	५०	४०	५.५६०	
							५३१५ १	५३२० ०	५०	४०		
५४३६ २	५४४० ०	३९	४०									
२१.	श्री विजय बीउ विजन उद्योग चन्द्रपुर,रौतहट	गहुँ	विजय	प्रमाणित बीउ	बै७४-रौ-विजय बी.उ-१	९.४००	५३३१ ६	५३५५ ०	२३५	४०	९.४००	
२२.	श्री कृषक रसायनिक मलखाद तथा बिज भण्डार, चन्द्रपुर,रौतहट	गहुँ	आदित्य		बै७४-रौ-क.र.-०२	४.०००	५३५५ १	५३६५ ०	१००	४०	४.०००	
			विजय		बै७४-रौ-क.र.-०३	५.६००	५३६५ १	५३७० ०	५०	४०	५.६००	
							५४२० १	५४२९ ०	९०	४०		
			गौतम		बै७४-रौ-क.र.-०४	१.०००	५४२९ १	५४३१ ५	२५	४०	१.०००	
बी.एल.३६२९		बै७४-रौ-क.र.-०१		५४३१ ६	५४३५ ७	४२	४०	१.६८०				
२३.	श्री नमुना बहुउद्देय कृ.स.सं दुधौलि, सिन्धुली	गहुँ	विजय	प्रमाणित बीउ	चै७४-सिन्धु-न.बहु.-३	०.८००	७३६० १	७३६२ ०	२०	४०	०.८००	

			गौतम		चै७४-सिन्धु-न.बहु.-२	२.६४०	७३४० १	७३४६ ६	६६	४०	२.६४०	
२४.	श्री कृषि अनुसन्धान केन्द्र बेलाचापी, धनुषा	धान	हर्दिनाथ १	मूल बीउ	का७४-धनु-बेलाचापी-२	६.१२५	७६०५ १	७६१० ०	५०	३५	६.१२५	
							७६७५१	७६२००	५०	३५		
							७६६०१	७६६५०	५०	३५		
							७६५५१	७६५७५	२५	३५		
			चैते-५		का७४-धनु-बेलाचापी-३	०.८७५	७६५७ ६	७६६० ०	२५	३५	०.८७५	
२५.	श्री गुप्तेश्वरी कृषि सहकारी संस्था, हेटौडा	मकै	रामपुर कम्पोजिट	मुल	भा७४-मक-गुप्तेश्वरी कृ.स.सं-१	९.०००	२१०१	२३२५	२२५	४०	९.०००	
२६.	श्री क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान परवानीपुर, बारा	धान	सावित्री	मुल	मं७४-बारा-०९-०७	७.४२०	७६२० १	७६४१ २	२१२	३५	७.४२०	
			सुख्खा-३		का७४-बारा-०९-०५	३.१५०	७६४१ ३	७६५० २	९०	३५	३.१५०	
			स्वर्ण सव १		मं७४-बारा-०९-०९	९.८३५	७६५० ३	७६७७ ३	२८१	३५	९.८३५	
			राधा १४		का७४-बारा-०९-०३	०.९४५	७६७७ ४	७६८० ०	२७	३५	०.९४५	
२७.	श्री विशाल टेडिड छातापिपरा, बारा	धान	हर्दिनाथ १	प्रमाणित	का७४-बारा-विशाल-०१	७.०००	३३०० १	३३२० ०	२००	३५	७.०००	
२८.	श्री कोपिला कृषक समुह, क.न.पा.-९ सिन्धुली	गहुँ	विजय	प्रमाणित	चै७३-सिन्धु-कोपिला-०१		८१७५१	८१८००	५०	४०	४.६००	
							७३८०१	७३८५०	५०	४०		
							७३७७०	७३७८५	१५	४०		
२९	श्री साल्ट टेडिड कर्पोरेशन	गहुँ	आदित्य	प्रमाणित	वै७४-बारा-२०-३८	१.१२०	७३७४	७३७६	२८	४०	१.१२०	

	लि., हेटौडा			त			२	९				
			एन.एल.९७१		बै७४-बारा-२०-७१	३.६४०	७३६५ १	७३७४ १	७१	४०	३.६४०	
			गौतम		बै७४-बारा-२०-०४	१.०००	७३६२ १	७३६४ ५	२५	४०	१.०००	
३०.	श्री कृषि अनुसन्धान केन्द्र बेलाचापी, धनुषा	गहुँ	विजय	मुल	बै७४-धनु-बेलाचापी-०३	५.२००	९८९० १	९९०० ०	१००	४०	५.२००	
							१०१० ५१	१०१० ८०	३०	४०		
			तिलोतमा		बै७४-धनु-बेलाचापी-०१	४.४००	१०१० ८१	१०११ ५०	७०	४०	४.४००	
							९९०० १	९९०४ ०	४०	४०		
गौतम	बै७४-धनु-बेलाचापी-०२	४.८००	९९०४ १	९९१६ ०	१२०	४०	४.८००					
३१.	श्री कृषि विकास योजना, नकटाझिज जनकपुर	गहुँ	विजय	प्रमाणित	चै७३-धनु-कृ.वि.यो.-०१	३.९६०	७३८५ १	७३९४ ९	९९	४०	३.९६०	
			गौतम		चै७३-धनु-कृ.वि.यो.-०२	१.८००	७३९५ ०	७३९९ ४	४५	४०	१.८००	
३२.	श्री गढीमाई कृ.सृ.सं. भंगाहा ३,४ महोत्तरी	गहुँ	तिलोतमा	प्रमाणित	चै७३-महो-गढीमाई-०१	०.४००	९३९९५	९४०० ०	६	४०	०.४००	
							२८३५ १	२८३५ ४	४	४०		
			आदित्य	चै७३-महो-गढीमाई-०३	०.८८०	२८३५ ५	२८३७ ६	२२	४०	०.८८०		
			विजय		चै७३-महो-गढीमाई-०२	३.३००	२८३७	२८४०	२४	४०	३.३००	

							७	०					
							२८३०	२८३५	५०	४०			
							१	०					
							२८१५	२८१५	१	४०			
							१	१					
३३.	श्री लभकुश कृषि सहकारी सं. औरही न.पा.-१, महोत्तरी	गहुँ	गौतम	प्रमाणित	चै७३-महो-लभकुश-०१	०.६००	२८१५	२८१६	१५	४०	०.६००		
			एन.एल.९७१		चै७३-महो-लभकुश-०२	०.८४०	२८१६	२८१८	२१	४०	०.८४०		
							७	७					
३४.	श्री सामुदायिक बीउ वृद्धि तथा कृ.वि.स.सं. लि चन्द्रपुर,रौतहट	गहुँ	एन.एल.२९७	प्रमाणित	चै७३-रौ-सामुदायिक-०१	३.०००	३३९५	३४००	५०	४०	३.०००		
							१	०					
			विजय		चै७३-रौ-सामुदायिक-०४	१.०००	५५००	५५०२	२५	४०	१.०००		
							१	५					
			आदित्य		चै७३-रौ-सामुदायिक-०५	०.४००	५५०२	५५०५	२५	४०	०.४००		
							६	०					
							०	०					
३५.	श्री रा.बी.वि.कम्पनि हेटौडा,मकवानपुर	गहुँ	आदित्य	प्रमाणि त	वै७४-बारा-३-१०	४.०००	७९७५	७९८५	१००	४०	४.०००		
							१	०					
							१.०००	७९७०	७९७२	२५	४०	१.०००	
							१	५					
			गौतम		वै७४-बारा-३-४	२.०००	४२१५	४२२०	५०	४०	२.०००		
							१	०					
							२.०००	७९९५	७२००	५०	४०	२.०००	
							१	०					
							२.०००	७३१०	७३१५	५०	४०	२.०००	

							୧	୦				
						୨.୦୦୦	୭୩୨୦ ୧	୭୩୨୫ ୦	୫୦	୪୦	୨.୦୦୦	
						୨.୦୦୦	୭୩୧୦ ୧	୭୬୧୫ ୦	୫୦	୪୦	୨.୦୦୦	
						୨.୦୦୦	୭୭୦୦ ୧	୭୭୦୫ ୦	୫୦	୪୦	୨.୦୦୦	
						୨.୦୦୦	୭୭୪୫ ୧	୭୭୫୦ ୦	୫୦	୪୦	୨.୦୦୦	
୩୬.	श्री क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र परवानीपुर, बारा	धान	हर्दिनाथ ୧	मुल	अ७४-वारा-९-१	୧୮.୩୦ ୦	୬୭୦୧ ୧	୬୭୨୦ ୦	୧୦୦	୩୦	୧୮.୩୦୦	
							୬୭୪୦ ୧	୬୭୫୫ ୦	୧୫୦	୩୦		
							୬୭୬୦ ୧	୬୭୬୫ ୦	୫୦	୩୦		
							୬୭୭୦ ୧	୬୭୮୦ ୦	୧୦୦	୩୦		
							୪୪୮୫ ୧	୪୪୯୦ ୦	୫୦	୩୦		
							୬୭୮୦ ୧	୬୭୮୫ ୦	୫୦	୩୦		
							୬୭୦୦ ୭	୬୭୦୫ ୦	୪୪	୩୦		
							୪୪୯୪ ୨୭	୪୪୯୫ ୪୮	୧୬	୩୦		
							୬୫୮୦	୬୫୮୫	୫୦	୩୦		

			राधा ४		अ७४-वारा-९-४	४.९००	७८४० १	७८५४ ०	१४०	३५	४.९००	
३७.	श्री राष्ट्रिय तेलवाली अनुसन्धान कार्यक्रम नवलपुर, सर्लाही ।	धान	हर्दिनाथ १	मुल	अ७४-सर्ला-ते.बा.-१	२.९७५	४४६० १	४४६५ ०	५०	३५	२.९७५	
							४४८० १	४४८३ ५	३५	३५		
			रामपुर कम्पोजिट राधा ४		अ७४-सर्ला-ते.बा.-१	१.६००	२५९५ १	२५६० ०	५०	१०	१.६००	
							१३०१ ३९६०१	१३५० ३९६५०	५०	१०		
५५३६९	५५३७८	१०	१०									
३८.	श्री राष्ट्रिय उखुवाली अनुसन्धान कार्यक्रम जितपुर, बारा ।	धान	हर्दिनाथ १	मुल	का७४-वारा-उ.बा.-०१	१४.०० ०	७८०० १	७८४० ०	४००	३५	१४.०००	
३९.	श्री राष्ट्रिय धानवाली अनुसन्धान कार्यक्रम हर्दिनाथ १, धनुषा	धान	सुख्खा ३	मुल	का७४-धनु-१८-०१	३.६००	७६०० १	७६०५ ०	५०	३०	३.६००	
							७६१० १	७६१५ ०	५०	३०		
							७८६५ १	७८६७ ०	२०	३०		
			चैते-२		का७४-धनु-१८-०४	०.९००	७८६७ १	७८७० ०	३०	३०	०.९००	
			हर्दिनाथ ३		का७४-धनु-१८-०३	१.५००	७८७५ १	७८८० ०	५०	३०	१.५००	
हर्दिनाथ १	का७४-धनु-१८-०२	१.८००	७८७०	७८७५	५०	३०	१.८००					

						१	०				
						७८८०	७८८१	१०	३०		
			चैते ५		का७४-धनु-१८-०५	१.५००	७८८५	७८९०	५०	३०	१.५००
४०.	श्री कृषि अनुसन्धान केन्द्र बेलाचापी, धनुषा	धान	सुख्खा ३	मुल	का७४-धनु-बेलाचापी-०१	७.०००	७६८५	७७०५	२००	३५	७.०००
			लल्काबासमती		का७४-धनु-बेलाचापी-०४	०.५६०	७५४८	७५५०	१६	३५	०.५६०
४१.	श्री विशाल टेडिड छातापिपरा-५, बारा	धान	हर्दिनाथ १	प्रमाणित	का७४-बारा-विशाल-०१	५.२५०	२२२०	२२३५	१५०	३५	५.२५०
४२.	श्री जागरुक कृषि सहकारी संस्था लि. थानापति-८, नुवाकोट	मकै	रामपुर कम्पोजिट		असा७४-नु-जागरुक-०१	०.२००	१०१	११०	१०	२०	०.२००
			अरुण-२		असा७४-नु-जागरुक-०१	१.२००	१११	१४०	३०	४०	१.२००
४३.	श्री उन्नत वीज वृद्धि कृषक समुह भरतपुर १४, पटिहानी चितवन ।	धान	सुख्खा ३	मुल	का७४-चि-३०-१५	९.८७०	३३७०	३३९८	२८२	३५	९.८७०
			रामधान	मुल	मं७४-चि-३०-११	१२.७०	३३३५	३३७०	३५०	३५	१२.७०५

			मकवानपुर १		मं०४-चि-३०-१२	१४.०० ०	३२०० १	३२४० ०	४००	३५	१४.०००	
			साँवा मंसुली सव १		मं०४-चि-३०-१३	१२.१४ ५	३२४० १	३२७४ ७	३४७	३५	१२.१४५	
			रामधान		मं०४-चि-३०-०७	५.३५५	७५८० १	७५९५ ३	१५३	३५	५.३५५	
			सुख्खा ३		का०४-चि-३०-०८	१.९६०	७५९५ ४	७६०० ०	४७	३५	१.९६०	
			हर्दिनाथ १		का०४-चि-३०-०१	६.१२५	७५१५ १	७५३० ०	१५०	३५	६.१२५	
			मकवानपुर १	मुल	मं०४-चि-३०-०२	१.३६५	७५७० १	७५७३ ९	३९	३५	१.३६५	
			स्वर्ण सव १		मं०४-चि-३०-०४	३.५००	७५३० १	७५४० ०	१००	३५	३.५००	
			साँवा मंसुली सव १		मं०४-चि-३०-०३	२.०३०	७५१० १	७५१५ ०	५०	३५	२.०३०	
			सुख्खा २		मं०४-चि-३०-०९	२.९०५	७५४० १	७५४८ ३	८३	३५	२.९०५	
४४.	श्री साईपाल बीज वृद्धि कम्पनि,भरतपुर २१,	धान	रामधान	प्रमाणि त	मं०४-चि-३९-०३	५.९८५	३१०० १	३११७ १	१७१	३५	५.९८५	

	चितवन		सांवा मंसुली सव १		मं०४-चि-३९-०४	२.३४५	३११७ २	३१२३ ८	६७	३५	२.३४५	
			सावित्री		मं०४-चि-३९-०२	२.१७०	३१२३ ९	३१३० ०	६२	३५	२.१७०	
४५.	श्री राष्ट्रिय मकैवाली अनुसन्धान कार्यक्रम, रामपुर, चितवन	मकै	मनकामना ३	मुल	फा०४-चि-१०-०१	१२.०० ०	४३५१	४६५०	३००	४०	१२.०००	
			रामपुर कम्पोजिट		मा०४-चि-१०-०५	६.०००	४७५१	४९००	१५०	४०	६.०००	
			रामपुर कम्पोजिट		पु०४-चि-१०-०१	५.०००	४०५१	४१००	५०	४०	५.०००	
			पोषिलो मकै १		पु०४-चि-१०-०३	०.३२०	४३२६	४३३३	८	४०	०.३२०	
			अरुण २		पु०४-चि-१०-०२	६.००	४१०१	४२५०	१५०	४०	६.००	
४६.	श्री क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र,परवानिपुर बारा ।	धान	सांवा मंसुली सव १	मुल	का०४-बारा-०९-०८	३.३९५	७७२० १	७७२९ ७	९७	३५	३.३९५	
			सुख्खा ५		का०४-बारा-०९-०२	५.३५५	७७०५ १	७७२० ०	१५०	३५	५.३५५	
			स्वर्ण सव १		का०४-बारा-०९-०९	०.४२०	७७६० १	७७६१ २	१२	३५	०.४२०	
४७.	श्री राष्ट्रिय धानवाली अनुसन्धान कार्यक्रम हर्दिनाथ १,धनुषा	धान	सेहराड सव १	मुल	का०४-धनु-१८-०१	०.७५०	७५०५ १	७५०७ ५	२५	३०	०.७५०	
			सावाँ मंसुली सव १		मं०४-धनु-१८-०१	६.००	७४०० १	७४२० ०	२००	३०	६.००	
			बहुगुणी २		मं०४-धनु-१८-०१	०.६००	७५०३ १	७५०५ ०	२०	३०	०.६००	

स्वर्ण सव १
रामधान
मकवानपुर १
सुख्वा १
सावित्री
राधा ४
सुगन्धित धान १
बहुगुणी १
लल्काबासमती
सुख्वा ५
राधा १४
सुख्वा २

मं७४-धनु-१८-०१	६.००	७४३० १	७४५० ०	२००	३०	६.००
मं७४-धनु-१८-०१	७.२००	७४५० १	७४७४ ०	२४०	३०	७.२००
मं७४-धनु-१८-०१	२.४००	७४२० २	७४२५ ०	४९	३०	२.४००
		७४२५ २	७४२८ १	३१	३०	
का७४-धनु-१८-०१	०.३००	७४७४ १	७४७५ ०	१०	३०	०.३००
मं७४-धनु-१८-०१	३.६००	७४७५ १	७४८७ ०	१२०	३०	३.६००
का७४-धनु-१८-०१	९.०००	७४८७ १	७४९० ०	३०	३०	९.०००
का७४-धनु-१८-०१	०.५४०	७४२८ २	७४२९ ९	१८	३०	०.५४०
का७४-धनु-१८-०१	१.५००	७४९० १	७४९५ ०	५०	३०	१.५००
मं७४-धनु-१८-०१	१.२००	७४९५ १	७४९९ ०	४०	३०	१.२००
का७४-धनु-१८-०१	०.३००	७४९९ १	७५०० ०	१०	३०	०.३००
का७४-धनु-१८-०१	०.९००	७५०० १	७५०३ ०	३०	३०	०.९००
का७४-धनु-१८-०१	०.४५०	७५०७	७५०९	१५	३०	०.४५०

						६	०					
			सुख्खा ६		का७४-धनु-१८-०१	०.३००	७५०९ १	७५१० ०	१०	३०	०.३००	
४८.	श्री बीज वृद्धि कम्पनि प्रा.लि. र.न.पा., चितवन	धान	रामधान	प्रमाणित	मं७४-चि-२१-१८	७.०००	३५५० १	३५७० ०	२००	३५	७.०००	
			सुख्खा ३		मं७४-चि-२१-१६	५.६००	३५७० १	३५८६ ०	१६०	३५	५.६००	
			हर्दिनाथ १		मं७४-चि-२१-१३	१.९९५	३५८६ १	३५९१ ७	५७	३५	१.९९५	
४९.	श्री नेपाल एग्रोसिड्स एण्ड इनपुटस कम्पनि भरतपुर ४, चितवन	धान	चैते ५	मूल	का७४-चि-४१-०१	१.४०० ०	७५५० १	७५५४ ०	४०	३५	१.४००	
			रामधान	प्रमाणित	मं७४-चि-४१-०५	२६.९८ ५	३१४५ १	३१४७ ५	२५	३५	२६.९८५	
							३५९५ १	३५९९ ६	४६	३५		
							३४०० १	३४७० ०	७००	३५		
			रामधान		प्रमाणित	मं७४-चि-४१-०६	२३.६२ ५	३५०० १	३५५० ०	५००	३५	२३.६२५
								३१३० १	३१४५ ०	१५०	३५	
३१४७ ६	३१५० ०	२५						३५				
५०	श्री जागरुक कृषि सहकारी संस्था लि.	धान	खुमल -८	प्रमाणित		का७४-नु-जागरुक-०१		२००५ १	२०२० ०	१५०	३५	९.९७५

शिवपुर-द नुवाकोट	खुमल-४	का७४-नु-जागरुक-०२	२०४०	२०५३	१३५	३५	१९.२५०	
			१	५				
			२०५३	२०५५	१५	३५		
			६	०				
			२०९०	२०९५	५०	२५		
			१	०				
			२१९०	२१९५	५०	३५		
			१	०				
			२२७०	२२९०	२००	३५		
			१	०				
२३१०	२३१५	५०	३५					
१	०							
२३३०	२३४०	१००	३५					
१	०							
२३६०	२३६५	५०	३५					
१	०							
२४६५	२४६८	३५	३५					
१	५							
२३८५	२३९०	५०	३५	१५.०५०				
१	०							
२३९५	२४००	५०	३५					
१	०							
२४७०	२४८५	१५०	३५					
१	०							
३१९०	३२००	१००	३५					
१	०							

						३४७५ १	३४८३ ०	८०	३५			
५१	श्री कोपिला कृषक समुह, क.न.पा-११ भिमान सिन्धुली	धान	सावित्री	प्रमाणित	मं७४-सिन्धु-कोपिला-०१	६.०५५	६९५० १	६९६५ ०	१५०	३५	६.०५५	
							६९९५ १	६९९७ ३	२३	३५		
			स्वर्ण सब १		मं७४-सिन्धु-कोपिला-०१	२.१००	६९९७ ४	७००० ०	२७	३५	२.१००	
			सुख्खा ३		मं७४-सिन्धु-कोपिला-०१	१.७५०	३९४५ १	३९४८ ३	३३	३५	१.७५०	
५२	श्री राष्ट्रिय मकै बाली अनुसन्धान कार्यक्रम रामपुर चितवन	धान	सावित्री	मूल बीउ	मं७४-चि-१०-०३	५.०००	९५४० १	९५५२ ५	१२५	४०	५.०००	
			सावां मंसुली सब १			मं७४-चि-१०-०१	२.०००	७६८० १	७६८५ ०	५०	४०	२.०००
			रामधान			मं७४-चि-१०-०२	१८.०० ०	९७०० १	९७४२ ५	४२५	४०	१८.०००
५३	श्री सामुहिक बीउ वृद्धि कम्पनि नजरपुर रौतहट	धान	सावित्री	मूल बीउ	मं७४-रौ-२४-०९	८.८५५	९७६० १	९७८० ३	२०३	३५	८.८५५	
							७८९० १	७८९५ ०	५०	३५		
५४	श्री नमुना बहुउदेश्य कृषक समुह दुधौली न.पा.९सिन्धुली	धान	स्वर्ण सब १	प्रमाणित	मं७४-सिन्धु-नमुना ब. - ०३	८.९९५	३२७५ १	३२९० ०	१५०	३५	८.९९५	
							३२९५ १	३३०० ०	५०	३५		

						३९७० १	३९८० ०	५०	३५		
						३४७३ ६	३४७४ २	७	३५		
			सावित्री		मं७४-सिन्धु-नमुना ब.- ०१	२.९७५	३९६५ १	३९७० ०	५०	३५	२.९७५
			मकवानपुर १		मं७४-सिन्धु-नमुना ब. - ०२	६.४७५	३९७५ १	३९७८ ५	३५	३५	
							३४८५ १	३५०० ०	१५०	३५	६.४७५
							३४७० १	३४७३ ५	३५	३५	
५५	श्री विशाल ट्रेडिड छातापिपरा, बारा	धान	हर्दिनाथ १	प्रमाणि त बीउ	का७४-बारा-विशाल-०२	८.७५०	६९६५ १	६९९० ०	२५०	३५	८.७५०
५६	श्री लक्ष्यर्पुक मिश्रीत कृषक समुह, जलेश्वर ४, महोत्तरी	धान	लल्का बासमती	प्रमाणि त बीउ	मं७४-महो-लक्ष्यर्पुक-०१		३३२५ १	३३३१ ०	५९	३५	२.०६५
			सुख्खा २		का७४-चि-अनमोल-०१	०.७००	९७४५ १	९७४७ ०	२०	३५	०.७००
५७	श्री अनमोल बीउ प्रा.लि.भरतपुर,चितवन	धान	सावित्री	मूल	का७४-चि-अनमोल-०३	०.८७५	९७५० ६	९७५३ ०	२५	३५	०.८७५
			राधा ४		का७४-चि-अनमोल-०२	०.८७५	९७४० १	९७४२ ५	२५	३५	०.८७५
५८	श्री किसान जागृति बीउ वृद्धि समुह,माडी न.पा.१ बरुवा चितवन	धान	सावित्री	प्रमाणि त बीउ	मं७४-चि-कि-जा-०२	२.०३०	१७८५ १	१७९० ०	५०	३५	२.०३०
							३४७४	३४७५	८	३५	

						३	०				
			राधा ४		मं७४-चि-कि-जा-०१	१.९९५	२२६५ १	२२७० ०	५०	३५	१.९९५
			रामधान		मं७४-चि-कि-जा-०४	०.५२५	२२३५ ६	२२३७ २	१५	३५	०.५२५
			सांवा मसुली सव १		मं७४-चि-कि-जा-०३	०.५२५	२२३७ ३	२२३८ ७	१५	३५	०.५२५
५९	श्री बीज वृद्धि कम्पनि प्रा.लि. रत्ननगर, चितवन	धान	सावित्री	प्रमाणि त बीउ	मं७४-चि-२१-२१	५.२५०	२२५० १	२२६० ०	१००	३५	५.२५०
			राधा ४		मं७४-चि-२१-	२.१००	२४५५ १	२४६० ०	५०	३५	२.१००
						२४४५ २	२४५० १	५०	३५		
						२४५० २	२४५१ १	१०	३५		
६०	श्री न्यू श्रीराम मल्टिप्रोजेक्ट कम्पनि प्रा.लि. भरतपुर, चितवन ।	धान	रामधान	प्रमाणि त बीउ	मं७४-चि-३५-०२	१.०१५	२२६० १	२२६२ ९	२९	३५	१.०१५
			सांवा मसुली सव १		मं७४-चि-३५-०१	१.०१५	२४५१ २	२४५१ ९	८	३५	१.०१५
							२२६३ ०	२२६५ ०	२१	३५	
६१	श्री उन्नत बीज वृद्धि कृषक समुह भरतपुर, चितवन	धान	राधा ४	मूल बीउ	का७४-चि-३०-०५	३.५००	९५३० १	९५४० ०	१००	३५	३.५००
			सावित्री		का७४-चि-३०-०६	९.९०५	९५७०	९५९८	२८३	३५	९.९०५

						१	३				
			सावित्री	प्रमाणित बीउ	का७४-चि-३०-१०	१४.९८०	३९०५१	३९४५०	४००	३५	१४.९८०
			राधा ४		का७४-चि-३०-१४	४.९००	३९९५१	३९९७८	२८	३५	
							३९८०१	३९९४०	१४०	३५	४.९००
६२	श्री नेपाल एग्रो सिड्स प्रा.लि. भरतपुर-४ चितवन	धान	सावित्री	प्रमाणित बीउ	मं७४-चि-४१-०४	७.३८५	२३७०१	२३८००	१००	३५	
							२२९०१	२३०००	१००	३५	७.३८५
							२२४०१	२२४११	११	३५	
६३	श्री गढीमाई कृषि सहकारी संस्था लि.भंगहा-४, महोत्तरी	धान	हर्दिनाथ १	प्रमाणित बीउ	श्रा७४-महो-गढीमाई-०१	०.५२५	३१८०१	३१८१५	१५	३५	०.५२५
			लल्का बासमती		मं७४-महो-गढीमाई-०१	०.७००	३१८१६	३१८३५	२०	३५	०.७००
			सावित्री		मं७४-महो-गढीमाई-०१	०.५२५	३१८३६	३१८५०	१५	३५	०.५२५
६४	श्री विशाल ट्रेडिड छाता पिपरा, बारा	धान	हर्दिनाथ १	प्रमाणित बीउ	का७४-बारा-विशाल-०१	३.५००	३१६५१	३१७५०	१००	३५	३.५००
			हर्दिनाथ १		का७४-बारा-विशाल-०२	१.९४५	३१७५१	३१८००	५०	३५	१.९४५

२.३ बीउ वाली खेत निरिक्षण

आ.व. २०७४/७५

सि.न.	वाली	वालीको सम्पूर्ण क्षेत्रफल (हेक्टर)	निरिक्षण गरेको क्षेत्रफल (हेक्टर)	निरिक्षणको प्रकार				सिफारिस क्षेत्रफल (हेक्टर)	निष्काषित क्षेत्रफल (हेक्टर)	कैफियत
				प्रथम	द्वितीय	अन्तिम	जम्मा			
१	धान	२३०.८१	२३०.८१	१३.००		२१७.८१	२३०.८१	२१७.८१		
२	गहुँ	४१०.७२	४१०.७२	४७.७२		३६३.००	४१०.७२	३६२.९०		
३	मकै	३३.१०	३३.१०	६.६०		३१.५०	३८.१०	२४.००		
४	मुसुरो	११४.७२	११४.७२	२८.६०		८६.१२	११४.७२	८६.१२		
५	तेलहनवाली	१६.८४	१६.८४	८.३०		८.५४	१६.८४	८.०४		
जम्मा		८०६.१९	८०६.१९	१०४.२२		७०६.९७	८११.१९	६९८.८७		

२.४ बीउ परिक्षण

आ. व. ०७४/७५ विभिन्न फार्म/केन्द्र सहकारी संस्था, बीउ व्यवसायी संघ/संस्था कृषक समूह तथा निजी कृषकहरुबाट उमारशक्ति चिस्यान र सम्पूर्ण विश्लेषणका लागि प्राप्त नमुनाहरुको नतिजा विवरण

बाली	नमुना संख्या	उमारशक्ति		शुद्धता		चिस्यान		सम्पूर्ण विश्लेषण		सरकारी संस्था फार्म केन्द्र		संस्थान		कम्पनी, सहकारी र समूह	
		न्यूनतम स्तर वा सो भन्दा माथि	न्यूनतम स्तर भन्दा तल	न्यूनतम स्तर वा सो भन्दा माथि	न्यूनतम स्तर भन्दा तल	न्यूनतम स्तर वा सो भन्दा माथि	न्यूनतम स्तर भन्दा तल	न्यूनतम स्तर वा सो भन्दा माथि	न्यूनतम स्तर भन्दा तल	न्यूनतम स्तर वा सो भन्दा माथि	न्यूनतम स्तर भन्दा तल	न्यूनतम स्तर वा सो भन्दा माथि	न्यूनतम स्तर भन्दा तल	न्यूनतम स्तर वा सो भन्दा माथि	न्यूनतम स्तर भन्दा तल
धान	३६३	८३	३					१९९	७८	६८	१६	१४	६	२००	५९
गहुँ	८२५	१९१	६५					१४४	४२५	६७	५१	२०८	३९७	५२	५०
मकै	८२	७	५					२१	४९	११	२८	२	२	१५	२४
दलहन	२१	५	०					११	५	७	२	०	०	९	३
तेलहन	५३	१९	०					६	२८	२३	२७	०	०	२	१
तरकारी	१४०	८७	३४					१३	६	३१	६	०	०	६९	३४
अन्य बाली	१६	३	५					२	६	०	०	०	०	५	११
जम्मा	१५००	३९५	११२					३९६	५९७	२०७	१३०	२२४	४०५	३५२	१८२

२.६ आ.व. २०७४/७५ को बार्षिक कार्यक्रम र चौमासिक विभाजन

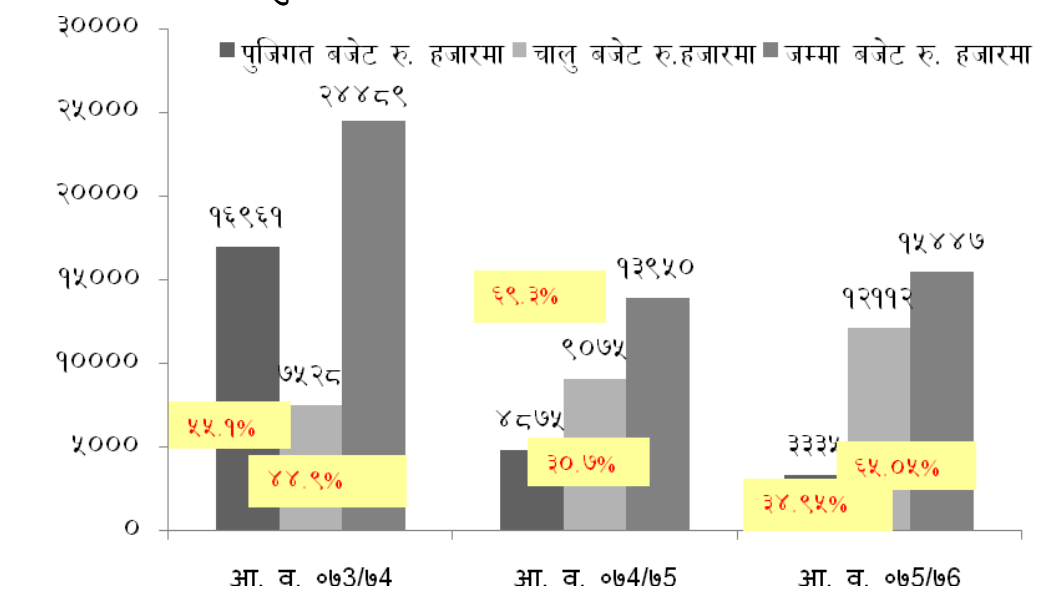
क्र. सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाइ	वार्षिक लक्ष्य			प्रथम चौमासिक			दोश्रो चौमासिक			तेस्रो चौमासिक		
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट
१	२	३	४	५	६							७	८	९
अ पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरूः														
	क्षेत्रीय बीउ वीजन प्रयोगशालाको वीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण कार्यक्रम तर्फ				४८.७५			४६.२१			१.४१			१.१३
८.२.२.३०	प्रयोगशालाको भवन निर्माण भवन निर्माण कार्यालय प्रयोजन	संख्या	१	२८.६७	४०	१	२८.६७	४०	०	०	०	०	०	०
८.२.९.१२७	पुरानो तथा नयाँ प्रयोगशालाको कम्पाउण्डवाल निर्माण पूँजीगत सुधार तर्फ	प्र श	१	२.१५	३	१	२.१५	३	०	०	०	०	०	०
८.२.९.२०८	तालिम भवनको छतमा रेलिड् निर्माण	पटक	१	१.०८	१.५	१	१.०८	१.५	०	०	०	०	०	०
८.३.१.११	पलङ्ग खरिद कार्यालयको लागि फर्निचर फिक्चर्स	संख्या	१	०.२२	०.३	१	०.२२	०.३	०	०	०	०	०	०
८.५.१.१०१२	हाजिर गर्ने मेशिन (कार्यालय संचालनसंग सम्बन्धि यन्त्र उपकरण तथा मेशिन औजार)	संख्या	१	०.१६	०.२३	१	०.०६	०.१	०	०.०६	०.०८	०	०.०५	०.०७
८.५.१.१०५७	स्कुटर खरिद (कार्यालय संचालनसंग सम्बन्धि यन्त्र उपकरण तथा मेशिन औजार)	संख्या	२	२.६७	३.७२	२	०.९५	१.३	०	०.९५	१.३३	०	०.७६	१.०६
क)	पूँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा			३४.९५	४८.७५		३३.१३	४६.२१		१.०१	१.४१		०.८१	१.१३
आ. चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू														

	क्षेत्रीय बीउ बीजन प्रयोगशालाको बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण कार्यक्रम तर्फ													
२.१५.१.२१४	बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धि स्थलगत घुम्ती कृषक तालिम (उद्यमशीलता/रोजगारीमुलक/सशक्तिकरण/सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि तालिम)	पटक	६	१.६३	२.२८	२	०.५४	०.७६	२	०.५४	०.७६	२	०.५४	०.७६
२.१५.१.२१५	क्षेत्रीय बीउ व्यवसायीहरुलाई बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धि तालिम	पटक	३	२.९०	४.०५	१	०.९७	१.३५	१	०.९७	१.३५	१	०.९७	१.३५
२.१५.१.२५३	बीउ विजन एन नीति नियमसंग सम्बन्धित अन्तरकृया एवं गोष्ठी कार्यक्रम	पटक	१	३.२३	४.५	०	०.००	०.००	१	३.२३	४.५०	०	०.००	०.००
२.१५.४.८	विभिन्न प्रयोगशालाबाट संकलन गरिएको नमुनाको क्रसचेक	संख्या	३	०.०२	०.०३	१	०.०१	०.०१	१	०.०१	०.०१	१	०.०१	०.०१
२.१५.४.१८	बीउ नमुना परिक्षण	संख्या	१५००	१.०८	१.५	५००	०.३६	०.५०	५००	०.३६	०.५०	५००	०.३६	०.५०
२.१५.४.१९	बजारबाट नमुना बीउ संकलन तथा परिक्षण	संख्या	३०	०.०९	०.१२	१०	०.०३	०.०४	१०	०.०३	०.०४	१०	०.०३	०.०४
२.१५.४.२०	रेफ्री नमूना बीउ परिक्षण	संख्या	३	०.०६	०.०९	१	०.०२	०.०३	१	०.०२	०.०३	१	०.०२	०.०३
२.१५.४.२२	बीउ प्रमाणिकरण	मे= ट=	९००	१.२५	१.७५	३५०	०.४७	०.६५	३५०	०.४७	०.६५	२००	०.३२	०.४५
२.१५.४.८२	अनुदानको बीउको नमुना परिक्षण	संख्या	४५०	०.३६	०.५०	२२५	०.१८	०.२५	२२५	०.१८	०.२५	०	०.००	०.००
२.१५.४०.४३	बार्षिक पुस्तिका प्रकाशन	पटक	१	०.३६	०.५	१	०.०४	०.०५	०	०.३२	०.४५	०	०.००	०.००
२.१५.४०.५२२	कार्यक्रम तथ बजेट तर्जुमा तथा प्रगति प्रतिवेदन तयार	पटक	३	०.१५	०.२१	१	०.०५	०.०७	१	०.०५	०.०७	१	०.०५	०.०७
२.१९.१.४६२	क्षेत्रीयस्तर योजना तर्जुमा तथा प्रगति समिक्षा गोष्ठीमा सहभागी हुने	पटक	५	०.४६	०.६४	१	०.१५	०.२१	२	०.१५	०.२१	२	०.१६	०.२२
२.१९.१.४६७	बीउ वाली निरिक्षण	पटक	५०	४.८७	६.८	२०	१.६३	२.२७	१५	१.६३	२.२७	१५	१.६२	२.२६

२.१९.१.४६८	वीउ भण्डार निरिक्षण	पटक	१	०.०३	०.०४	०	०.०१	०.०१	०	०.०१	०.०१	१	०.०१	०.०२
२.१९.१.४६९	बजार वीउ निरिक्षण तथा अनुगमन	पटक	५	०.०३	०.०४	०	०.०१	०.०१	०	०.०१	०.०१	५	०.०१	०.०२
ख)	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			१६.५२	२३.०५		४.५	६.२		७.९६	११.११		४.११	५.७३
	कुल जम्मा खर्च			५१	७१.८		३७.६	५२		८.९७	१२.५२		४.९२	६.८६

प्रयोगशालाको विगत ३ वर्षको तुलनात्मक बार्षिक बजेट

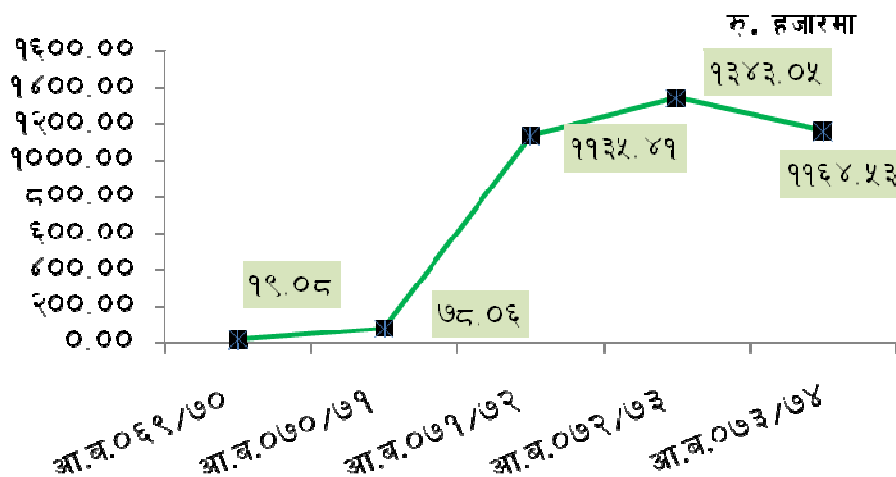

२.७ राजस्व सम्वन्धि बार्षिक प्रतिवेदन

आ.व. २०७४/७५

क्र.स.	आम्दानीको विवरण	राजस्व शिर्षक	कुल आम्दानी
१	उमारशक्ति परीक्षण	१४२११	१०९६२७१-
२	सम्पूर्ण विल्लेषण	१४२११	५६३८९६१-
३	चिस्यान	१४२११	१५४१-
४	शुद्धता	१४२११	८७०१-
५	खेत निरिक्षण	१४२११	३९७२४७१-
६	प्रमाणिकरण	१४२११	८९०७९१-
७	नमुना संकलन	१४२११	५०६६५१-
	जम्मा		१९९५४५०१-
८	प्रशासनिक दस्तुर	१४२२७	१५३००१-
१०	लिलाम शुल्क	१४२१३	-
	जम्मा		१९,३०७५०१-

पछिल्लो ५ बर्षको तुलनात्मक राजस्व आम्दानी

२. आ.व. ०७४/७५ को उल्लेखनिय कार्यहरु

- क. बहु वर्षिय योजना अन्तर्गत नयाँ प्रयोगशाला भवन नौ महिना अगावै सम्पन्न भइ प्रयोगमा आईसकेको ।
- ख. बेरुजु ९५ प्रतिशत फछ्यौट गरिएको ।
- ग. ८६३.८०५ मे.ट. बीउको प्रमाणिकरण गरि गुणस्तरिय बीउको उत्पादनमा वृद्धि भई बीउ प्रतिस्थापन दरको वृद्धिमा सघाउ ।
- घ. २०१० संख्याको बीउ नमुना परिक्षण गरि करिव ३०१५० मे.ट. गुणस्तरिय बीउ प्रमाणित गरिएको
- ङ. बिउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धि ३ वटा क्षेत्रीय स्तर तालिम, ६ वटा स्थलगत घुम्ती तालिम र १ वटा कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरि २३९ जना बीउ उत्पादक कृषकहरुमा गुणस्तरिय बीउ उत्पादन सम्बन्धि ज्ञानमा अभिवृद्धि ।

२.९ आयोजनाको समस्या सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका मुख्य मुख्य समस्याहरू	समस्या देखा पर्नुको कारण	समस्या समाधान गर्न गरिएको प्रयास	मविसस समिति (MDAC) मा प्रस्तुत गर्नुपर्ने देखिएका समस्याहरू	समस्या समाधानका लागि सुझाव
१.	बाली विकास कार्यक्रम	१.कार्यबोझ अनुसार दरवन्दी न्युन हुनुको साथै भएको दरवन्दीमा कर्मचारी हाजिर नहुनु		बाली विकास निर्देशनालयमा पत्राचार गरिएको साथै समिक्षा गोष्ठिहरूमा समस्या राखिएको ।		दरवन्दी अनुसार पदपुर्ति हुनु पर्ने । दरवन्दी सख्या थप गर्नु पर्ने । दरवन्दी सख्या नवढाउँदा सम्मको लागि करारबाट पदपुर्ति गरिनुपर्ने ।
२.		२. ३७ वर्ष पुरानो जीप भएकोले समय समयमा मर्मत गरिराख्नुपर्ने हुनाले खेत बाली निरिक्षण तथा वीउ प्रमाणिकरणमा समस्या ।		बाली विकास निर्देशनालयमा पत्राचार गरिएको साथै समिक्षा गोष्ठिहरूमा समस्या राखिएको		नयाँ जिपको व्यवस्था हुनुपर्ने । गाडी मर्मतमा बजेट थप गरिनुपर्ने ।
३.		३. Air conditioner व्यवस्था नभएको कारण गाई स्यामपलहरूको सुरक्षित भण्डारणमा कठिनाई		बाली विकास निर्देशनालयमा पत्राचार गरिएको साथै समिक्षा गोष्ठिहरूमा समस्या राखिएको		Air conditioner, Dehumidifier, rack को व्यवस्था हुनुपर्ने

३. बीउ विजन सम्बन्धि ऐन, नियमावली, निति तथा कार्यविधिहरु

३.१ बीउ विजन (पहिलो संशोधन) ऐन, २०६४

संशोधन गर्ने ऐन

लालमोहर / प्रमाणिकरण र प्रकाशन मिति:

२०४५/७/१०/४

२०६४/१०/१०/५

बीउ विजन (पहिलो संशोधन) ऐन, २०६४

प्रस्तावना: विभिन्न बालीको उत्पादनमा बृद्धि गराउन उच्च गुणस्तरको बीउ विजन उत्पादन, प्रशोधन तथा परीक्षण गरी गुणस्तरयुक्त बीउ विजन सुव्यवस्थित रूपले उपलब्ध गराई सर्वसाधारण जनताको सुविधा तथा आर्थिक हित कायम राख्न वाञ्छनीय भएकोले, श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट राष्ट्रिय पञ्चायतको सल्लाह र सम्मतिले यो ऐन बनाइवक्सेको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :

१.१ यस ऐनको नाम “बीउ विजन (पहिलो संशोधन) ऐन, २०४५” रहेको छ ।

१.२ यो ऐन नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकिदिएको क्षेत्रमा तोकिदिएको मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा:

२.१. विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

२.१.१ “बीउ विजन” भन्नाले भ्रौण विरूवा (इम्ब्रायोनिक प्लान्ट), खाद्य पदार्थ र सुरक्षात्मक आवरण भएको परिपक्व ओभ्युल (म्याच्योर्ड ओभ्युल) वा यौनिक वा वानस्पतिक तरिकाले पुनरोत्पादन (रिप्रोडक्सन) गरी बाली उत्पादन गर्नका लागि छुर्ने वा रोप्ने काममा प्रयोग गर्न सकिने बीउ विजन वा बीज सम्झनु पर्छ ।

२.१.२ “बाली” भन्नाले फलफुल, खाद्यान्न, तरकारी, नगदेबाली तथा घासबाली जस्ता बाली सम्झनु पर्छ ।

२.१.३ “कृषि कार्य” भन्नाले खाद्यान्न, फलफुल, दलहन, तेलहन, तरकारी, नगदेबाली तथा घाँस उत्पादन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।

२.१.४ “समिति” भन्नाले दफा ३ बमोजिम गठित राष्ट्रिय बीउ विजन समिति सम्झनु पर्छ ।

२.१.५ “प्रयोगशाला” भन्नाले दफा ९ बमोजिम स्थापना भएको बीउ विजन परीक्षण प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ ।

२.१.६. “सूचित बीउ विजन” भन्नाले ११ बमोजिम तोकिएको बीउ विजन सम्झनु पर्छ ।

२.१.७. “भाँडो (कन्टेनर)” भन्नाले बाकस, टिनको बट्टा, शिशी, थैलो, बोरा, भकारी, ब्यारेल वा अन्य यस्तै बीउ विजन राख्न प्रयोग गरिने भाँडो सम्झनु पर्छ ।

२.१.८. “प्रजनक (ब्रीडर)” भन्नाले बालीको कुनै जातलाई पहिलो पटक प्रजनन वा छनौट गरी प्रयोगमा ल्याउने व्यक्ति, संस्था वा निकाय सम्झनु पर्छ ।

२.१.९ “क्रिसिम” भन्नाले एकै नामद्वारा चिनिएका वा चिनिन सक्ने कुनै वनस्पतिको सबै जातमूल (स्पेसिज) तथा उपजातमूल (सब स्पेसिज) सम्झनु पर्छ ।

- २.१.१०. “जात (भेराईटी)” भन्नाले वनस्पति शास्त्रीय वर्गीकरणमा सबैभन्दा तल्लो श्रेणी भित्र पर्ने समान आनुवंशिक लक्षणहरू देखिने, अन्य समूहसंग कम्तीमा एउटा लक्षणद्वारा भिन्नता छुट्टिने र पुनरुत्पादन (प्रोपागेसन) हुंदा लक्षणहरू परिवर्तन नहुने लक्षण भएका कुनै वनस्पतिको समूह सम्झनु पर्छ ।
- २.१.११. “संकेतपत्र” भन्नाले भाँडोमा देखिने गरी राखिएको बीउबिजन सम्बन्धी विवरण (लेबल) सम्झनु पर्छ ।
- २.१.१२. “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

३. राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिको गठन:

- ३.१. बीउ बिजन सम्बन्धी नीति निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न र बीउ बिजन सम्बन्धी विषयमा नेपाल सरकारलाई आवश्यक परामर्श दिन एक राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिको गठन हुनेछ ।
- ३.२. समितिमा देहायका अध्यक्ष तथा सदस्य रहनेछन् :-
३.२.१. सचिव, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय -	अध्यक्ष
३.२.२. महानिर्देशक, कृषि विभाग -	सदस्य
३.२.३. कार्यकारी निर्देशक, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् -	सदस्य
३.२.४. प्रबन्ध सञ्चालक, कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड-	सदस्य
३.२.५. महाप्रबन्धक, कृषि विकास बैक-	सदस्य
३.२.६. प्रबन्ध संचालक, राष्ट्रिय बीउ बिजन कम्पनी लिमिटेड-	सदस्य
३.२.७. नेपाल सरकारद्वारा मनोनीत तरकारी, खाद्यान्न, घाँसेवाली विज्ञानसंग सम्बन्धित वैज्ञानिक मध्ये महिला सहित तीनजना -	सदस्य
३.२.८. बीज विशेषज्ञ (कम्तीमा सह-प्राध्यापक), कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान, त्रिभुवन विश्वविद्यालय -	सदस्य
३.२.९. नेपाल सरकारद्वारा मनोनीत बीउ बिजन उद्यमीहरू मध्येबाट एकजना महिला सहित दुई जना -	सदस्य
३.२.१०. नेपाल सरकारद्वारा मनोनीत बीउ बिजन उत्पादक र कृषकमध्ये कम्तीमा एकजना महिला सहित दुईजना -	सदस्य
३.२.११. प्रमुख, बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र -	सदस्य-सचिव
- ३.३. उपदफा ३.२.७, ३.२.९ र ३.२.१० बमोजिम मनोनीत सदस्यको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ ।
- ३.४. उपदफा ३.३ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा ३.२.७, ३.२.९ र ३.२.१० बमोजिम मनोनीत सदस्यलाई निजको पदावधि पूरा नहुदै नेपाल सरकारले हटाउन सक्नेछ ।
- ३.५. नेपाल सरकारले आवश्यक देखेमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी समितिका सदस्यहरूमा आवश्यक थपघट वा हेरफेर गर्न सक्ने छ ।
- ३.६. समितिले आवश्यक देखेमा कुनै स्वदेशी वा विदेशी विशेषज्ञ वा सल्लाहकारलाई समितिको बैठकमा पर्यवेक्षकको रूपमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

४. समितिको बैठक र निर्णय:

- ४.१. समितिको बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।
- ४.२. समितिको कुल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत सदस्यहरू उपस्थित भएमा बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।
- ४.३. समितिको बैठकको अध्यक्षता अध्यक्षले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा बैठकमा उपस्थित सदस्यहरूले आफू मध्येबाट छानेका सदस्यले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।
- ४.४. समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा अध्यक्षले निर्णयात्मक मत दिनेछ ।
- ४.५. समितिको निर्णय सदस्य-सचिवद्वारा प्रमाणित गरिनेछ ।
- ४.६. समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

५. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- ५.१. बीउ विजन सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तर्जुमा गर्न नेपाल सरकारलाई परामर्श दिने ।
- ५.२. बीउ विजन उत्पादन तथा वितरण कार्यमा निजी तथा सरकारी क्षेत्र बीच समन्वय कायम गर्ने ।
- ५.३. बीउ विजन उद्योगमा लगानी गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- ५.४. नेपाल भित्र उत्पादन वा बाहिरबाट आयात भई बिक्री वितरण हुने बीउ विजनको गुणस्तर नियमित तथा नियन्त्रण गर्ने गराउने ।
- ५.५. नयाँ जातको बीउ विजनहरू तोकिए बमोजिम अनुमोदन, उन्मोचन (रिलीज) र दर्ता गर्ने ।
- ५.६. नयाँ जातको बीउ विजनको विशिष्टता, एकरूपता र स्थायित्व परीक्षण गरी तोकिए बमोजिम प्रजनकलाई स्वामित्वको अधिकार प्रदान गर्ने ।
- ५.७. बीउ विजनको गुणस्तर निर्धारण गर्ने ।
- ५.८. स्वदेशी वा विदेशी निकायहरूद्वारा निर्धारित बीउ विजनको गुणस्तरलाई आवश्यकतानुसार अनुमोदन गर्ने
- ५.८ क. बीउ विजन सम्बन्धी सेवा शुल्कको सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई परामर्श दिने,
- ५.८ ख. बालीको किसिम र जात सूचित गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने,
- ५.८ ग. कसैले अनुमतिपत्र नवीकरण नगराई प्रयोगशाला सञ्चालन गरेको पाइएमा सोको अनुमतिपत्र खारेज गर्ने,
- ५.८ घ. बाली निरीक्षक, बीउ विजन नमुना संकलक तथा बीउ विजन विश्लेषकको रूपमा काम गर्न अनुमति दिनको लागि परीक्षा लिने ।
- ५.९. बीउ विजन सम्बन्धी अन्य आवश्यक काम कारवाही गर्ने ।

६. उप-समितिहरू गठन गर्न सक्ने:

- ६.१. बीउ विजनको उत्पादन, प्रशोधन तथा बिक्री वितरण गर्ने कार्यलाई सुचारू रूपले संचालन गरी गुणस्तरयुक्त बीउ विजन उपलब्ध गराउने प्रयोजनको लागि समितिले आवश्यकतानुसार विभिन्न उप-समितिहरू गठन गर्न सक्नेछ ।
- ६.२. उप-समितिहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बैठकसम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७. **बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रको स्थापना:** बीउ विजनको गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य गर्न तथा समितिको सचिवालयको रूपमा काम गर्न नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

८. **बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार:**

८.१. बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ८.१.१. बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्रमाणीकरण सम्बन्धी आवश्यक पूर्वाधारहरू तयार गरी समितिमा पेश गर्ने ।

८.१.२. समितिद्वारा स्वीकृत तरिका, स्तर तथा मापदण्ड अनुसार बीउ विजन प्रमाणित गरी आवश्यकतानुसार प्रमाणपत्र दिने ।

८.१.३ उपदफा ९.४ बमोजिम अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले शर्त बमोजिम काम गरे नगरेको अनुगमन गर्ने ।

८.२. बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तथा त्यस्तो केन्द्रले बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्रमाणीकरण गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. **बीउ विजन परीक्षण प्रयोगशालाको स्थापना:**

९.१. बीउ विजनको परीक्षण र तत्सम्बन्धी अन्य कार्य गर्नको लागी नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी एउटा केन्द्रिय बीउ विजन परीक्षण प्रयोगशालाको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

९.२. उपदफा ९.१ बमोजिम स्थापना भएको प्रयोगशालाको रेखदेख र नियन्त्रणमा रहने गरी आवश्यकतानुसार नेपालका विभिन्न ठाउँमा बीउ विजन परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना हुन सक्नेछ ।

९.३. कुनै व्यक्ति वा संस्थाले निजी क्षेत्रमा प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्न चाहेमा अनुमतिका लागि तोकिए बमोजिमको दस्तुर सहित तोकिए बमोजिमको ढाँचामा समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

९.४ उपदफा ९.३ बमोजिम प्राप्त निवेदन उपर छानबिन गरी उपयुक्त देखेमा तोकिए बमोजिमका शर्तको अधीनमा रही समितिले प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्न अनुमतिपत्र दिनेछ ।

९.५ यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुनु अघि स्थापना भएका निजी क्षेत्रका प्रयोगशालाले यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले एक वर्षभित्र यस ऐन बमोजिम अनुमतिपत्र लिइसक्नु पर्नेछ ।

१०. **प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार:** प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१० क. नवीकरण:

१० क.१. यस ऐन बमोजिम स्थापना भएका प्रयोगशालाको अनुमतिपत्र प्रत्येक वर्ष नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

१० क.२. यस ऐन बमोजिम स्थापना भएका प्रयोगशालाले उपदफा १०क.१ मा तोकिएको अवधिभित्र अनुमतिपत्र नवीकरण नगराएमा त्यस्तो अनुमतिपत्र स्वतः रद्द हुनेछ र समितिले त्यस्तो प्रयोगशाला बन्द गराउन सक्नेछ ।

११. बीउ बिजनको किसिम वा जात सूचित गर्ने अधिकार:

नेपाल सरकारले कृषि कार्यको निमित्त प्रयोग गरिने बीउ बिजनको कुनै किसिम वा जातको गुणस्तर नियमित तथा नियन्त्रण गर्न आवश्यक देखेमा समितिको परामर्श लिई नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी त्यस्तो किसिम वा जातको बीउ बिजनहरू सूचित बीउ बिजन भनी तोक्न सक्नेछ र त्यसरी तोक्दा विभिन्न क्षेत्रको लागि उपयुक्त हुने बीउ बिजनको किसिम वा जात समेत तोक्न सक्नेछ ।

११ क. अनुमतिपत्र लिनु पर्ने :

११ क.१. कुनै व्यक्ति वा संस्थाले बीउ बिजनको बिक्री वितरण सम्बन्धी कारोबार गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमको दस्तुर सहित तोकिएको अधिकारी समक्ष निवेदन दिई तोकिए बमोजिमको ढाँचामा अनुमतिपत्र लिनु पर्नेछ ।

११ क.२. कसैले उपदफा ११क.१ बमोजिम अनुमति नलिई बीउ बिजन बिक्री वितरण गरेको पाइएमा त्यस्तो बीउ बिजन बाली निरीक्षकले जफत गर्नेछ ।

११ ख. सूचित नभएका बीउ बिजन बिक्री वितरण गर्न नपाइने :

११ ख.१. कृषि अनुसन्धान प्रयोजनको लागि बाहेक कसैले पनि यस ऐन बमोजिम सूचित नभएका बीउ बिजन बिक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।

११ ख.२. कसैले उपदफा ११ख.१ बमोजिम सूचित नभएका बीउ बिजन बिक्री वितरण गरेको पाइएमा त्यस्तो बीउ बिजन बाली निरीक्षकले जफत गर्नेछ ।

१२ . बीउ बिजनको न्यूनतम गुणस्तरको हद तोक्न सक्ने :

नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सूचित बीउ बिजन मध्ये समितिको परामर्श लिई कुनै बीउ बिजनको हकमा न्यूनतम गुणस्तरको हद तोक्न सक्नेछ ।

१३. सूचित बीउ बिजनको बिक्री वितरण :

१३.१ सूचित बीउ बिजनको बिक्री वितरण गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले आफुले बिक्री वितरण गर्ने बीउको भाँडोमा देहायको विवरण उल्लेख गर्नु पर्नेछ :

१३.१.१ बीउ बिजनको किसिम र जात,

१३.१.२ दफा १२ बमोजिम तोकिएको न्यूनतम गुणस्तरको हद,

१३.१.३ रासायनिक पदार्थ प्रयोग गरी उपचार गरिएको भए सोको विवरण,

१३.१.४ तोकिए बमोजिमका अन्य कुराहरू ।

१३.२. उपदफा १३.१ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै खास क्षेत्रको लागि मात्र उपयुक्त हुने भनी प्रजनकले निर्धारण गरेको किसिम र जातको सूचित बीउ बिजन त्यसरी निर्धारण गरिएको क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रमा बिक्री वितरण गर्न वा गराउन पाइने छैन ।

१४. ("बीउ बिजन (पहिलो संशोधन) ऐन, २०६४ द्वारा खारेज । ")

१५. सूचित बीउ बिजन निकासी वा पैठारी गर्न स्वीकृति लिनु पर्ने:

- १५.१. कुनै किसिम वा जातको सूचित बीउ बिजन निकासी वा पैठारी गर्न चाहने व्यक्तिले तोकिएको अधिकारी समक्ष तोकिएबमोजिमको दस्तुर र विवरण सहित निकासी वा पैठारी गर्न स्वीकृतीको निमित्त निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- १५.२. उपदफा १५.१ बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएपछि अधिकारीले स्वीकृती दिन सक्नेछ ।
- १५.३. उपदफा १५.१ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि बीउ बिजन निकासी वा पैठारी गर्ने उद्देश्यले स्थापित उद्योगले निकासी वा पैठारी गर्न चाहेको सूचित बीउ बिजनको तोकिए बमोजिमको विवरण तोकिएको अधिकारीलाई दिई निकासी वा पैठारी गर्न सक्नेछ ।
- १५.३.क. निकासी वा पैठारीमा रोक लगाउन सक्ने: नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी नेपालको कृषि कार्यलाई हानि वा प्रतिकूल प्रभाव पुरयाउने कुनै खास जातको बीउ बिजनको पैठारी गर्न वा कुनै खास कारणले निकासी गर्न नहुने कुनै सूचित जातको बीउ बिजन निकासी गर्न जोखिम विश्लेषणको आधारमा रोक लगाउन सक्नेछ ।

१६. बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमुना संकलक तथा बीउ बिजन विश्लेषक सम्बन्धी व्यवस्था :

- १६.१ नेपाल सरकारले आवश्यकता अनुसार तोकिएको योग्यता पुगेका बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमुना संकलक तथा बीउ बिजन विश्लेषक नियुक्त गर्न सक्नेछ ।
- १६.२ उपदफा १६.१ बमोजिम बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमुना संकलक तथा बीउ बिजन विश्लेषक नियुक्त नभए सम्मको लागि नेपाल सरकारले सो सम्बन्धमा योग्यता पुगेका कुनै निजामती कर्मचारीलाई बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमुना संकलक वा बीउ बिजन विश्लेषकको रूपमा काम गर्न तोक्न सक्नेछ ।
- १६.३. उपदफा १६.१ र १६.२ मा उल्लेखित अवस्थामा बाहेक कसैले पनि यस ऐन बमोजिम अनुमतिपत्र नलिई बाली निरीक्षण गर्न, बीउ बिजनको नमुना संकलन गर्न तथा बीउ बिजन विश्लेषण गर्न हुदैन ।
- १६.४ उपदफा १६.३ बमोजिमको अनुमतिपत्र लिन चाहने तोकिए बमोजिमको योग्यता पुगेको व्यक्तिले समितिबाट लिइने परीक्षा उत्तीर्ण गर्नु पर्नेछ ।
- १६.५ उपदफा १६.४ बमोजिमको परीक्षा उत्तीर्ण भएको व्यक्तिले बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमुना संकलक वा बीउ बिजन विश्लेषकको रूपमा व्यवसाय सञ्चालन गर्ने अनुमतिपत्र प्राप्त गर्न समिति समक्ष तोकिएको दस्तुर सहित तोकिएको ढाँचामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- १६.६ उपदफा १६.५ बमोजिम निवेदन पर्न आएमा तोकिए बमोजिमको दस्तुर लिई तोकिएको शर्त र ढाँचामा समितिले अनुमतिपत्र दिनेछ । यसरी दिइएको अनुमतिपत्र दुई वर्षसम्म बहाल रहनेछ ।
- १६.७ उपदफा १६.६ बमोजिम दिइएको अनुमतिपत्र तोकिए बमोजिम नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।
- १६.८ उपदफा १६.७ बमोजिम अनुमतिपत्र नवीकरण नगराएमा त्यस्तो अनुमतिपत्र स्वतः रद्द हुनेछ ।
- १६.९ उपदफा १६.४ बमोजिमको परीक्षा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१७. बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमुना संकलक तथा बीउ बिजन विश्लेषकको काम, कर्तव्य र अधिकार :

बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमुना संकलक तथा बीउ बिजन विश्लेषकको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१७ क. सेवा शुल्क लिन सक्ने :

१७ क.१. नेपाल सरकारले यस ऐन बमोजिम उपलब्ध गराउने कुनै सेवा बापत नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको सेवा शुल्क लिन सक्नेछ ।

१७ क.२. कुनै व्यक्ति वा संस्थाले यस ऐन बमोजिम कुनै सेवा प्रदान गर्दा समितिबाट स्वीकृत गरे बमोजिमको सेवा शुल्क लिन सक्नेछ ।

१८. नेपाल सरकारले मान्यता दिने :

नेपाल सरकारले समितिको परामर्श लिई नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी बीउ बिजन परीक्षण वा प्रमाणीकरण वा जात परीक्षण गर्ने कुनै स्वदेशी वा विदेशी वा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थालाई यस ऐनको प्रयोजनका लागि मान्यता प्रदान गर्न सक्नेछ ।

१८.क स्वामित्व कायम रहने: नेपालमा परम्परादेखि नै प्रयोग गरिदै आएको स्थानीय जातको बालीको बीउ बिजनमा तोकिए बमोजिम स्वामित्व कायम रहनेछ ।

१९. दण्ड सजाय:

१९.१. कसैले दफा ९ बमोजिम अनुमतिपत्र नलिई प्रयोगशाला सञ्चालन गरेमा पचास हजार रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

१९.२. कसैले दफा ११क. र ११ख. विपरीत बीउ बिजन बिक्री वितरण गरे वा गराएमा दस हजार रुपैयाँदेखि बीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

१९.३. कसैले दफा १३ बमोजिमको विवरण नखुलाई बीउ बिजन बिक्री वितरण गरे वा गराएमा दश हजार रुपैयाँ देखि पन्ध्र हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना हुनेछ ।

१९.४. कसैले उपदफा १६.३ विपरीत कुनै कार्य गरेमा पच्चीस हजार रुपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

१९.५. उपदफा १९.१, १९.२, १९.३ र १९.४ मा लेखिए देखि बाहेक यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत कुनै काम गर्ने गराउने व्यक्ति वा संस्थालाई दशहजार रुपैयाँ देखि बीस हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना हुनेछ ।

२१. मुद्दाको तहकिकात र दायरी:

२१.१. यस ऐन बमोजिम सजाँय हुने कसूर सम्बन्धी मुद्दाको तहकिकात बीउ बिजन नमुना संकलकले गर्नेछ र त्यस्तो तहकिकातको काम पूरा भएपछि मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष मुद्दा दायर गर्नेछ ।

२१.२. उपदफा २१.१ बमोजिम मुद्दा तहकिकात र दायर गर्दा बीउ बिजन नमुना संकलकले सरकारी वकीलको राय लिन सक्नेछ । मुद्दा दायर भइसकेपछि मुद्दाको बहस—पैरवी र पुनरावेदन सरकारी वकीलबाट हुनेछ ।

२२. मुद्दा हेर्ने अधिकार:

२२.१. यो ऐन अन्तर्गतको मुद्दा हेर्ने अधिकार तोकिए बमोजिमको अधिकारीलाई हुनेछ ।

अनुसूची -९
(नियम १९ को उपनियम (१) संग सम्बन्धित)
बीउ बिजनको बिक्री वितरण सम्बन्धी कारोबार गर्न दिने निवेदन
बिषय: अनुमतिपत्र पाउँ ।

श्री प्रमुखज्यु,
जिल्ला कृषि बिकास कार्यालय
.....

मेरो/हाम्रो निम्न विवरण भएको पसलःकम्पनी बीउ बिजन ऐन २०४५, बीउ बिजन नियमावली २०६९ को परिधि भित्र रही बीउ बिजन ब्यवसाय सञ्चालन गर्न इच्छुक भएकोले सोको अनुमतिपत्रका लागि तोकिएको कागजात थान..... साथ आफुसंग भएको पूर्वाधारको विवरण सहित यो निवेदन पेशगरेको छु/ गरेका छौं।
निवेदकको विवरण:

१. ब्यक्ति/कम्पनी/संस्था/समूहको नाम:
 ठेगाना:
 फोन नं./फ्याक्स:
 इमेल:
२. पसलहरुको ठेगाना:
 (माथीको भन्दा फरक भएमा)
३. बीउ बिजन भण्डार वा गोदामहरुको ठेगाना:
४. बीउ बिजनको अलावा कारोबार गर्ने अन्य सामाग्रीहरु (यदि भए) :
 (बिषादी, पशुपंछी औषधि, मलखाद, इत्यादि) उल्लेख गर्नुपर्ने ।
५. कम्पनीको कर्मचारीको विवरण

क्र.स.	पद	कर्मचारीको संख्या	शैक्षिक योग्यता	बीउ बिजन उत्पादन तथा ब्यवस्थापन (परिचालन, परीक्षण,भण्डारण र प्रयोग तालिम)
१.				
२.				
३.				
४.				
जम्मा				

६. पसल / भण्डारको निर्माण

- भूई कंक्रीटको ( ) हो वा ( ) होईन
- अन्य के हो खुलाउने .....
- पर्खाल/भित्ता कंक्रीटको ( ) हो वा ( ) होईन
- अन्य के हो खुलाउने .....
- पानी ( ) पस्ने वा ( ) नपस्ने
- मर्मत ( ) हुने वा ( ) नहुने
- फोहर निस्कासन व्यवस्था ( ) राम्रो छ वा ( ) छैन
- भेन्टिलेसन व्यवस्था ( ) राम्रो छ वा ( ) छैन

७. पसल/ भण्डार व्यवस्थापन

- पसल/भण्डारको रेकर्ड (आयात तथा बिक्री वितरण) राखिने ( ) गरिएको वा ( ) नगरिएको
- बीउ बिजन परीक्षण गर्ने ( ) गरिएको वा ( ) नगरिएको
- प्रमाणीकरण वा यथार्थ संकेतपत्र लगाउने ( ) गरिएको वा ( ) नगरिएको
- यदि लगाईएको भए आवश्यक विवरण ( ) छ वा ( ) छैन
- प्रमाणीकरणको निस्सा सहित थैला बन्दी अवस्थामा बिक्री वितरण भएको ( ) छ वा ( ) छैन
- बीउ बिजन व्यवसायीले यथार्थ संकेतपत्र लगाउने हो भने सो को लोगो दर्ता गरिएको ( ) छ वा ( ) छैन
- बीउ राख्ने भांडा वा थैलाको प्रयोग विवरण
  - क.
  - ख.
  - ग.
- भण्डार सरसफाईको स्थिति ( ) राम्रो वा ( ) नराम्रो
- भण्डारमा बीउको लट ( ) बनाईने वा ( ) नबनाईने
- बीउको लटमा लटको विवरण ( ) राखिएको वा ( ) नराखिएको
- भुईमा काठको फल्याकको प्रयोग भएको ( ) छ वा ( ) छैन
- भित्ता र बीउको चाडको बीचको दुरी आवश्यकताअनुसार कायम ( ) भएको वा ( ) नभएको भएको भए कती दुरी छ ? ..... से.मि.
- कुवाँउने विषादि प्रयोग ( ) गरीन्छ वा ( ) गरीदैन यदि प्रयोग गरीन्छ भने प्रयोग गर्न सुरक्षित ( ) छ वा ( ) छैन
- झ्याल, ढोका, भेन्टिलेसन राम्रोसंग हावा नछिर्ने गरी बन्द गर्न ( ) सकिन्छ वा ( ) सकिदैन
- पसल/भण्डारमा बीउ बिजन बाहेक अन्य के के राखिएको छ ?
  - क. मल
  - ख. विषादी
  - ग. भेटेनरी सामग्री

घ. पुरानो बीउ बिजन (यदि छ भने के कति छ विवरण दिनु पर्ने)

ड. यी माथिका बस्तुहरू राखिएको भाँडाको अवस्था दुरुस्त ( ) छ वा ( ) छैन

च. अन्य

- सम्पूर्ण स्टाफलाई बीउ बिजन, बिषादि तथा पसल र भण्डारणमा भएको बस्तु बारे जानकारी दिने गरिएको ( ) छ वा ( ) छैन
- पसल / भण्डारणमा जैविक सुरक्षणका नियमहरू पालना ( ) भएको वा ( ) नभएको
- बिषादि प्रयोग गर्दा वा बिषादि प्रयोग गरेको बस्तु उपयोग गर्दा एप्रोन, मास्क, पञ्जा, इत्यादिको प्रयोग भएको ( ) छ वा ( ) छैन
- साबुन पानीले हात मुख धुने गरिएको ( ) छ वा ( ) छैन
- पोखिएका बस्तुहरू सफा गर्न वा फाल्न कुचो, भाँडो वा अन्य आवश्यक बस्तु ( ) छ वा ( ) छैन
- प्रत्येक आर्थिक वर्षको बाली मौसम समाप्ती भएको एक महिनाभित्र वर्षभरी गरेको कारोवारको विवरण राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिमा उपलब्ध गराउनु पर्ने र सो को जानकारी सम्बन्धित जिल्ला कृषि विकास कार्यालय वा क्षेत्रीय बीउ बिजन परिक्षण प्रयोगशालामा पनि उपलब्ध गराउनु पर्नेमा सो गरिएको ( ) छ वा ( ) छैन
- सम्बन्धित निकायले माग गरेको विवरण समयमा उपलब्ध गराउनु पर्नेमा सो गरिएको ( ) छ वा ( ) छैन

निवेदकको हस्ताक्षर:

निवेदकको नाम:

पद (यदि कम्पनी तथा संघ संस्था भएमा):

नागरिकता नं र जिल्ला:

फोन नं:

मिति:

.....

कार्यालय प्रयोजनका लागि

निवेदन प्राप्त मिति:

निर्णय र निर्णय मिति:

बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रलाई जानकारी दिएको मिति:

३.२ बीउ बिजन नियमावली, २०६९

बीउ बिजन ऐन, २०४५ को दफा २४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायका नियमहरू बनाएको छ ।

परिच्छेद – १

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** १) यी नियमहरूको नाम "बीउ बिजन नियमावली, २०६९" रहेको छ ।
२) यो नियमावली तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यो नियमावलीमा,
(क) "ऐन" भन्नाले बीउ बिजन ऐन, २०४५ सम्झनु पर्छ ।
(ख) "समिति" भन्नाले बीउ बिजन ऐन, २०४५ को दफा ३ बमोजिम गठित समिति सम्झनुपर्दछ ।
(ग) "उप-समिति" भन्नाले नियम ३ बमोजिम गठित उप-समिति सम्झनु पर्छ ।
(घ) "कार्यालय" भन्नाले जिल्ला कृषि विकास कार्यालय सम्झनु पर्छ ।
(ङ) "केन्द्र " भन्नाले बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र सम्झनु पर्छ ।
(च) "बाली निरीक्षक " भन्नाले ऐनको दफा १६ बमोजिम नियुक्त भएको व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।
(छ) "बीउ बिजन बिश्लेषक" भन्नाले ऐनको दफा १६ बमोजिम नियुक्त भएको व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।
(ज) "बीउ बिजन नमूना सङ्कलक" भन्नाले ऐनको दफा १६ बमोजिम नियुक्त भएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद – २

उप-समितिको काम, कर्तव्य तथा अधिकार

३. **उप-समितिको गठन:** (१) समितिले ऐनको दफा ६ बमोजिम देहायका उप-समितिहरू गठन गर्न सक्ने छ ।
(क) जात, अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उप-समिति,
(ख) योजना तर्जुमा तथा अनुगमन उप-समिति,
(ग) गुणस्तर निर्धारण तथा व्यवस्था उप-समिति ।
(२) उपनियम (१) मा उल्लेखित उपसमितिहरूका अतिरिक्त समितिले आफ्नो काम कारवाही व्यवस्थित गर्न आवश्यकतानुसार अन्य उपसमितिहरू गठन गर्न सक्नेछ । यसरी गठित उपसमितिहरूको काम, कर्तव्य तथा अधिकार समितिले तोके बमोजिम हुनेछ ।

४. **जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उप-समिति** : समितिले नियम ३ को उपनियम (१) को खण्ड (क) बमोजिम बीउ बिजनका जातहरूको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता गर्ने प्रयोजनका लागि गठन गर्ने जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहने छन् ।
(क) महानिर्देशक, कृषि विभाग	— अध्यक्ष
(ख) निर्देशक (बाली तथा बागवानी) ने.कृ.अ.परिषद	— सदस्य
(ग) प्रमुख, सम्बन्धित बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद	— सदस्य
(घ) कार्यक्रम निर्देशक, विषयवस्तुसँग सम्बन्धित निर्देशनालय, कृषि /पशु सेवा विभाग	— सदस्य
(ङ) प्रमुख, माटो विज्ञान महाशाखा, ने.कृ.अ.परिषद	— सदस्य
(च) प्रमुख, बीउ विज्ञान तथा प्रविधि महाशाखा, ने.कृ.अ.परिषद,	— सदस्य
(छ) बीउ व्यवसायी संघमा प्रतिनिधित्व गर्ने बीउ बिजन उद्यमीहरूमध्येबाट एक जना	— सदस्य
(ज) बीउ बिजन व्यवसायमा संलग्न गैरसरकारी संस्थाहरूमध्येबाट समितिले मनोनित गरेको एक जना	— सदस्य
(झ) प्रमुख, बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र	— सदस्य सचिव
५. **जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उप-समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार**: जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उप-समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-
- (क) विकसित बीउ बिजनका जातहरूको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ताको लागि आवश्यक पूर्वाधारहरू तयार गरी समितिबाट अनुमोदन गराउने ।
- (ख) उन्मोचन हुन नसकेको बीउ बिजनको उन्मोचन र दर्ताको लागि समिति समक्ष सिफारिस गर्ने ।
- (ग) उन्मोचित बीउ बिजनको जातहरूको पहिचान गरी आवश्यक विवरणहरू सहित दर्ताका लागि समिति समक्ष पेश गर्ने ।
- (घ) अनुमोदित तथा उन्मोचित बीउ बिजनको जातको प्रजननको व्यवस्था मिलाउने ।
- (ङ) विदेशबाट आयात हुने बीउ बिजनका जातहरू तथा नेपाल भित्र उत्पादन भईरहेका रैथाने एवं स्थानीय जातको बालीको बीउ बिजनलाई अभिलेख गरी राख्न तथा जात दर्ता गर्नको लागि समिति समक्ष सिफारिस गर्ने ।
- (च) निजी क्षेत्रलाई बीउ बिजनको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता गर्नको लागि समिति समक्ष सिफारिस गर्ने ।
- (छ) उन्मोचित बीउ बिजनको कुनै जात दर्ताबाट हटाउन आवश्यक देखिएमा सो जातलाई दर्ताबाट हटाउन समिति समक्ष सिफारिस गर्ने ।
- (ज) उन्मोचित बीउ बिजनको जातको संवर्द्धन तथा संरक्षणको व्यवस्था मिलाउने ।
- (झ) जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्तासंग सम्बन्धित अन्य कार्य गर्ने ।
६. **योजना तर्जुमा तथा अनुगमन उप-समिति**: समितिले नियम ३ को उपनियम (१) को खण्ड (ख) बमोजिम बीउ बिजनको उत्पादन, बिक्री वितरण तथा आपूर्ति सम्बन्धी योजना तर्जुमा तथा अनुगमन गर्नको लागि गठन गर्ने योजना तर्जुमा तथा अनुगमन उपसमितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहनेछन् ।
(क) सहसचिव, योजना महाशाखा, कृषि विकास मन्त्रालय	— अध्यक्ष

(ख) उप-महानिर्देशक, योजना, कृषि विभाग	— सदस्य
(ग) निर्देशक (बाली तथा बागवानी) ने.कृ.अ.परिषद	— सदस्य
(घ) कार्यक्रम निर्देशक, बाली विकास निर्देशनालय, कृषि विभाग	— सदस्य
(ङ) प्रमुख, सम्बन्धित बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, ने.कृ.अ.परिषद	— सदस्य
(च) प्रबन्ध सञ्चालक, राष्ट्रिय बीउ बिजन कम्पनि लि.	— सदस्य
(छ) प्रमुख, बीउ बिज्ञान तथा प्रविधि महाशाखा, ने.कृ.अ.प.	— सदस्य
(ज) बीउ व्यवसायी संघमा प्रतिनिधित्व गर्ने बीउ बिजन उद्यमी मध्ये एक जना ,	— सदस्य
(झ) प्रमुख, बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र,	— सदस्य सचिव

७. योजना तर्जुमा तथा अनुगमन उप-समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

योजना तर्जुमा तथा अनुगमन उप-समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) बीउ बिजनको आपूर्ति सुचारु रूपले गर्ने व्यवस्था मिलाउन आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गरी स्विकृतिको लागि समिति समक्ष पेश गर्ने ।
- (ख) मूल बीउ बिजन र प्रमाणित बीउ बिजनको व्यवस्था गर्ने ।
- (ग) बीउ बिजन उत्पादन तथा बिक्री बितरण कार्यमा निजी तथा सरकारी क्षेत्र बीच समन्वय कायम गर्न समितिलाई सहयोग पुरयाउने ।
- (घ) स्विकृत निति अनुरूप बीउ बिजनको मूल्य तोक्ने ।
- (ङ) स्विकृत कार्यक्रम अनुसार बीउ बिजनको उत्पादन तथा खपतको अनुगमन गर्ने ।
- (च) बीउ बिजन उत्पादन तथा बिक्री बितरण सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने ।

८. गुणस्तर निर्धारण तथा व्यवस्था उप-समिति गठन : समितिले नियम ३ को उपनियम (१) को खण्ड (ग) बमोजिम बीउ बिजनको गुणस्तर निर्धारण, अनुमोदन तथा प्रमाणीकरण सम्बन्धी कार्य गर्ने प्रयोजनको लागि गठन गर्ने गुणस्तर निर्धारण तथा व्यवस्था उपसमितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहने छन् ।

(क) कार्यकारी निर्देशक, ने.कृ.अ.परिषद	— अध्यक्ष
(ख) निर्देशक (बाली तथा बागवानी) ने.कृ.अ.परिषद	— सदस्य
(ग) कार्यक्रम निर्देशक, सम्बन्धित निर्देशनालय, कृषि/पशु सेवा विभाग	— सदस्य
(घ) प्रमुख, बीउ बिज्ञान तथा प्रविधि महाशाखा, ने.कृ.अ.परिषद	— सदस्य
(ङ) प्रमुख, बाली रोग बिज्ञान महाशाखा, ने.कृ.अ.परिषद	— सदस्य
(च) प्रबन्ध सञ्चालक, राष्ट्रिय बीउ बिजन कम्पनि लि.	— सदस्य
(छ) प्रतिनिधि, बीउ बिजन उद्यमी, बीउ व्यवसायी संघ	— सदस्य
(ज) प्रमुख, सम्बन्धित बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, ने.कृ.अ.परिषद	— सदस्य
(झ) प्रमुख, बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र,	— सदस्य सचिव

९. गुणस्तर निर्धारण तथा व्यवस्था उप-समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : गुणस्तर निर्धारण तथा व्यवस्था उप-समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- (क) कुनै पनि बीउ बिजन बिक्री बितरण गर्नु अगावै गुणस्तर निर्धारण गर्नको लागि समिति समक्ष पेश गर्ने ।

- (ख) बीउ बिजनको गुणस्तर अनुमोदनको लागि समिति समक्ष सिफारिस गर्ने ।
- (ग) समितिबाट अनुमोदित, उन्मोचित जातका बीउ बिजनको प्रमाणीकरणको लागि गुणस्तरको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरी स्वीकृतिको लागि समिति समक्ष पेश गर्ने ।
- (घ) बीउ बिजनको गुणस्तरको न्यूनतम मापदण्ड प्रकाशन गर्ने ।
- (ङ) बीउ बिजनको गुणस्तर निर्धारण अनुमोदन तथा प्रमाणीकरण सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने ।

१०. उप-समितिको बैठक सम्बन्धि कार्यविधि :

- (१) उपसमितिहरूको बैठक सम्बन्धित उपसमितिको अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।
- (२) उपसमितिको कूल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत सदस्यहरू उपस्थित भएमा उपसमितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिने छ ।
- (३) उपसमितिको बैठकको अध्यक्षता उपसमितिको अध्यक्षले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा बैठकमा उपस्थित सदस्यहरूले आफूहरूमध्येबाट छानेको सदस्यले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।
- (४) उपसमितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा अध्यक्षले निर्णायक मत दिनेछ ।
- (५) उपसमितिले आवश्यक देखेमा नेपाल सरकारको कुनै अधिकृत वा अन्य कुनै विशेषज्ञलाई उपसमितिको बैठकमा पर्यवेक्षकको रूपमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।
- (६) उपसमितिको बैठकको निर्णय उपसमितिको सदस्य-सचिवद्वारा प्रमाणित गरिनेछ ।
- (७) उप-समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि उप-समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद — ३

बीउ बिजनको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता सम्बन्धी व्यवस्था

११. बीउ बिजनको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता :

- (१) प्रजनकले नयाँ जातको बीउ बिजनको अनिवार्य रूपमा अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता गराउनु पर्नेछ ।
- (२) नयाँ जातको बीउ बिजनको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता गराउन चाहने प्रजनकले त्यस्तो बीउ बिजनको नमूना सहित अनुसूची-१ को खण्ड (क) वा (ख) बमोजिमको ढाँचामा जात अनुमोदन उन्मोचन र दर्ता उप-समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपनियम (२) बमोजिम पर्न आएको निवेदन उपर जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिले देहाय बमोजिमको कार्यविधि अपनाई नयाँ जातको बीउ बिजनको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ताको लागि सिफारिस गर्नेछ ।
- (क) समितिले निर्धारण गरे बमोजिम बीउ बिजनको विशिष्टता, एकरूपता र स्थायित्व भए नभएको जाँच गर्ने र आवश्यकतानुसार बीउ बिजनको परीक्षण समेत गरी सर्वसाधारणको जानकारीमा ल्याउने,
- (ख) खण्ड (क) बमोजिम परीक्षण गरी आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित निकाय समक्ष पठाउने,

१२. बीउ बिजनको जात दर्ताको लागि निवेदन दिने :

- (१) विदेशबाट आयात गरिने बीउ बिजनहरूलाई जात दर्ताको लागि आयातकर्ताले अनुसूची- १ को खण्ड (ग) बमोजिमको ढाँचामा जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (२) नेपालमा परम्परा देखि प्रयोग गरिदै आएको स्थानीय जातको बीउ बिजनहरूलाई राष्ट्रिय अभिलेखमा राख्न तथा जात दर्ता गर्नको लागि अनुसूची १ को खण्ड (घ) बमोजिमको ढाँचामा जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपनियम (१) र (२) बमोजिम पर्न आएका निवेदन उपर आवश्यक छानविन गरी जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिले जात दर्ता एवं सूचित गर्नको लागि समिति समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।
- (४) यस नियमावलीमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आनुवांशिक परिवर्तित बाली तथा जीवित रूपमा रूपान्तरित बालीको बीउको हकमा जैविक सुरक्षा विश्लेषण गरिएको प्रतिवेदन वा विवरणको आधारमा मात्र जात दर्ता गरिनेछ ।
- (५) यस नियमावलीमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि वर्णनपुंशक प्रविधि (टर्मिनेटर टेक्नोलोजी) प्रयोग भएको बीउको जात दर्ता गरिने छैन ।

१३. बीउ बिजनको अभिलेख :

- १) नयाँ जातको बीउ बिजन अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता भएपछि जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिले अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा सो को अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
- २) नयाँ जातको बीउ बिजन अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता भएपछि जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिले सम्बन्धित प्रजनकलाई अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा प्रमाण-पत्र दिई सो को अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
- ३) एकपटक सूचित गरेको बीउ बिजनको जात पछि उपयुक्त वा आवश्यक छैन भन्ने देखिएमा त्यस्ता बीउ बिजनको जातलाई सूचित बीउ बिजनको अभिलेखबाट हटाउन परेमा सोको सूचना नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

१४. स्वामित्वको अधिकार :

- १) कुनै प्रजनकले आफूले प्रजनन वा छनौट गरेको नयाँ जातको बीउ बिजनको स्वामित्वको अधिकार प्राप्त गर्न चाहेमा अनुसूची-४ को ढाँचामा समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- २) उपनियम (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएपछि त्यस्ता बीउ बिजनको उपयोगिता र महत्व समेतलाई विचार गरी समितिले त्यसको स्वामित्वको अधिकार सम्बन्धित प्रजनकलाई अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा दिनु पर्नेछ ।
- ३) दुई वा दुईभन्दा बढी प्रजनकले एउटै प्रकारको नयाँ जातको बीउ बिजन प्रजनन वा छनौट गरेमा वा गरेको प्रमाणित भएमा जसको निवेदन र बीउ बिजन पहिले दर्ता भएको छ उसैलाई स्वामित्वको अधिकार प्रदान गरिनेछ ।

परिच्छेद – ४

केन्द्रको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बीउ बिजन गुणस्तर सम्बन्धि व्यवस्था

१५. केन्द्रको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार : केन्द्रको अन्य काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

- (क) बीउ बिजन प्रमाणीकरणको लागि क्षेत्रीयस्तरका बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाहरू मार्फत बीउ बिजन प्रमाणीकरण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने, गराउने,
- (ख) बीउ बिजनको गुणस्तर सम्बन्धी विवादको समाधानका लागि गुणस्तर निर्धारण तथा व्यवस्था उपसमिति समक्ष पेश गर्ने,
- (ग) क्षेत्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाहरूबाट प्रमाणीकरण गरी लगाइएको गुणस्तर संकेतपत्रको अभिलेख राख्ने,
- (घ) बीउ बिजन बिक्री बितरणको लागि यथार्थ संकेतपत्र अनिवार्य रूपमा राख्न लगाउने,
- (ङ) बीउ बिजन व्यवसायीहरूलाई अभिमुखीकरण तालिम दिने,
- (च) बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक र बीउ बिजन विश्लेषकलाई अनुमतिपत्र दिने परीक्षा सञ्चालन गर्ने,
- (छ) बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक र बीउ बिजन विश्लेषकलाई समितिले दिएको अनुमतिपत्रको लगत राख्ने,
- (ज) बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक र बीउ बिजन विश्लेषकहरूलाई तालिम दिने,
- (झ) आवश्यक शर्त तोकी मूल बीउ उत्पादन एवं जातिय विकास तथा सम्बर्धन गर्नका लागि निजी क्षेत्रलाई समेत सहभागी गराउने,
- (ञ) पैठारी गरेको र अनुमोदन, उन्मोचन तथा सूचित नभएका रैथाने एवं स्थानीय जातको बीउ बिजनको बिक्री बितरण तथा निर्यातमा बीउ बिजनको गुणस्तर नियमन गर्ने,
- (ट) अनुमतिपत्र प्राप्त बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा बीउ बिजन विश्लेषकको कार्यको अनुगमन गरी समितिमा प्रतिवेदन पेश गर्ने,
- (ठ) बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाहरूको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गरी समिति समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्ने,
- (ड) प्रजनकलाई प्रदान गरिएको स्वामित्व अधिकारको लगत राख्ने,
- (ढ) बाली निरीक्षक तथा बीउ बिजन नमूना सङ्कलकले दिएको सूचनाको अभिलेख राख्ने,
- (ण) बीउ बिजन सम्बन्धी सेवा बापतको शुल्क लिने,
- (त) समितिबाट अनुमोदन, उन्मोचन भई दर्ता भएका सूचित जातहरूको गुणस्तर प्रमाणीकरण गर्ने गराउने
- (थ) आवश्यकतानुसार बीउ बिजन प्रमाणीकरण गर्ने प्रयोजनको लागि बाली निरीक्षकलाई बाली निरीक्षण गर्न लगाउने,
- (द) समितिबाट भएका निर्णय कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

१६. बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्रमाणीकरण :

- (१) केन्द्रले बीउ बिजनको गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धमा यथार्थ संकेतपत्र वा बीउ प्रमाणीकरण पद्धती अवलम्बन गर्न गराउन सक्नेछ ।
- २) उपनियम (१) बमोजिमको यथार्थ संकेतपत्र पद्धती अनुसार बीउको स्तरहरू देहाय बमोजिम हुनेछ:-
  - (क) प्रजनन बीउ
  - (ख) श्रोत बीउ

- (ग) लेवल बीउ
(घ) उन्नत बीउ
३. उपनियम (१) बमोजिमको बीउ प्रमाणीकरण पद्धति अनुसार बीउको स्तरहरू देहाय बमोजिम हुनेछः-
- (क) प्रजनन बीउ
(ख) मूल बीउ
(ग) प्रमाणीत बीउ
(घ) उन्नत बीउ
४. गुणस्तर नियन्त्रण गरिएका बीउ बिजनको म्याद देहाय बमोजिम हुनेछः-
- (क) सुरक्षितसाथ भण्डारण गरेको खण्डमा बीउ बिजनको गुणस्तरको म्याद परीक्षण गरेको मितिले छ महिनासम्म,
(ख) बीउको गुणस्तरको म्याद थप गर्नु पर्दा बीउ परीक्षणबाट उपयुक्त देखिएमा त्यस्तो बीउ बिजनको म्याद छ महिनासम्म ।

परिच्छेद - ५

बीउ बिजन सूचित सम्बन्धी व्यवस्था

१७. **बीउ बिजन सूचित गर्नु पर्ने:** कृषि अनुसन्धान प्रयोजनको लागि बाहेक बीउ बिजन आयात गरी बिक्री बितरण गर्नु अघि वा नेपालभित्र उत्पादन भइरहेको तर सूचित नभएका बीउ बिजन बिक्री बितरण वा निकासी गर्नु अघि सूचित गर्नु पर्नेछ ।
१८. **सूचित बीउ बिजनको निकासी वा पैठारी:**
- (१) कसैले यस नियमावली बमोजिम सूचित बीउ बिजनको निकासी तथा पैठारी गर्न चाहेमा पाँचसय रुपैयाँ दस्तुर तिरी अनुसूची-६ बमोजिमको ढाँचामा केन्द्रमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (२) उपनियम (१) बमोजिम प्राप्त निवेदनमा केन्द्रले सूचित बीउ बिजन निकासी वा पैठारी गर्न उपयुक्त छ, छैन जाँचबुझ गरी उपयुक्त देखिएमा अनुसूची-७ बमोजिमको ढाँचामा अनुमति दिनेछ ।
- (३) सूचित बीउ बिजनको निकासी वा पैठारी गर्दा अनुसूची-८ बमोजिमको विवरण समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (४) यस नियमावलीमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपालमा प्राकृतिक प्रकोप परेको अवस्थामा वा पैठारी गरिने बीउ बिजनको कारणले मानव, पशुपन्छी तथा बिरुवाको स्वास्थ्य वा धार्मिक, सांस्कृतिक तथा वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने देखिएमा त्यस्ता बीउ बिजनको पैठारी गर्नु पर्दा समितिको स्विकृति लिनु पर्नेछ ।
१९. **सूचित बीउ बिजनको बिक्री बितरणका लागि अनुमतिपत्र:**
- (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले सूचित बीउ बिजनको बिक्री बितरण सम्बन्धी कारोवार गर्न चाहेमा अनुमतिपत्रको लागि चारसय रुपैयाँ दस्तुर सहित सम्बन्धित कार्यालयमा अनुसूची-९ बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

- (२) उपनियम (१) बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएपछि सम्बन्धित कार्यालयले अनुसूची-१० बमोजिमको ढाँचामा अनुमतिपत्र दिई सोको जानकारी केन्द्रमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (३) यस नियममा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो नियमावली लागु हुनुभन्दा अघि दर्ता भएका बीउ बिजन व्यवसायीहरू यसै नियमावली बमोजिम दर्ता भएका मानिने छन् ।

२०. अनुमतिपत्र नवीकरण :

- (१) नियम १९ को उपनियम (२) बमोजिमको अनुमतिपत्र दुई वर्षसम्म बहाल रहनेछ ।
- (२) उपनियम (१) बमोजिम अनुमतिपत्र बहाल रहने अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र सम्बन्धित कार्यालयबाट दुईसय रुपैयाँ दस्तुर तिरी अनुमतिपत्र नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।
- (३) उपनियम (२) बमोजिमको म्याद नाघेपछि कसैले त्यस्तो म्याद नाघी नवीकरण हुन नसकेको मनासिव कारण सहित अनुमतिपत्र नवीकरणको लागि निवेदन दिन आएमा थप छ महिनासम्मको लागि सम्बन्धित कार्यालयले उपनियम (२) बमोजिम लाग्ने दस्तुरमा एकसय रुपैयाँ थप दस्तुर लिई नवीकरण गरी दिन सक्नेछ ।
- (४) यस नियममा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए पनि म्याद भित्र नवीकरण नगराइएमा नवीकरण हुन नसकेको मनासिव कारण देखाई निवेदन दिएमा सोको लागि लाग्ने दस्तुरको अतिरिक्त प्रत्येक वर्षको लागि दुईसय रुपैयाँका दरले दस्तुर लिई सम्बन्धित कार्यालयले त्यस्तो अनुमतिपत्र नवीकरण गरी दिन सक्नेछ ।

२१. बीउ बिजन राखेको भाँडोमा संकेतपत्र सम्बन्धमा :

सूचित बीउ बिजनको बिक्री बितरण गर्ने व्यक्ति वा संस्था आफूले बिक्री बितरण गर्ने बीउ राखेको भाँडोमा ऐनको दफा १३ मा उल्लेखित बिबरणहरूको अतिरिक्त देहाय बमोजिमको बिबरण उल्लेख गर्नु पर्नेछ :-

- (क) उत्पादन वर्ष,
- (ख) बीउ बिजनको परीक्षणको मिति,
- (ग) लट नं.,
- (घ) बीउ बिजन उपयुक्त हुने क्षेत्र,
- (ङ) बीउ बिजनको तौल,
- (च) बीउ बिजन बिक्री बितरण गर्ने व्यक्ति वा संघसंस्थाको नाम, लोगो र दस्तखत ।

परिच्छेद - ६

बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशाला अनुमतिपत्र र नवीकरण सम्बन्धी व्यवस्था

२२. प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन अनुमति सम्बन्धमा :-

- (१) निजी क्षेत्रमा बीउ बिजनको प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्न देहाय बमोजिमको प्रक्रिया अपनाउनु पर्नेछ:-
- (क) निजी क्षेत्रमा प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्न चाहने कुनै पनि व्यक्ति वा संस्थाले अनुमतिको लागि अनुसूची-११ बमोजिमको ढाँचामा समिति समक्ष निवेदन दिने,

- (ख) खण्ड (क) बमोजिमको निवेदन साथ केन्द्रमा दुईहजार रुपैयाँ दस्तुर बुझाएको रसिद संलग्न राख्नु पर्ने,
- (ग) खण्ड (क) बमोजिम निवेदन दिदा अनुसूची-११ मा उल्लेखित मेशिनरी उपकरण, रसायन , जनशक्ति तथा भौतिक पूर्वाधारहरु पुरा गरेको हुनु पर्ने,
- (२) उपनियम (१) बमोजिमको प्रकृया पुरा भएमा समितिले प्रयोगशाला सञ्चालनको लागि अनुसूची-१२ बमोजिमको अनुमतिपत्र दिन सक्नेछ ।
- (३) उपनियम (२) बमोजिम अनुमतिपत्र प्राप्त प्रयोगशालाले प्रयोगशाला सञ्चालनको क्रममा अनुमतिपत्रमा उल्लेखित शर्तहरु पालना नगरेको पाइएमा समितिले त्यस्तो प्रयोगशालाको अनुमतिपत्र रद्द गरी अनुसूची-१३ बमोजिमको सूचना दिनु पर्नेछ ।

२३. अनुमतिपत्रको नवीकरण :

- (१) नियम २२ बमोजिम प्रयोगशालालाई प्रदान गरिएको अनुमतिपत्र एक वर्षसम्म बहाल रहनेछ ।
- (२) उपनियम (१) बमोजिम अनुमतिपत्र बहाल रहने अवधि समाप्त भएको मितिले पैतीस दिनभित्र एकहजार रुपियाँ दस्तुर तिरी प्रयोगशालाले अनुमतिपत्र नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।
- (३) उपनियम (२) बमोजिमको म्याद नाघेपछि नवीकरण हुन नसकेको मनासिव कारण सहित कसैले अनुमतिपत्र नवीकरणको लागि निवेदन दिन आएमा थप छ महिनासम्मको लागि उपनियम (२) बमोजिम लाग्ने दस्तुरमा एक हजार रुपैयाँ थप दस्तुर लिई नवीकरण गरी दिन सक्नेछ ।
- (४) उपनियम (२) बमोजिम नवीकरण नगराएमा त्यस्तो अनुमतिपत्र स्वतः रद्द हुनेछ ।

२४. केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार : केन्द्रिय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) अन्तर्राष्ट्रिय बीउ परीक्षण संस्थाबाट पारित कार्यविधिको आधारमा बीउ बिजन परीक्षण सम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्ने ।
- (ख) नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको सेवा शुल्क लिई बीउ बिजनका नमूनाहरुको शुद्धता, उम्रने शक्ति, चिस्यान, स्वस्थ र ओजस परीक्षण गर्ने ।
- (ग) खण्ड (ख) बमोजिम परीक्षणको नतिजा समयमा नै सम्बन्धित पक्षलाई अनुसूची-१४ बमोजिमको ढाँचामा उपलब्ध गराउने ।
- (घ) बीउ बिजनका नमूनाहरुको विश्लेषण प्रतिवेदन अद्यावधिक राख्ने ।
- (ङ) बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाको कार्यमा एकरूपता कायम गर्न प्रयोगशालामा मध्यस्थ नमूना (प्रोफिसियन्सी स्याम्पल) पठाउने ।
- (च) परीक्षणको लागि प्राप्त नमूनाको गार्ड स्याम्पल परीक्षण पश्चात कम्तीमा एक वर्षसम्म बीउ बिजनको गुणस्तरमा असर नपर्ने गरी सुरक्षित साथ भण्डार गर्ने ।
- (छ) समिति र केन्द्रबाट प्राप्त निर्णय, सुझाव तथा निर्देशनहरु कर्तव्यव्ययन गर्ने, गराउने ।

२५. क्षेत्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार :- क्षेत्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको सेवा शुल्क लिई बीउ बिजनका नमूनाहरू परीक्षण गर्ने,
- (ख) खण्ड (क) बमोजिमका नमूना परीक्षण गरी अनुसूची -१४ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित पक्षलाई नतिजा उपलब्ध गराउने ।
- (ग) नेपाल सरकारले तोकेबमोजिमको सेवा शुल्क लिई बीउ बिजन प्रमाणीकरण गर्ने ।
- (घ) खण्ड (ग) बमोजिम भएको प्रमाणीकरणको अभिलेख अद्यावधिक गरी केन्द्रमा जानकारी पठाउने ।
- (ङ) बीउ प्रमाणीकरण संकेतपत्र (ट्याग) को माग अग्रिम रूपमा केन्द्रमा पठाउने ।
- (च) नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको सेवा शुल्क लिई नमूना सङ्कलकबाट प्राप्त बीउ बिजनका नमूनाहरू परीक्षण गर्ने ।
- (छ) खण्ड (च) बमोजिम प्राप्त नमूना परीक्षणको नतिजा छिटो साधनद्वारा नमूना सङ्कलकलाई जानकारी गराउने ।
- (ज) केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाले पठाएको मध्यस्थ नमूना निर्धारित समयभित्र परीक्षण गरी प्रतिवेदन पठाउने ।
- (झ) केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाले दिएको सुझाव तथा निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने, गराउने
(ञ) प्रयोगशालामा प्राप्त नमूना मध्ये कम्तीमा दश प्रतिशत नमूनाहरू केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा परीक्षणका लागि पठाउने ।
- (ट) गार्ड स्याम्पल परीक्षण पश्चात कम्तीमा एक वर्षसम्म बीउको गुणस्तर कायम रहने गरी सुरक्षित साथ भण्डार गर्ने ।
- (ठ) समिति र केन्द्रबाट प्राप्त सुझाव तथा निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।

२६. अन्य सरकारी प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार :-अन्य सरकारी प्रयोगशालाका काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको सेवा शुल्क लिई बीउ बिजनका नमूनाहरू परीक्षण गर्ने ।
- (ख) परीक्षण नतिजा अनुसूची -१४ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित पक्षलाई उपलब्ध गराउने ।
- (ग) प्रयोगशालामा प्राप्त नमूनाहरू मध्ये कम्तीमा दश प्रतिशत नमूनाहरू केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा परीक्षणका लागि पठाउने ।
- (घ) केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाले पठाएको मध्यस्थ नमूना समयभित्र परीक्षण गरी प्रतिवेदन पठाउने ।
- (ङ) केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाले दिएको प्राविधिक सुझाव तथा निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (च) गार्ड स्याम्पल परीक्षण पश्चात कम्तीमा एक वर्षसम्म बीउको गुणस्तर कायम रहने गरी सुरक्षित साथ भण्डार गर्ने ।
- (छ) समिति र केन्द्रबाट प्राप्त सुझाव तथा निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

२७. नीजि क्षेत्रका बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार :-नीजि क्षेत्रका बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) समितिले स्वीकृत गरे बमोजिमको सेवा शुल्क लिई बीउ बिजनका नमूनाहरू परीक्षण गर्ने ।
- (ख) परीक्षणको नतिजा अनुसूची-१४ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित पक्षलाई उपलब्ध गराउने ।
- (ग) प्रयोगशालामा प्राप्त नमूनाहरू मध्ये कम्तीमा दश प्रतिशत नमूनाहरू केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा परीक्षणका लागि पठाउने ।
- (घ) केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाले पठाएको मध्यस्थ नमूना परीक्षण गरी प्रतिवेदन पठाउने ।
- (ङ) केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाबाट प्राप्त प्राविधिक विषयको सुझाव तथा निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (च) गार्ड स्याम्पल परीक्षण पश्चात कम्तीमा एक वर्षसम्म बीउको गुणस्तर कायम रहने गरी सुरक्षित साथ भण्डार गर्ने ।
- (छ) बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशाला सञ्चालनको सम्बन्धमा अनुमतिपत्रमा तोके बमोजिमको शर्तहरू पालना गर्ने
- (ज) समिति र केन्द्रले दिएको सुझाव तथा निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।

परिच्छेद - ७

बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा बीउ बिजन विश्लेषक सम्बन्धी व्यवस्था

२८. बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक, तथा बीउ बिजन विश्लेषक :-बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा बीउ बिजन विश्लेषकको योग्यता देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) नेपाली नागरिक भएको,
- (ख) मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तीमा कृषिमा स्नातक उत्तीर्ण गरेको वा बीउ बिजन उत्पादनमा कम्तीमा दश वर्ष अनुभव भएको,
- (ग) समितिबाट लिइने परीक्षा उत्तीर्ण भएको,
- (घ) खण्ड (ख) बमोजिम योग्यता पुगेको निजामति कर्मचारी भए निज सेवारत कार्यालयको स्वीकृति ।

२९. अनुमतिपत्र सम्बन्धमा :-

- (१) ऐनको दफा १६ बमोजिम समितिले बाली निरीक्षण, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा बीउ बिजन विश्लेषण गर्नका लागि देहाय बमोजिमको विवरण सहित राष्ट्रिय दैनिकमा सूचना प्रकाशन गरी निवेदन माग गर्नेछ :-
- (१) नागरिकताको प्रमाणपत्र
- (२) योग्यता
- (३) सरकारी कार्यालयमा कार्यरत भए सम्बन्धित कार्यालयको स्वीकृती
- (४) परीक्षा किसिम
- (५) परीक्षा दस्तुर
- (६) अन्य आवश्यक विवरणहरू ।

(२) बाली निरीक्षण ,बीउ बिजन नमूना सङ्कलन तथा बीउ बिजन बिश्लेषण सम्बन्धी व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहनेले अनुमतिपत्रको लागि उपनियम (१) बमोजिम समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ

३०. अनुमतिपत्रको लागि परीक्षा लिने:-

१. बाली निरीक्षण, बीउ बिजन नमूना सङ्कलन तथा बीउ बिजन बिश्लेषण गर्ने अनुमतिपत्रको लागि समितिले परीक्षा लिनेछ ।
२. उपनियम (१) बमोजिमको परीक्षा सम्बन्धी कार्यविधि समितिले निर्धारण गर्नेछ ।
३. उपनियम (१) बमोजिम लिईने परीक्षा दस्तुर तीन सय रुपियाँ हुनेछ ।
४. अनुमतिपत्रको लागि अनुसूची - १५ बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
५. समितिले प्रत्येक विषयको लागि तीन सय रुपियाँ दस्तुर लिई अनुसूची - १६ बमोजिमको ढाँचामा अनुमतिपत्र दिनु पर्नेछ ।

३१. अनुमतिपत्र नवीकरण :-

- (१) नियम ३० को उपनियम (५) बमोजिम प्रदान गरिएको अनुमतिपत्र दुई वर्षसम्म बहाल रहनेछ ।
- (२) अनुमतिपत्र बहाल रहने अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र केन्द्रमा एक सय रुपैयाँ दस्तुर तिरी अनुमतिपत्र नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।
- (३) उपनियम (२) बमोजिमको म्याद नाघेपछि कसैले नवीकरण हुन नसकेको मनासिव कारण सहित अनुमतिपत्र नवीकरणको लागि निवेदन दिन आएमा थप तीन महिनासम्मको लागि केन्द्रले उपनियम (२) बमोजिम लाग्ने दस्तुरमा तीनसय रुपैयाँ थप दस्तुर लिई नवीकरण गरी दिन सक्ने ।
- (४) उपनियम (३) मा उल्लेखित समयावधि भित्र नवीकरण नगराएमा त्यस्तो अनुमतिपत्र स्वतः रद्द हुनेछ ।

३२. बाली निरीक्षकको काम, कर्तव्य तथा अधिकार:- बाली निरीक्षकको काम, कर्तव्य तथा अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) बीउ बालीको खेत तथा बीउ संकलन प्रक्रियाहरूको निरीक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने,
- (ख) बीउ बिजन व्यवसायीको अनुमतिपत्र तथा बीउ बजारको अनुगमन गर्ने,
- (ग) खण्ड (ख) बमोजिम अनुगमन गर्दा अनुमतिपत्र नलिई बीउ बिजन व्यवसाय सञ्चालन गरेको पाइए वा सूचित नभएको बीउ बिजन बिक्री बितरण गरेको पाइएमा त्यसको जानकारी सम्बन्धित कार्यालय तथा नमूना सङ्कलकलाई दिनु पर्नेछ ।
- (घ) खण्ड (ग) बमोजिम कार्यालयको अधिकृत प्रतिनिधि वा नमूना सङ्कलकको रोहवरमा कम्तीमा दुईजना सर्वसाधारणको उपस्थितिमा अनुसूची -१७ बमोजिमको ढाँचामा मुचुल्का उठाई ऐन तथा यस नियमावलीको अधिनमा रही त्यस्ता बीउ बिजन जफत गर्नु पर्नेछ ।
- (ङ) खण्ड (घ) बमोजिम बीउ बिजन जफत गर्दा सर्वसाधारणको उपस्थिति हुन नसक्ने परिस्थिति भएमा वा उपस्थित हुन नमानेमा सो व्यहोरा उल्लेख गरी बीउ बिजन जफत गर्नु पर्नेछ ।

- (च) खण्ड (घ) बमोजिम बीउ बिजन जफत गर्दा अनुसूची -१८ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित बीउ बिजन बिक्रेतालाई सूचना दिई सोको जानकारी स्थानीय प्रशासन, कार्यालय, क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक, क्षेत्रीय बीउ बिजन परिक्षण प्रयोगशाला तथा समितिको सदस्य सचिवलाई दिनु पर्नेछ ।
- (छ) खण्ड (च) बमोजिम सूचना दिई जफत गरेको बीउ बिजन नमूना सङ्कलकको रोहवरमा सम्बन्धित कार्यालयमा अनुसूची -१९ बमोजिमको ढाँचामा बुझाई सोको जानकारी बीउ बिजन बिक्रेता , स्थानीय प्रशासन, क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय, जिल्ला कृषि बिकास कार्यालय, नमूना सङ्कलक, क्षेत्रीय बीउ बिजन प्रयोगशाला तथा समितिको सदस्य-सचिवलाई दिनु पर्नेछ ।
- (ज) खण्ड (घ) बमोजिम जफत गरिएको बीउ बिजन कार्यालयले तोकिए बमोजिमको प्रकृया अपनाई नष्ट गर्नु पर्नेछ ।

३३. बीउ बिजन नमूना सङ्कलकको काम, कर्तव्य र अधिकार:- बीउ बिजन नमूना सङ्कलकको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) बिक्री बितरण भैरहेको वा बिक्री बितरणको लागि राखिएको बीउ बिजनको भाँडामा संकेतपत्र र सोको विवरणहरु ठीक भए नभएको हेर्ने ।
- (ख) बिक्री बितरण भइरहेको बीउ बिजन सूचित भए नभएको अनुगमन तथा निरीक्षण गर्ने ।
- (ग) बीउ व्यवसायीसंग अनुमतिपत्र भए नभएको जाँच गर्ने ।
- (घ) ऐनको दफा १३ को उपदफा १३.२ बमोजिम बीउ बिजन, बिक्री बितरण भए नभएको निरीक्षण गर्ने ।
- (ङ) खण्ड (ख) र (ग) बमोजिम अनुगमन, निरीक्षण तथा जाँच गर्दा बीउ व्यवसायीले कृषि अनुसन्धानको प्रयोजनको लागि बाहेक सूचित नभएका बीउ बिजन बिक्री बितरण गरेको वा अनुमतिपत्र नलिई बीउ बिजन व्यवसाय सञ्चालन गरेको पाइएमा तत्काल बाली निरीक्षकलाई छिटो माध्यमद्वारा खबर गर्नु पर्नेछ ।
- (च) खण्ड (क) बमोजिम निरीक्षण गरी बीउ बिजनको गुणस्तर यकिन गर्न तोकिए बमोजिमको प्रक्रिया अपनाई नमूना लिई केन्द्रिय वा क्षेत्रीय बीउ बिजन परिक्षण प्रयोगशालामा परीक्षण गर्न पठाउने ।
- (छ) बीउ बिजन नमूना सङ्कलकले निरीक्षण गर्दा उपयुक्त नदेखिएमा वा परीक्षण पश्चात बीउ बिजनको गुणस्तर उपयुक्त नपाइएमा वा ऐन र नियमावली विपरीत कुनै काम कारवाही भए गरेको पाइएमा सम्बन्धित जिल्लाको सरकारी वकीलको राय लिई अनुसूची-२० बमोजिमको ढाँचामा मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष मुद्दा दायर गर्ने ।

३४. बीउ बिजन बिश्लेषकको काम, कर्तव्य र अधिकार:- बीउ बिजन बिश्लेषकको काम , कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) नेपाल सरकार वा समितिले स्वीकृत गरे बमोजिमको सेवा शुल्क लिई बीउ बिजनका नमूनाहरु परीक्षण गरी अनुसूची -१४ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित पक्षलाई नतिजा उपलब्ध गराउने ।
- (ख) प्रयोगशालामा प्राप्त नमूनाहरु मध्ये कम्तीमा दश प्रतिशत नमूनाहरु तोके बमोजिम केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा पठाउने ।
- (ग) केन्द्रीय बीउ बिजन प्रयोगशालाले पठाएको मध्यस्थ नमूना परीक्षण गरी प्रतिवेदन पठाउने ।

- (घ) परीक्षणको लागि प्राप्त गाई नमूना परीक्षण पश्चात कम्तीमा एक वर्षसम्म बीउको गुणस्तर कायम रहने गरी सुरक्षित साथ भण्डार गर्ने ।
- (ङ) बीउ बिजन परीक्षण सम्बन्धमा समिति, केन्द्रीय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालाले दिएको सुझाव तथा निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने ।

परिच्छेद - ८

विविध

३५. कार्य गर्न सक्ने:- यस नियमावलीमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि केन्द्र र सरकारी प्रयोगशालामा कार्यरत प्राविधिक अधिकृतहरूलाई गुणस्तर नियन्त्रण गर्ने प्रयोजनको लागि बाली निरीक्षक भई बाली निरीक्षण गर्न, बीउ बिजन नमूना संकलक भई कार्य गर्न तथा बीउ बिजन विश्लेषक भई बीउ बिजन परीक्षण गर्न कुनै पनि बाधा पर्ने छैन ।

३६. क्षतिपूर्ति सम्बन्धमा:-

१. कसैले बिक्री बितरण गरेको बीउ बिजनको गुणस्तर र गलत सूचनाको कारणले कसैलाई आर्थिक हानी नोक्सानी पुग्न गएमा मूल्यांकन समितिले गरेको मूल्यांकन र सिफारिसको आधारमा सम्बन्धित पक्षले कृषकलाई क्षतिपूर्ति दिनु पर्नेछ ।

२. उपनियम (१) बमोजिमको हानी नोक्सानीको मूल्यांकन गर्न देहाय बमोजिमको एक मूल्यांकन समिति रहनेछ :-

(क) केन्द्रको प्रमुख	- संयोजक
(ख) कार्यालयको बरिष्ठ कृषि विकास अधिकृत	- सदस्य
(ग) नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदको बैज्ञानिक	- सदस्य
(घ) राष्ट्रिय बीउ बिजन कम्पनि लि. वा नेपाल बीउ व्यवसायी संघ मध्येबाट समितिले तोकेको एक जना	- सदस्य
(ङ) सम्बन्धित गाँउ विकाससमित/नगरपालिका वा निजको प्रतिनिधि	- सदस्य

३७. मुद्दा हेर्ने अधिकारी:-

(१) यस ऐन र नियमावली बमोजिमको मुद्दा हेर्ने , मुद्दाको कारवाही किनारा गर्ने अधिकार सम्बन्धित कार्यालय प्रमुखलाई हुनेछ ।

(२) मुद्दा दायर गर्दा अनुसूची-२० र मुद्दा किनारा गर्दा अनुसूची - २१ बमोजिमको ढाँचामा गर्नु पर्नेछ ।

(३) यो नियमावली प्रारम्भ हुँदाका बखत क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयमा दायर भै छिन्न बाँकी रहेका मुद्दाहरू यो नियमावली प्रारम्भ भएपछि जुन जिल्लासँग सम्बन्धित छन् सोही जिल्लाको जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा सार्नेछन् ।

३८. पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था :-

(१) मुद्दा हेर्ने अधिकारीको निर्णयमा चित्त नबुझे फैसला भएको मितिले पैतीस दिनभित्र सम्बन्धित क्षेत्रीय कृषि निर्देशक समक्ष अनुसूची - २२ बमोजिमको ढाँचामा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको दायर भएको पुनरावेदन सम्बन्धी मुद्दाको कारवाही पुनरावेदन भएको मितिले तीन महिनाभित्र किनारा गरी सक्नु पर्नेछ ।

३.३ राष्ट्रिय बीउ बिजन नीति, २०५६

१. पृष्ठभूमि:

उच्च गुणस्तरको बीउ बिजनको प्रभावकारी वितरण प्रक्रियाबाट कृषि उत्पादन वृद्धिको लक्षित उपलब्धि हासिल गर्न ठूलो टेवा पुग्दछ । कृषक वर्गलाई उपयुक्त बीउ बिजन समसामायिक रूपमा उपलब्ध गराउनका लागि हालसम्म विभिन्न प्राविधिक गतिविधि विद्यमान रहेको भए तापनि ती गतिविधिबाट वञ्चित रूपमा उपलब्धीहरू हासिल हुन सकेको छैनन् ।

उच्च गुणस्तरको बीउ बिजन उत्पादन, प्रशोधन तथा परीक्षण व्यवस्था मिलाई गुणस्तरयुक्त बीउ बिजन सु-व्यवस्था गराई सर्वसाधारण जनताको सुविधा तथा आर्थिक स्थिति सुदृढ गर्न वान्छनीय भए अनुरूप बीउ बिजन ऐन, २०४५ को ब्यवस्था गरिएको हो । यसै ऐन अन्तर्गत बीउ बिजन नियमावली, २०६९ पनि जनसमक्ष आइसकेको छ । यो पक्षलाई दीर्घकालिन कृषि योजनाले प्रविधि क्षेत्र भित्र पर्ने र बीउको योगदान विशेष महत्वपूर्ण हुने भन्ने कुरालाई स्वीकार गरेको छ । यस्तो स्वीकारोक्तिलाई अब संस्थागत र कार्यक्रमगत व्यवस्थाबाट व्यवहारमा प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक देखिएको छ ।

२. उद्देश्यहरू

- २.१ विभिन्न बालीको आवश्यक गुणस्तरीय तथा परिणात्मक बीउ बिजन सु-व्यवस्थित रूपले उपलब्ध गराउने ।
- २.२ गुणस्तरीय बीउ उत्पादन गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।
- २.३ विद्यमान अन्तराष्ट्रिय विश्व व्यापारलाई दृष्टिगत गरी बीउ व्यवसायलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- २.४ नेपालको आफ्नै विशेषतापूर्ण बीउहरूको अनुवांशिक (Genetic) चरित्रलाई अक्षुण्ण र सुरक्षित राख्ने तथा सो उपरको अधिकार सुरक्षण गर्ने काममा अन्य सम्बन्धित निकायसित समन्वय गर्ने ।

३. नीति:

३.१ जातिय विकास तथा सम्बर्द्धन

- ३.१.१ जातीय विकास तथा सम्बर्द्धनको कार्य सरकारी स्तरबाट गर्दै आएकोमा भविष्यमा यो कार्य गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट समेत गराइने ।
- ३.१.२ जातीय विकासमा संलग्न हुने चाहने निकायले आफ्नो पूर्वाधारको अवस्था र औचित्यको पूर्व जानकारी गराएपछि मात्र जातीय विकासमा संलग्न हुन पाउने व्यवस्था मिलाइने ।
- ३.१.३ कृषि अनुसन्धानबाट विकसित नयाँ जातहरू कृषकस्तरमा वितरण हुनु अघि जात अनुमोदन, उन्मोचन तथा पंजीकरणको कार्य राष्ट्रिय बीउ बिजन समिति (यस पछि यस नीतिमा समिति भनिएको) बाट गरिनेछ ।
- ३.१.४ प्राविधिक दृष्टिकोणले कुनै जात अनुपयुक्त ठहर भएमा यसको नाम पंजीकरणबाट हटाउने र सोको जानकारी कृषकलाई दिने व्यवस्था उपयुक्त समितिले मिलाउनेछ ।
- ३.१.५ जातीय विकासको सिलसिलामा स्थानीय जातको ठूलो महत्व हुन्छ । यसकारण कृषि जैविक विविधता संरक्षण (Agro-diversity Conservation) र जातीय स्वामित्वको अधिकार (Variety Rights) स्थापना गर्ने ।
- ३.१.६ बीउको विकास र उत्पादन बढाउन सरकारी तथा निजी क्षेत्रलाई राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय बीउ व्यवसायीहरूसँग संयुक्त भई कार्य गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

३.२ बीउ बृद्धि

- ३.२.१ बीउ उत्पादन प्रणाली अर्थात न्यूक्लियस/प्रिवेशिक, प्रजनन, मूल र प्रमाणित तथा उन्नत बीउ उत्पादन प्रणालीलाई कृषकहरूको माग अनुसारको परिमाणमा उपलब्ध हुन सक्ने गरि उत्पादनमा निरन्तरता दिईनेछ ।
- ३.२.२ उच्च मूल्यका बीउहरू उत्पादन गरी निर्यात प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- ३.२.३ न्यूक्लियस तथा प्रजनन बीउको गुणात्मक सम्बर्द्धन (Maintenance) तथा परिणात्मक उत्पादनको जिम्मेवारी प्रजनक (Breeder) मा निहित रहने छ। बीउको गुणात्मक सम्बर्द्धन तथा परिणात्मक उत्पादनको योजना तथा सोको व्यवस्था उपयुक्त समितिले मिलाइनेछ ।
- ३.२.४ मूल बीउ उत्पादनको कार्य सरकारीस्तर लगायत गैर सरकारी तथा निजी क्षेत्रमा उत्पादन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । मूल बीउ उत्पादन गर्न आवश्यक पर्ने प्रजनन बीउ (Breeder seed) उपलब्ध गराउनका लागि प्रजनन बीउ उत्पादकहरू र मूल बीउ उत्पादकहरूको लागि आवश्यक पर्ने गरी परिणात्मक वासलात समितिले तयार गरी सोको आधारमा आवश्यक बीउ बिजन उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ३.२.५ प्रजनन बीउहरूको माग सम्बन्धित निकायले राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिलाई अग्रिम जानकारी दिनेछ । यस सम्बन्धको कार्य योजना समितिले बनाउनेछ ।
- ३.२.६ उपरोक्त अनुसार नै प्रमाणित तथा उन्नत बीउ उत्पादनको कार्य गर्न चाहिने मूल बीउको आवश्यक परिमाणबारे राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिलाई अग्रिम जानकारी सम्बन्धित निकायले दिने र राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिले यस सम्बन्धमा व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ३.२.७ स्थानिय स्तरमा बीज बृद्धि कार्यक्रमको लागि सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट उन्नत बीउ उत्पादन गर्न सम्भाव्यता सहितको प्रस्ताव आएमा स्रोत बीउको व्यवस्था राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिलाई मिलाइनेछ ।
- ३.३.८ उत्पादन गर्दा बीउ बालीको प्रकार र जात अनुसार क्षेत्र निर्धारण र रजिष्टर्ड बीउ उत्पादन (Registered Seed Grower) को स्थापना गरी बीउ उत्पादन करारको आधारमा उत्पादन गर्ने व्यवसायीलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

३.३ गुणस्तर नियन्त्रण

- ३.३.१ हालसम्म बीउ प्रमाणिकरण (Seed certification) र यथार्थ संकेतपत्र (Truthful Label) लगाएर बीउ गुणस्तर नियन्त्रण गर्न प्रावधान रहेकोमा अब आइन्दा गुणस्तर घोषित बीउ पद्धति (Quality Declared Seed System) समेत अपनाई बीउको गुणस्तर नियन्त्रण गरिनेछ ।
- ३.३.२ बीउको गुणस्तर कायम गर्न बीउ बिजन परीक्षण, बीउ विश्लेषण, बीउको नमुना संकलन, बीउ बाली निरीक्षण जस्ता विभिन्न कार्यहरू नेपाल सरकारबाट तोकिए बमोजिम सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट गराईनेछ । सो कार्यको अनुगमन बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण कार्यालयले गर्ने गरी व्यवस्था मिलाइनेछ ।

३.४ बीउ बिजन व्यवसायमा निजी क्षेत्रको संलग्नता अभिवृद्धि

- ३.४.१ विभिन्न सरकारी र अर्धसरकारी निकायमा रहेको प्रशोधन एकाई र भण्डार सुविधाहरू माग भए अनुसार निजी क्षेत्रलाई उपलब्ध गराइनेछ । यसरी सेवा सुविधा उपयोग गरेवापत सेवा शुल्क दिइनेछ ।
- ३.४.२ नेपाल सरकारमा दर्ता भएका बीउ उत्पादक बीउ व्यवसायीहरूलाई गुणस्तरीय बीउ बन्धकी गर्दा ब्याजको रूपमा ठुलो धनराशी खर्च हुन्छ । फलस्वरूप मूल्य उच्च हुन जाने हुँदा यस्तो बीउ कृषकले उपयोग गर्न सक्दैनन् । हाल यस्तो स्थित विद्यमान छ । यस स्थितिको अन्त्य गरी उन्नत बीउ अधिकतम प्रयोग गरी राष्ट्रिय खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्नका लागि बीउ बन्धकी प्रणाली सुदृढीकरण गर्नपर्ने हुन्छ । अतः बीउ बन्धकी राखी भण्डारण गरिएको गुणस्तरिय बीउ भण्डारण गर्दा लाग्ने ब्याजको केही अंश नेपाल सरकारले व्यहोर्नेछ ।
- ३.४.३ बीउ बिजन व्यवसायीहरूमा स्थानिय कर तथा भन्सार महसुलमा सहूलियत दिइनेछ ।
- ३.४.४ निजी क्षेत्रका व्यवसायीहरूलाई तालिम तथा अन्य सीप विकासका अवसरहरू उपलब्ध गराइनेछ ।
- ३.४.५ अन्य प्राथमिकता क्षेत्रमा परेका वा कृषि उद्योगहरू झैं दर्ता भएका बीउ बिजन कम्पनीहरूलाई पनि औद्योगिक विकास ऐन, २०३८ ले दिएको सहूलियत राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिको सिफारिसको आधारमा उपलब्ध गराइनेछ ।
- ३.४.६ गुणस्तरीय बीउ बिजनको प्रचार प्रसारका लागि निजी क्षेत्रलाई सहयोग पुर्याउन विभिन्न संचार माध्यमहरूबाट विज्ञापन गराउन चाहेमा राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिको सिफारिसमा प्रचार प्रसार वापत विज्ञापनका लागि नेपाल सरकारले आवश्यक सहयोग गर्नेछ ।

३.५ आपूर्ति व्यवस्था

- ३.५.१ बीउको माग आपूर्ति र निजी तथा सरकारी क्षेत्रको उत्पादनको अध्यावधिक रेकर्ड राख्ने र सोको जानकारी समितिबाट कृषकस्तरसम्म पुर्याउने प्रभावकारी कार्य गरिनेछ ।
- ३.५.२ आपूर्ति स्थितिलाई निरन्तरा दिनका लागि राष्ट्रियस्तरमा जगेडा बीउको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ३.५.३ बीउ व्यवस्थालाई प्रवर्द्धन गर्नको लागि शीत भण्डार निर्माण तथा संचालन गर्न सहूलियत दिइने छ ।
- ३.५.४ रोग रहित बीउ वेर्नाको उत्पादन वृद्धि गर्न सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रमा टिस्सू कल्चर जस्ता Biotechnology प्रविधिको प्रयोगमा जोड दिइने छ ।
- ३.५.५ खाद्य सुरक्षासँग आवद्ध वालीको बीउ विजनको अतिरिक्त घाँस, पूष्पवाली तथा अन्य बीउ उत्पादन र वितरणमा पनि जोड दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ३.५.६ यातायातको सुविधा अझै नपुगेको क्षेत्रको (पहाडी भेगमा) बीउ विजन आपूर्ति सुदृढ गर्न निम्न बमोजिमको व्यवस्था गरिने छ ।
  - ३.५.६.१ भौगोलिक विकटतालाई ध्यानमा राख्दै निजी क्षेत्रका उत्पादक र विक्रेताको संलग्नतामा बीउ विजन आपूर्ति गर्ने कार्यक्रमलाई वढाईने छ ।
  - ३.५.६.२ दुर्गम पहाडी क्षेत्रमा बीउ विजन कार्यक्रम सुचारु रूपमा संचालन गर्नको लागि कृषक समूह बनाई कार्य संचालन कोषको व्यवस्था गरिने छ ।

३.५.६.३ सो कार्यक्रम संचालनको लागि श्रोत केन्द्र देखि बीउ उत्पादन स्थलसम्म बीजवृद्धिको लागि लगिने श्रोत बीउ ढुवानीमा सहूलियत तथा प्राविधिक सेवा दिने व्यवस्था गरिने छ ।

३.६ संस्थागत सुदृढिकरण

- ३.६.१ राष्ट्रिय बीउ विजन समितिको सचिवालयको सुदृढिकरणको लागि आवश्यक जनशक्ति र श्रोत साधनको व्यवस्था गरिने छ ।
- ३.६.२ गुण नियन्त्रण कार्य गर्न बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण कार्यालयको स्थापना र आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरिने छ ।
- ३.६.३ बीउ विजन परीक्षण गर्न सरकारी प्रयोगशालाका साथै गैर सरकारी वा निजी क्षेत्रमा बीउको गुणस्तर परीक्षण गर्न बीज परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना गर्न दिईने छ ।
- ३.६.४ बीउ बन्धकी (Seed pledging) व्यवस्था सक्षम राख्न संस्थागत व्यवस्था मिलाईने छ ।
- ३.६.५ बीउ व्यवसायीमा संलग्न अर्धसरकारी निकायलाई विस्तारै व्यवसायीकरण गर्दै लैजाने कार्य गरिने छ ।
- ३.६.६ बीउ अनुसन्धान तथा बीउ उत्पादनमा संलग्न सरकारी निकायहरूको संस्थागत सुदृढिकरण गर्दै लैजाने कार्य गरिने छ ।

३.७ जैविक/आधुनिक प्रविधि

- ३.७.१ विश्वमा बीउ विजन सँग सम्बन्धित अत्याधुनिक प्रविधिहरू विकास भएर प्रयोग भईरहेका छन् । यसैले नेपालमा पनि जैविक प्रविधि (Bio-technology) अथवा आनुवंशिक परिवर्तन (Genetic engineering) आदि प्रणालीबाट उत्पादन हुने GMO, Transgenic Plants तथा तन्तु विज्ञान (Tissue Culture) आदि विषयहरूमा पनि अध्ययन तथा अनुसन्धान गरिने छ ।
- ३.७.२ बाह्य देशहरूबाट उपरोक्त अनुसारका बीउ विजन तथा विरुवाहरू नेपालमा भित्र्याउन यस सम्बन्धि सक्षम सरकारी निकायको निगरानीमा अध्ययन अनुसन्धान गरी यिनीहरूबाट जीव र वातावरणमा प्रतिकूल असर नपर्ने प्रमाणित भए पछि मात्र आम जनताको उपभोगको लागि परिचालन गरिने छ ।
- ३.७.३ सर्वसाधारण जनताको भलाईलाई ध्यानमा राखी नेपालको वस्तु स्थितिलाई उपयुक्त हुने जैविक सुरक्षा नियमावलीहरू (Bio-safety) तयार गरी लागु गरिने छ ।
- ३.७.४ अत्याधुनिक प्रविधिहरूको विकास गर्न नेपालमा चरणबद्ध रूपमा जनशक्ति तथा भौतिक पूर्वाधार तयार गर्दै लगिने छ ।

३.४ बीउ बिजनको नमुना सङ्कलन गर्ने कार्यविधि, २०७३

(नेपाल सरकारबाट स्वीकृत मिति: २०७३/५/१५)

प्रस्तावना: बीउ बिजनको नमुना परीक्षणबाट प्राप्त नतिजाको आधारमा सम्पूर्ण लटको गुणस्तर यकिन गरिने हुनाले नमुना सङ्कलनको कार्य विधिपूर्वक गर्नु पर्ने र देशभरै अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा मान्य हुने खालको एउटै नमुना संकलन पद्धति कार्यान्वयनमा ल्याउन वाञ्छनीय भएकोले राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिले यो कार्यविधि बनाएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यो कार्यविधिको नाम "बीउ बिजनको नमुना सङ्कलन गर्ने कार्यविधि, २०७३" रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा, –

- (क) "ऐन" भन्नाले बीउ बिजन ऐन, २०४५ सम्झनु पर्छ ।
- (ख) "नियमावली" भन्नाले बीउ बिजन नियमावली, २०६९ सम्झनु पर्छ ।
- (ग) "कार्यविधि" भन्नाले बीउ बिजनको नमुना सङ्कलन गर्ने कार्यविधि सम्झनु पर्छ ।
- (घ) "विभाग" भन्नाले कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका सम्बन्धित विभागहरू सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) "नियमकारी निकाय" भन्नाले ऐन तथा नियमावली कार्यान्वयनसँग सरोकार राख्ने केन्द्र, कार्यालय वा अन्य सरकारी निकाय सम्झनु पर्छ ।
- (च) "बीउ बिजन व्यवसायी" भन्नाले बीउ बिजन उत्पादन प्रशोधन तथा बिक्री वितरणमा संलग्न हुने कुनै व्यक्ति संस्था वा निकाय सम्झनु पर्छ ।
- (छ) "प्रयोगशाला" भन्नाले बीउ बिजन ऐन, २०४५ को दफा (९) तथा बीउ बिजन नियमावली, २०६९ को परिच्छेद (६) बमोजिम स्थापना भएको बीउ बिजन प्रयोगशालालाई सम्झनु पर्छ ।
- (ज) "नमुना" भन्नाले सम्पूर्ण बीउको लटलाई प्रतिनिधित्व गर्ने गरी तयार पारिएको बीउको सानो परिमाणलाई सम्झनु पर्छ ।
- (झ) "ऐन प्रयोजन" भन्नाले बीउ बिजनको लट शंकास्पद लागि ऐन बमोजिम कानुनी कारवाही अगाडी बढाउनु पर्ने अवस्था सम्झनु पर्छ ।

३. नमुना सङ्कलन गर्ने प्रक्रिया:

१. बीउ बिजनको प्राथमिक नमुना दफा (४) उल्लेख भए अनुसारको संख्यामा सङ्कलन गर्नु पर्छ । ऐन प्रयोजनको लागि नमुना सङ्कलन गर्दा बीउ बिजन धनीलाई अनुसूची-१ अनुसारको सुचना दिनुपर्नेछ तर अन्य प्रयोजनको लागि बीउ बिजन धनीलाई नमुना सङ्कलनको सुचना दिनु पर्ने अनिवार्यता रहने छैन ।
२. प्रयोगशालामा परीक्षणको लागि बीउ बिजनको नमुना पठाउँदा नमुना सँगै अनुसूची-२ अनुसारको पत्र र अनुसूची-३ अनुसारको नमुना विवरण फाराम भरी संलग्न राख्नु पर्नेछ ।
३. ऐन प्रयोजनका लागि नमुना सङ्कलन गरेको अवस्थामा अनुसूची-४ बमोजिमको फाराम समेत भरी परीक्षण प्रतिवेदन प्राप्त नहुदाँ सम्म सो लटको बीउ बिजन बिक्री वितरणमा रोक लगाउने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

४. प्रयोगशालामा परिक्षणको लागि पठाइने बीउ नमुनाको न्यूनतम तौल अनुसूची-५ मा उल्लेख भए अनुसार हुनेछ ।
५. बीउ बिजनको नमुना लिनु पूर्व बीउ बिजनको लट विधिपूर्वक कायम भए नभएको अनुसूची-६ बमोजिम चेक जाँच गर्नु पर्नेछ ।

४. बीउ परिक्षणको लागि नमुना सङ्कलन गर्ने दर:

नमुना परीक्षणबाट निस्किएको नतिजाले बीउको पूरा लटको गुणस्तर बारे जानकारी दिनुपर्ने भएकोले बीउको सम्पूर्ण लटलाई प्रतिनिधित्व हुने गरी नमुना लिनु पर्छ । बीउ भण्डारणको अवस्था अनुसार निम्न दरमा बीउको नमुना सङ्कलन गर्नु पर्छ ।

- (१) धन्सार, खलियान तथा प्रशोधन कारखाना १०० के.जी. भन्दा बढीको थैला वा भाँडा समेत मा थुपारेको बीउको लटबाट लिईने प्राथमिक नमुनाको न्यूनतम संख्या निम्नानुसार हुनु पर्छ ।

लटमा भएको बीउको परिमाण	न्यूनतम प्राथमिक नमुना संख्या
५०० के.जी. सम्म	कम्तिमा ५ प्राथमिक नमुना
५०१ देखि ३००० के.जी. सम्म	प्रत्येक ३०० के.जी.मा १ तर कम्तिमा ५ वटा
३००१ देखि २०००० के.जी. सम्म	प्रत्येक ५०० के.जी.मा १ तर कम्तिमा १० वटा
२०००१ भन्दा माथि	प्रत्येक ७०० के.जी.मा १ तर कम्तिमा ४० वटा

- (२) पन्ध्र देखि सय के.जी. सम्म तौल भएको बोरा वा अन्य भाँडोमा राखेको बीउको लटबाट लिइने प्राथमिक नमुनाको न्यूनतम संख्या निम्नानुसार हुनु पर्छ ।

प्रत्येक लटमा बीउ राखेको भाँडोको संख्या	न्यूनतम प्राथमिक नमुना संख्या
१ देखि ४ भाँडोमा	प्रत्येक भाँडोबाट ३ प्राथमिक नमुना
५ देखि ८ भाँडोमा	प्रत्येक भाँडोबाट २ प्राथमिक नमुना
९ देखि १५ भाँडोमा	प्रत्येक भाँडोबाट १ प्राथमिक नमुना
१६ देखि ३० भाँडोमा	कुल १५ प्राथमिक नमुनाहरू
३१ देखि ५९ भाँडोमा	कुल २० प्राथमिक नमुनाहरू
६० वा सो भन्दा बढी भाँडोमा	कुल ३० प्राथमिक नमुनाहरू

- (३) बीउलाई सानो कागजको खाम, अरु किसिमको सानो पाकेट, थैला वा बट्टामा प्याक गरिएको अवस्थामा भाँडाको क्षमता १५ के.जी. भन्दा कम भएमा सबै भाँडामा रहेको बीउको परिमाणलाई जोड्ने । जोडेर आएको परिमाणलाई प्रति १०० के.जी. बराबर भएको एक भाँडो मानि उपदफा (२) मा उल्लेख गरिए बमोजिमको संख्यामा प्याकेट नै प्राथमिक नमुनाको रूपमा लिनु पर्छ । यसरी लिइएका प्याकेटहरूको अक्रमवद्ध ढङ्गले मुख खोली नमुना लिने साधन वा हात प्रयोग गरेर आवश्यक परिमाणमा नमुना झिक्नु पर्छ । यदि बीउको बिक्री वितरण तौलको आधारमा नभई संख्याको आधारमा गरिन्छ भने प्याकेटमा उल्लेख गरिएको संख्यालाई जोडी २०,००,००० (बीस लाख) बीउ वरारवर हुन आउने प्याकेटको संख्यालाई एक भाँडो मानि नमुना लिन सकिन्छ ।

५. नमुनाका किसिम: नमुनाका किसिम देहाय बमोजिम हुनेछन्-

- (१) प्राथमिक नमुना: हरेक लटको बीउ संचय गरी राखिएको विभिन्न भाँडा (जस्तै घ्याम्पो, भकारी, बोरा), खलियान, धन्सार आदिको विभिन्न ठाँउ र गहिराईबाट लिइएको छुट्टा-छुट्टै नमुनालाई प्राथमिक नमुना भनिनेछ ।
- (२) सम्मिश्रित नमुना: एकैनासको प्राथमिक नमुनालाई एक ठाँउमा मिसाएर तयार गरिएको नमुनालाई सम्मिश्रित नमुना भनिन्छ ।
३. परीक्षणार्थ पठाईने नमुना: सम्मिश्रित नमुनाबाट विधिपूर्वक अनावश्यक परिमाण हटाई परीक्षणको लागि आवश्यक परिमाण मात्र राखिएको नमुनालाई परीक्षणार्थ पठाईने नमुना भनिनेछ ।
४. कार्य नमुना/परीक्षण गर्ने नमुना: प्रयोगशालामा प्राप्त नमुनालाई विभिन्न किसिमको बीउ मिसाउने तथा भाग लगाउने उपकरण डिभाइडर को प्रयोग गरी परीक्षणको लागि आवश्यक परिमाणमा तयार पारेको नमुनालाई कार्य नमुना वा परीक्षण गर्ने नमुना भनिन्छ । यसै नमुनाबाट प्रत्येक लटको गुणस्तर पत्ता लगाउने बीउ विश्लेषण गरिनेछ ।

६. नमुना लिने साधनहरू र प्रयोग गर्ने तरिका: नमुना लिने साधन तथा प्रयोग गर्ने तरिका देहाय बमोजिम हुनेछन्:

(१) स्याम्पलिङ्ग स्टिक

- (क) यी औजारहरूमा स्याम्पलिङ्ग ट्रायर, प्रोब, स्लिभ टाईप ट्रायर तथा स्पाईरल ट्रायरहरू पर्छन् ।
- (ख) स्याम्पलिङ्ग स्टिकमा दुईवटा खोक्रो ट्युब हुन्छन् । भित्रको खोक्रो ट्युब बाहिरको ट्युबसँग हल्का रुमा टाँसिएको हुन्छ र दुई वटा ट्युबको बीचमा बीउ वा अन्य अवान्छित पदार्थ छिर्न नसक्ने किसिमको बनाइएको हुन्छ ।
- (ग) स्याम्पलिङ्ग स्टिकको भित्री खोक्रो ट्युबको व्यासको नाप कम्तिमा २५ मिलिमिटर हुनुपर्छ ।
- (घ) बाहिरी ट्युबको एकातिर अत्यन्त तिखो चुच्चो हुन्छ भने अर्कोतिर भित्री ट्युबलाई घुमाउन मिल्ने ह्यान्डल हुन्छ ।
- (ङ) दुवै ट्युबको एकातिर प्वालहरू हुन्छन् जुन प्वालहरू ह्यान्डल घुमाएर बन्द वा खोल्न सकिन्छ ।
- (च) बीउ भएको भाँडो वा थुप्रोबाट नमुना लिन यी ट्रायरहरू तेर्सो वा ठाडो वा कोण पारेर घुसानु पर्छ । चुच्चो घुसादा ट्युबका प्वालहरू बन्द हुनुपर्छ । ट्युब भित्र बीउ पस्नको लागि ट्युब घुसारी सकेपछि प्वालहरू खोल्ने तथा बन्द गर्ने गर्नुपर्छ । यसरी ट्युबका प्वालहरू खोल्ने र बन्द गर्ने कार्य आवश्यकता अनुसार गर्नु पर्ने हुन्छ ।
- (छ) बीउ नोक्सान नहुने किसिमको प्वालहरू बन्द गरेर मात्र ट्रायर झिक्नु पर्छ । यसरी झिकेको प्राथमिक नमुनालाई प्लाष्टिकको थैलामा छुट्टा छुट्टै राख्नु पर्छ ।
- (ज) काम गर्नु अघि र पछि स्याम्पलिङ्ग स्टिक राम्रो सँग सफा गर्नुपर्छ ।

(२) नोब ट्रायर वा डायनामिक स्पपयर

- (क) यी ट्रायर विभिन्न आकार र लम्बाईका हुन्छन् ।
- (ख) यस किसिमको ट्रायरमा खोक्रो र भित्री भाग चिप्लो तथा चिल्लो भएको एउटा मात्र ट्युब हुन्छ जसको एकापट्टि बीउ छिर्ने लामो प्वाल हुन्छ ।
- (ग) खोक्रो ट्युबमा एकातिर तिखो चुच्चो हुन्छ भने अर्कोतिर ह्यान्डल हुन्छ ।

- (घ) यसको प्रयोग गर्दा प्वाललाई तलतिर पारी ३० डिग्रीको कोण बनाई बोरामा घुसाने र भित्री भागमा पुगी सकेपछि १८० डिग्रीको कोणमा घुमाएर प्वाल भएको भागलाई माथितिर फर्काउने ताकि प्वालबाट बीउ छिरि खोक्रो ट्युब हुदै ह्यान्डलमा भएको प्वालबाट भाँडोमा खसोस् ।
- (३) हात: माथि उल्लिखित औजारहरू उपलब्ध नभएमा वा औजार सफा नभएमा वा आपसमा टाँसिने खालको बीउको नमुना लिनु पर्ने भएमा हातले नमुना लिने विधि उपयुक्त मानिन्छ । यसमा हातको औला टम्म पारी बोरा वा भाँडा भित्र घुसाने र मुट्टी कस्सिएकै अवस्थामा बीउ नखसालिकन बाहिर निकाल्नु पर्छ । यदि हातले नभ्याउने भाँडा छ भने केहीलाई खन्याएर नमुना लिन सकिन्छ ।

७. नमुना लिने तथा तयार गर्ने विधि:

(१) प्राथमिक नमुना लिने तरिका

- (क) बीउ सञ्चय गरेको कुनै पनि भाँडो, बोरा वा थुप्रो/रासबाट प्राथमिक नमुना लिँदा प्रत्येक ठाँउबाट उत्तिकै परिमाणमा बीउ झिक्नु पर्छ ।
- (ख) बोरा वा अन्य भाँडोमा सञ्चय गरेको बीउको लटबाट नमुना लिँदा बोरा वा भाँडो नद्यनिकन प्राथमिक नमुनाहरू झिक्नु पर्छ ।
- (ग) खलियान, धन्सार, भकारी आदिबाट बीउको नमुना झिक्दा विभिन्न ठाँउ तथा गहिराईबाट ट्रायर वा हातले प्राथमिक नमुना झिक्नु पर्छ ।
- (घ) प्रशोधनको बेला नमुना लिँदा बीउ नउछिट्टिने गरी थापिएको भाँडोमा झर्दै गरेको बीउ नमुनाको रूपमा लिनु पर्छ । एक नमुना पछि नमुना झिक्ने समयको अन्तर एउटै पार्नु पर्छ । हरेक प्राथमिक नमुनाबाट उत्तिकै परिमाणमा बीउ झिक्नु पर्छ ।
- (ङ) हरेक प्राथमिक नमुना निकाली सकेपछि राम्रोसँग अध्ययन वा जाँच गर्नुपर्छ । यस्तो जाँचमा प्राथमिक नमुनाको रंग वा अन्य कुराहरू फरक देखिएमा त्यस्ता नमुनालाई छुट्टै पोका पारी परीक्षणको लागि बीउ परीक्षण प्रयोगशालामा पठाउनु पर्छ । यसरी परीक्षण गर्दा गुणस्तर फरक पाइएको खण्डमा त्यस्तो नमुना निकालिएको बीउको बोरा वा भाँडोहरूलाई सो लटबाट हटाउनु पर्ने हुन्छ ।
- (च) मसिनो बीउ सानो तथा चिस्यान नछिर्ने भाँडोमा सञ्चय गर्नु पर्ने अवस्थामा बीउको भाँडो बन्द गर्नु अगावै नमुना लिनु पर्छ । अन्यथा धेरै भाँडा छेड्नु वा प्वाल पार्नु पर्ने हुन्छ । प्वाल नै पारेर नमुना झिकेको खण्डमा त्यसरी परेको प्वाललाई मजबुतसँग बन्द गर्नु पर्छ वा अर्को भाँडोमा खन्याई बन्द गर्नु पर्छ । यदि बीउ प्लाष्टिक लेमिनेटेड ब्यागमा राखी सिल गरिसकेको छ भने बोराको मुख खोल्न लगाई नमुना लिएपछि मुख बन्द गर्न वा अर्कै थैलामा खन्याउने गर्नु पर्छ ।
- (छ) एक आपसमा टाँसिने वा राम्रोसँग सफा नभएको बीउ छ भने हातले प्राथमिक नमुना लिनु पर्छ ।

(२) सम्मिश्रित तथा परीक्षणार्थ पठाइने नमुना तयार गर्ने तरिका

- (क) उपदफा (१) मा उल्लिखित तरिका बमोजिम बीउको एउटा लटबाट झिकेका प्राथमिक नमुनाहरू एकनासका देखिन्छन् भने एकै ठाँउमा थुपारेर सम्मिश्रित नमुना बनाउनु पर्छ ।
- (ख) परीक्षणार्थ पठाइने नमुना तयार गर्नु अघि सम्मिश्रित नमुनालाई राम्ररी मिसाउनु पर्छ । मेकानिकल डिभाईडर उपलब्ध छ भने मिसाउने र भाग लगाउने काम एकसाथ गर्न सकिन्छ । परीक्षणार्थ

पठाइने नमुनाको तौल तोकिए बमोजिम वा सो भन्दा केही बढी हुन सक्छ । मेकानिकल डिभाइडरमा भाग लगाउने कार्य तबसम्म जारी राख्नु पर्छ जबसम्म एक भागमा आफुलाई आवश्यक परेको जति वा सो भन्दा केही बढी बीउ आउँछ । मेकानिकल डिभाइडरको अभावमा रैण्डम कप वा स्पुन मेथड वा मोडिफाईड हेन्ड हाल्भिङ्ग मेथडबाट पनि परीक्षणार्थ पठाइने नमुना तयार गर्न सकिन्छ ।

- (ग) खण्ड (क) र (ख) मा उल्लिखित साधनहरूको अभावमा सम्मिश्रित नमुनालाई आधा आधा विभाजन गर्ने र मिसाउने तरिकाबाट पनि परीक्षणार्थ पठाइने नमुना तयार गर्न सकिन्छ । यस तरिकामा सर्वप्रथम सम्मिश्रित नमुनालाई दुई भाग अनि चार भाग आठ भाग र सकिन्छ भने सोह भागमा विभाजन गर्नु पर्छ । अब एक भाग लिने र अर्को भाग हटाउने गर्दै गई कुल परिमाणलाई आधा आधा बनाउनु पर्नेछ । नमुनाको तौल आफुलाई चाहिने जति नहुँदासम्म यो प्रक्रिया निरन्तर जारी राख्नु पर्नेछ ।
- (घ) परीक्षणार्थ पठाइने नमुना तयार भै सकेपछि त्यसलाई एकापट्टि पठाउनेको नाम ठेगाना तथा अर्कोपट्टि बीउ प्राप्त गर्ने प्रयोगशालाको नाम ठेगाना लेखिएको कपडाको थैलोमा प्याक गरी अनुसूची-३ मा दिइएको नमुना विवरण फाराम भरी नमुना सँगै बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा तत्काल पठाउनु पर्नेछ ।

(३) ऐन प्रयोजनको लागि नमुना तयार गर्ने तरिका

- (क) ऐन प्रयोजनको लागि बीउको नमूना सङ्कलन योग्यता पुगेका सरकारी कर्मचारी मध्येबाट तोकिएका बीउ बिजन नमूना सङ्कलकले मात्र गर्नु पर्नेछ ।
- (ख) परीक्षणार्थ पठाइने नमुना तयार गर्दा सम्मिश्रित नमुनालाई तीन बराबर भागमा विभाजन गरी तिनवटा उपनमुनाहरू तयार गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) यसरी विभाजन गरिएको प्रत्येक उपनमुनाको तौल अन्य अवस्थामा बनाइएको परीक्षणार्थ पठाइने नमुनाको लागि तोकिए बमोजिम हुनुपर्छ र निर्धारित विधि वा ढाँचा बमोजिम बीउको प्रत्येक नमुनालाई कपडाको थैलामा बन्द गरी सिलबन्दी गर्नु पर्नेछ ।
- (घ) नमुना सिलबन्दी गर्नु भन्दा अगाडि बिउ बिजन नमुना सङ्कलकले बीउ बिजन विश्लेषकलाई पठाउन बीउ बिजन नियमावली अनुसार निवेदन तयार गर्नु पर्नेछ ।
- (ङ) यसरी तयार गरिएको तीनवटा उपनमुनाहरू मध्ये एउटा सम्बन्धित बीउ बिक्रेता वा डिलरलाई र दोस्रो केन्द्रिय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालालाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ भने तेस्रो उपनमुना बीउ बिजन नमूना सङ्कलकले नै राख्नु पर्नेछ ।
- (च) यी उपनमुनाहरू पोको पारिएको कपडाको थैलामा लाहाछाप लगाउनु पर्नेछ । लाहाछाप लगाइएको नमुना विश्लेषणको लागि छुट्टै साधन वा भरपर्दो व्यक्तिबाट केन्द्रिय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा पठाउनु पर्नेछ ।
- (छ) यदि बीउ बिजन नमूना सङ्कलकसँग उक्त बीउको नमूना भण्डारण गर्न बातावरण नियन्त्रित भण्डारको व्यवस्था छैन भने उसले आफ्नो प्रतिरक्षाको लागि राखेको नमूना (गार्ड नमूना) लाई पूर्णतया जिम्मामा हुने गरी केन्द्रिय बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा पनि राख्न सक्नेछ ।

८. नमुना सङ्कलनको लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीहरू: नमुना सङ्कलनका लागि नमुना सङ्कलकसँग देहाय बमोजिमका सामग्रीहरू हुनुपर्छ ।

- (क) ट्रायर,
- (ख) नमुना लिने कपडा/प्लाष्टिकको झोलाहरू,
- (ग) सम्मिश्रित नमुना बनाउन चाहिने भाँडो वा प्लाष्टिकको सिट,
- (घ) चिस्यान परीक्षणको लागि नमुना राख्न प्लाष्टिकको झोला,
- (ङ) सिलबन्दी गर्न आवश्यक सामानहरू,
- (च)संकेतपत्र,
- (छ) स्टाप्लर,
- (ज) नमुना विवरण फाराम,
- (झ) लेन्स,
- (ञ) नमुना लिने विधि,
- (ट) रवर ब्याण्ड,
- (ठ) मार्कर, पेन पेन्सिल आदि ।

९. बीउको नमुना पोका पार्ने, बाँध्ने र सिलबन्दी गर्ने तरिका: परीक्षणार्थ पठाईने नमुना तयार हुनासाथ निम्न तरिका अवलम्बन गरी नमुनालाई पोका पार्ने, बाँध्ने र सिलबन्दी गर्नु पर्नेछ ।

- (१) यदि बीउको शुद्धता, उमारशक्ति, ओजस, जीवितपना तथा स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने हो भने नमुनालाई कपडाको थैलामा प्याक गरी प्रयोगशालामा पठाउनु पर्नेछ ।
- (२) यसरी तयार पारेको नमुनालाई बाक्लो कपडाको झोलाभित्र राखी मुख राम्रोसँग सिलाई दिनु पर्नेछ ।
- (३) यदि बीउमा चिस्यान कम छ र बीउलाई परीक्षण अगाडि वातानुकूलित अवस्थामा भण्डारण गर्न सकिने निश्चित भए बीउको नमुनालाई प्लाष्टिकको थैलामा पनि पठाउन सकिनेछ ।
- (४) यसरी तयार पारेको पोकामा सिलाई गरेको मुख्य दुई ठाँउहरूमा आवश्यकता अनुसार धागो छोप्ने गरी लाहाछाप लगाई सिलबन्दी गर्नु पर्नेछ । लाहाछापको चिन्ह प्रष्ट देखिने हुनु पर्नेछ ।
- (५) यसरी तयार पारेको पोकाको एकापट्टि प्राप्त गर्ने कार्यालयको पुरा नाम ठेगाना लेख्ने र अर्को पट्टि पठाउनेको नाम ठेगाना लेखि हुलाकद्वारा वा कुनै ब्यक्ति हस्ते पठाउन सकिनेछ ।
- (६) चिस्यान परीक्षणको लागि छुट्टै नमुना पठाउनु पर्नेछ । चिस्यान परीक्षणको लागि पठाइने नमुनाको दाना पिस्नु पर्ने भए कम्तिमा १०० ग्राम र पिस्नु नपर्ने भए कम्तिमा ५० ग्राम पठाउनु पर्नेछ ।
- (७) चिस्यान परीक्षणको लागि पठाउने नमुनालाई २५० गेजको बाक्लो प्लाष्टिकको थैलामा राखी मुख सिलर वा बत्तीको सहयोग द्वारा चिस्यान नछिर्ने गरी बन्द गर्नु पर्नेछ ।

१०. प्रयोगशालामा कार्य नमुना बनाउने तरिका:

- (१) प्रयोगशालामा बीउ विजनको कार्य नमुना लिने काम बीउ विजन विश्लेषकको रोहवरमा गर्नु पर्नेछ । कार्य नमुना बाँकी रहेको बीउ प्रतिरक्षाको लागि गार्ड स्याम्पलको रूपमा भण्डारण गरेर राख्नु पर्नेछ ।
- (२) प्रयोगशालामा कार्य नमुना बनाउन विभिन्न किसिमका बीउ मिसाउने तथा भाग लगाउने उपकरणहरू प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

- (३) उपकरणलाई खोली प्रयोग अघि र पछि हावाको मुस्लोको प्रयोग गरेर सफा गर्नु पर्नेछ ।
- (४) प्रयोगशालामा परीक्षणको लागि पठाइएको नमुनालाई एकनासको बनाउन दुई देखि तिन पटकसम्म मिसाउनु पर्नेछ ।
- (५) त्यसपछि प्रत्येक पटक नमुनालाई उपकरणको सहायताबाट आधा आधा बनाउदै कार्य नमुना तयार पार्न एक भाग लिने अर्को भागलाई हटाउने काम गर्नु पर्छ । अनुसूची-५ मा तोकिएको भन्दा केही हल्का बढी तौलमा कार्य नमुना प्राप्त नभइन्जेलसम्म माथि उल्लेख गरिएको प्रक्रियालाघ दोहोर्याउँदै जानु पर्छ ।
- (६) कार्य नमुना तयार गर्दा दफा १२ मा उल्लेखित तरिकाहरू मध्य कुनै एकको अवलम्बन गर्न सकिन्छ

११. कार्य नमुना तयार गर्न प्रयोग गरिने उपकरणहरू र प्रयोग गर्ने तरिका: कार्य नमुना तयार गर्न प्रयोग गरिने उपकरणहरू र प्रयोग गर्ने तरिका देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(१) **यान्त्रिक विभाजन तरिका:** टाँसिने प्रकृतिका बीउहरू बोरामा, नमुना लिन प्रयोग गरिने उपकरणमा तथा औजारहरूमा एकआपसमा टाँसिने भएकाले यस्ता प्रकृतिका बीउहरूलाई सफा गर्न, मिसाउन र नमुना लिन अति कठिन हुन्छ । यस्ता उपकरणहरूले सामान्यतया टाँसिने प्रकृतिको बीउका नमुनालाई करिव दुई भागमा विभाजन गर्दछ ।

(क) **कोनिकल (बोइनर टाइप) डिभाइडर:**

- (अ) यसमा एउटा बीउ खन्याउने होपर, गेट भल्भ र धेरै साँधुरा खण्डहरू हुन्छन् जसबाट बीउ उपकरणमा जडान भएको दुई वटा टुटी मार्फत तल थापिएको दुईवटा अलग अलग नमुना जम्मा हुने भाँडाहरूमा जम्मा हुन्छ ।
- (आ) ४४ (२२ वटा च्यानेल र २२ वटा खाली ठाँउ) वटा प्वाल भएको सानो उपकरण गहुँ तथा धान भन्दा सानो आकारको बीउहरूलाई उपयुक्त हुन्छ ।
- (इ) ३८ (१९ वटा च्यानेल र १९ वटा खाली ठाँउ) वटा प्वाल भएको ठूलो उपकरण गहुँ तथा धान भन्दा ठूलो आकारको बीउहरूलाई मिसाउन तथा भाग लगाउनको लागि उपयुक्त हुन्छ ।
- (ई) उपकरणको प्रयोग गर्दा बीउ खस्ने दुबै टुटीहरूमा नमुनाको बीउ जम्मा हुने भाँडा राख्ने ।
- (उ) उपकरणको भल्भ अथवा गेट बन्द छ्छैन जाँच गर्ने ।
- (ऊ) प्रयोगशालामा परीक्षणको लागि प्राप्त नमुनालाई होपरमा खन्याउने ।
- (ए) भल्भ अथवा गेटबाट झरेको बीउ पुनः होपरमा खन्याई आधा आधा गर्दै जाने । तोकिएको भन्दा केही हल्का बढी तौलमा कार्य नमुना प्राप्त भए पछि यो कार्य बन्द गर्ने ।

(ख) **सेन्ट्रीफ्यूगल (ग्यामेट टाइप) डिभाइडर:**

- (अ) कार्य नमुना तयार गर्न उपकरणको होपरमा बीउ राखी स्वीच अन गर्ने ।
- (आ) होपरबाट बीउ अत्यन्त तीब्र गतिमा घुमिरहेको डिस्कमा खस्छ । उपकरणमा सृजना भएको सेन्ट्रीफ्यूगल बलको कारणले बीउ मिसिँदै दुई भागमा विभाजित भई नमुनाको बीउ जम्मा हुने भाँडामा जम्मा हुन्छ ।
- (इ) यसपछिको प्रकृत्या माथि कोनिकल डिभाइडरमा उल्लेख गरेजस्तै अपनाउनु पर्छ ।

(ई) यो बीउ मिसाउने तथा भाग लगाउने उपकरणको प्रयोग गर्दा जहिले पनि उपकरणमा रहेको मिलाउन मिल्ने खुट्टाको सहायताले उपकरणलाई चारैतिर नढल्कने गरी लेवल मिलाएर राख्नुपर्छ । अन्यथा यसबाट भरपर्दो तथा विश्वासिलो कार्य नमुना प्राप्त गर्न कठिन हुन्छ ।

(ग) स्वाइल टाइप डिभाइडर:

- (अ) बीउ मिसाउने तथा भाग लगाउने तरिका कोनिकल डिभाइडरको जस्तै हो ।
(आ) यस उपकरणमा एउटा होपर, लाइनमा रहेका च्यानेल अथवा डक्ट, दुईवटा बीउ जम्मा हुने भाँडा र बीउ खन्याउन विभिन्न आकारका भाँडा हुन्छन् ।
(इ) होपरमा १८ वटा जोडिएका च्यानेल हुन्छन् । यी च्यानेलहरू सीधा लाइनमा रहेका हुन्छन् ।
(ई) होपरमा बीउ खन्याउँदा एकनासले च्यानेलको पुरै लम्बाईमा पर्ने गरी खन्याउनु पर्छ ।
(उ) यो उपकरण टाँसिने तथा अन्य सबै प्रकारका बीउलाई उपयुक्त मानिन्छ ।

(२) हातले आधा गर्ने तरिका:

- (क) यो तरिका सबै प्रकारका बीउलाई उपयुक्त मानिन्छ ।
(ख) यस विधिमा नमुनालाई हातले दुई भागमा बाँडिन्छ र हरेक भागलाई पुनः दुई भागमा बाँडी चार खण्ड बनाईन्छ । प्रत्येक खण्डलाई पुनः दुई भाग गर्दा यस्ता ८ वटा स-साना भागहरूमा विभाजित हुन्छ ।
(ग) यसरी तयार पारेको ८ भागलाई अक्रमबद्ध ढंगबाट एक भाग लिने र एक भाग छोड्दै जाने । यसरी एक पटकमा जम्मा ४ वटा भागहरू बाँकी रहन्छन् ।
(घ) त्यसपछि प्रत्येक पटक नमुनालाई घटाउँदै लान माथि उल्लेख गरिएको प्रक्रियालाई दोहोर्‍याउने ।
(ङ) नियमानुसार तोकिएको भन्दा हल्का केही बढी तौलमा कार्य नमुना प्राप्त भए पछि यो कार्य बन्द गर्ने ।

(३) हातले आधा गर्ने सुधारिएको तरिका:

- (क) यो तरिकामा हात र उपकरणको प्रयोग गरिन्छ ।
(ख) उपकरणमा एउटा ट्रे भित्र ग्रिड जडान गरिएको हुन्छ जसमा उत्तिकै नाप र आकारको क्यूविक सेल हुन्छन् । उपकरणको माथिको भाग खुला हुन्छ भने तलको पिँध कुनै खुला कुनै बन्द रहेका हुन्छन् ।
(ग) नमुनालाई राम्रोसँग मिसाई सकेपछि बीउलाई ग्रिड माथि एकनासले पर्ने गरी खसालिन्छ ।
(घ) जब ग्रिडलाई उचालिन्छ बीउको आधा भाग उपकरणमा रहन्छ भने आधा भाग ट्रे मा खस्छ ।
(ङ) प्रत्येक पटक नमुनालाई घटाउँदै लान माथि उल्लेख गरिएको प्रक्रियालाई दोहोर्‍याउँदै जानु पर्छ ।
(च) नियमानुसार तोकिएको भन्दा हल्का केही बढी तौलमा कार्य नमुना प्राप्त नभइन्जेलसम्म यो प्रक्रियालाई निरन्तरता दिनु पर्छ ।

(४) चम्चाको प्रयोग गर्ने तरिका:

- (क) चम्चाको प्रयोग केवल नटाँसिने सिंगल सिडेड स्पेसिसको लागि मात्र सिफारीस गरिएको छ ।
(ख) बीउको स्वास्थ्य परीक्षणको लागि कार्य नमुना बनाउन यो विधि उपयुक्त मानिन्छ ।
(ग) यो तरिकाको लागि ट्रे, स्पाचुला र चम्चाको आवश्यकता पर्छ ।
(घ) नमुनालाई ट्रेमा राखेर राम्रोसँग मिसाई सकेपछि ट्रेलाई फेरी हल्लाउनु हुँदैन ।

(ड) स्पाचुलालाई एक हातमा र चम्चालाई अर्को हातमा समात्रे र दुबैको प्रयोग गरेर ट्रेको कम्तिमा ५ ठाउँबाट अक्रमबद्ध ढंगबाट प्राथमिक नमुनाहरू लिने ।

(च) नियमअनुसार तोकिएको तौलभन्दा हल्का केही बढी तौलमा कार्य नमुना प्राप्त नभइन्जेलसम्म माथि उल्लेख गरिएको प्रक्रियालाई निरन्तरता दिनु पर्छ ।

१२. कार्य नमुनाको तौल: प्रयोगशालामा परीक्षणको लागि तयार गरिने कार्य नमुनाको न्यूनतम् तौल अनुसूची-५ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ, तर यस्तो नमुनाको तौल एक हजार ग्रामभन्दा बढी हुनु हुँदैन । एउटा कार्य नमुनामा सरदर दुई हजार पाँच सय बीउहरू हुनेछन् ।

१३. प्रयोगशालामा नमुनाको भण्डारण: बीउ परीक्षण र नमुना लिएको समयको अन्तराललाई सकेसम्म कम गर्न छिटोभन्दा छिटो नमुना परीक्षण गर्नु पर्छ । कुनै कारणवश परीक्षण कार्य ढिला हुने भएमा चिस्यान परीक्षण गर्नु पर्ने बाहेकका अन्य नमुनाहरूलाई हावादार शीतल कोठामा भण्डारण गरी राख्नु पर्छ । परीक्षण पश्चात बाँकि रहेको बीउको नमुनालाई कम्तिमा एक वर्षसम्म गुणस्तरमा कुनै असर नपर्ने गरी वातानुकूलित भण्डारमा सुरक्षित साथ राख्नु पर्छ ।

१४. नमुना लिँदा ध्यान दिनु पर्ने विशेष कुराहरू:

(१) बीउ बिजनको नमुना सङ्कलन बीउ बिजन नमुना सङ्कलकको अनुमति प्राप्त गरेको व्यक्ति वा निजको सुपरिवेक्षणमा मात्र गर्नु पर्छ ।

(२) बीउ बिजन नमुना सङ्कलकले बीउ गोदामको जुनसुकै ठाउँबाट नमुना लिन सक्ने गरी बोराहरू चाड लगाइएको हुनु पर्छ । यदि बीउका बोराहरू व्यवस्थित तरिकाले राखिएका छैनन् भने व्यवस्थित तरिकाले राख्न लगाएर मात्र नमुना लिनु पर्छ ।

(३) बीउ बिजन नमुना सङ्कलकले नमुना लिनु अगाडि बीउको लट, प्रत्येक लटको सङ्केत, बीउको परिमाण अनुसार बोराको संख्या सम्बन्धमा पूर्ण जानकारी लिएर सम्पूर्ण लटको प्रतिनिधित्व गर्न सक्ने खालको नमुना लिनु पर्छ ।

(४) बाली निरीक्षक/बीउ बिजन नमुना सङ्कलकले सकेसम्म नमुना सङ्कलन स्थलमा नै बीउको चिस्यान परीक्षण गर्नु पर्छ । बीउमा चिस्यान बढी भएको पाइएमा तुरुन्त सुकाउने सुझाव दिनु पर्छ । नमुना सङ्कलन स्थलमा चिस्यान जाँचन नमिल्ने भए वा परीक्षण गर्ने उपकरण नभए तुरुन्त नियम अनुसारको परिमाणमा नमुना तयार गरी चिस्यान नछिर्ने भाँडामा सील गरेर नजिकको प्रयोगशालामा चिस्यान परीक्षण गर्न पठाउनु पर्छ ।

(५) बोरामा ट्रायर घुसार्दा बन्ने प्वाललाई ट्रायरको चुच्चोले बोराको धागो तलमाथि दार्याँबायाँ सारी बन्द गरी दिनु पर्छ । प्लाष्टिकको भित्री भएको बोराको हकमा मुख खोलेर नमुना झिक्नुपर्छ । यदि मुख नखोलिकन नमुना झिकेको खण्डमा ट्रायर घुसार्दा बनेको प्वाललाई कडा टेपले टाली दिनु पर्छ ।

१५. कार्यविधिमा संशोधन: यो कार्यविधिमा राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिको सिफारिसमा नेपाल सरकारले आवश्यक संशोधन तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची-१
(दफा ३ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)
ऐन प्रयोजनको लागि बीउ बिजन नमुना लिएको सूचना
नेपाल सरकार
कृषि विकास मन्त्रालय
कृषि विभाग
क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय,.....
जिल्ला कृषि विकास कार्यालय,.....

विषय: ऐन प्रयोजनको लागि बीउ बिजन नमुना लिएको बारे ।

श्री (बीउ बिजन धनीको नाम) .....

मैले तपाईंको बीउ बिजन पसल । भण्डारबाट तलका साक्षीहरूको रोहवरमा बीउ बिजनको नमुना लिई बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशालामा विश्लेषणको लागि पठाउन लागेको ब्यहोरा यस पत्रबाट सूचित गर्दछु ।

बीउ बिजन नमुना सङ्कलक

दस्तखत: .....

नाम: .....

मिति: .....

साक्षीहरू:

नाम

ठेगाना

दस्तखत

१.

२.

अनुसूची-२
(दफा ३ को उपदफा (२) संग सम्बन्धित)
नमुनासाथ पठाउने पत्र
नेपाल सरकार
कृषि विकास मन्त्रालय
कृषि विभाग
क्षेत्रिय कृषि निर्देशनालय, ...
जिल्ला कृषि विकास कार्यालय,.....

विषय: बीउ बिजनको नमुना पठाएको बारे ।

श्री बीउ बिजन विश्लेषकज्यू
केन्द्रिय/क्षेत्रिय बीउ बिजन प्रयोगशाला
.....

यस पत्रसाथ निम्न विवरण अनुसारको ..... वटा बीउ बिजनको नमुना पठाईएको छ । उक्त नमुनाहरू तोकिएको विधि अनुसार विश्लेषण गरी यथासक्य छिटो नतिजा उपलब्ध गराई दिनु हुन अनुरोध गरिन्छ ।

नमुनाको विवरण:

- क. नमुनाको क्रम संख्या:
ख. नमुना लिएको ठाउँ र मिति:
ग. विश्लेषणको लागि पठाईएको बीउको अवस्था र किसिम:

बीउ बिजन नमुना सङ्कलक
दस्तखत: .....
नाम: .....
मिति:.....

अनुसूची-३

(दफा ३ को उपदफा (२), र दफा ७ को उपदफा (२) खण्ड (घ) संग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार

कृषि विकास मन्त्रालय

कृषि विभाग

क्षेत्रिय कृषि निर्देशनालय, ...

जिल्ला कृषि विकास कार्यालय,.....

बीउ बिजनको नमुना विवरण फाराम

बीउको प्रकार/बाली/जात: .....

सिफारिस क्षेत्र: .....

बीउको स्तर (√ चिन्ह लगाउने)

(क) प्रमाणिकरण गरिएको बीउ बिजन र स्तर

प्रजनन् बीउ मूल बीउ, प्रमाणित बीउ, उन्नत बीउ हाईब्रिड अन्य (कुनै भए जनाउने) .....

(ख) सङ्केतपत्र लगाइएको बीउ बिजन र स्तर

प्रजनन् बीउ स्रोत बीउ, लेवल बीउ, उन्नत बीउ हाईब्रिड अन्य (कुनै भए जनाउने) .....

परीक्षणको किसिम (√ चिन्ह लगाउने)

शुद्धता, उमारशक्ति, चिस्यान, स्वास्थ्य, अन्य बालीको बीउको संख्या निर्धारण, १००० दानाको तौल, अन्य (कुनै भए जनाउने) .....

यदि बीउ विश्लेषण अत्यन्त जरुरी भए कारण सहित उल्लेख गर्ने:.....

बीउको लट नं. वा संकेत: .....

बीउको लटको परिमाण: ..... (के.जी.)

लटमा बोरा वा अन्य भाँडाको संख्या: .....

प्राथमिक नमुनाहरूको संख्या: .....

बीउ उपचारित भए

विषादिको नाम: ..... मात्रा: ..... ग्राम प्रति के.जी. बीउ

उत्पादन वर्ष: .....

नमुना लिएको मिति: ..... नमुना लिएको स्थान: .....

बीउ बिजन बिक्रेता/संस्थाको नाम: .....

ठेगाना: .....

नमुना लिने वा पठाउनेको नाम र पद: ..... हस्ताक्षर: .....

नमुना लिने वा पठाउनेको कार्यालय र ठेगाना: .....

कैफियत: (यदि केही भएमा उल्लेख गर्ने).....

प्रयोगशाला परीक्षण नं. ....

नमूना प्राप्त मिति: .....

कैफियत: .....

प्रयोगशाला परीक्षण नं. ....

नमूना प्राप्त मिति: .....

कैफियत:.....

(प्रयोगशालाले मात्र भर्ने)

अनुसूची-६

(दफा ३ को उपदफा (५) संग सम्बन्धित)

लट बनाउने तथा लट नम्बर राख्ने तरिका

बीउको लट

भौतिक एवम् अन्य गुणहरू समान रहेको तथा विशेष संकेतबाट छुट्याउन सकिने निश्चित परिमाणको बीउलाई बीउको लट भनिन्छ । बीउको लट बनाउँदा एकै कृषकको एउटै प्लटमा वा एकै खेतबारीको विभिन्न प्लटहरूमा वा एकै ठाँउको एकै किसिमको जलवायु भएको स्थानका विभिन्न बीउ उत्पादकहरूले उत्पादन गरेको एकै प्रकारको बाली, जात, स्तर, र गुणस्तर भएको बीउको परिमाणलाई आवश्यकता अनुसार मिसाएर लट बनाउन सकिन्छ । लट बनाउँदा एउटा बीउ उत्पादकको एउटा लट बनाउन सकेमा बीउको गुणस्तरमा एकरूपता कायम गर्न सजिलो हुन्छ । एकभन्दा बढी कृषकहरूले उत्पादन गरेको बीउ एक ठाउँमा मिसाई लट बनाउँदा निम्न कुराहरूमा विशेष ध्यान दिनु पर्छ ।

- एकै जलवायु र एकै समयमा उत्पादन गरेको ।
- बाली, जात र स्तर समान भएको ।
- भौतिक गुण र चिस्यानमा समानता भएको ।
- बीउको उमारशक्ति ५ प्रतिशतभन्दा फरक नभएको ।

बीउको एउटा लटलाई अन्य लटसंग छुट्याउन विशेष प्रकारको संकेत नम्बर वा लट नम्बर दिनु पर्छ । लट नम्बर राख्ने विधि तल वर्णन गरिएको छ ।

लटको संकेत नम्बर राख्ने विधि

नेपालमा उत्पादित बीउको लट नम्बरमा चार भाग हुन्छन् । लट नम्बरमा लेखिएको पहिलो भागले उत्पादन भएको महिना र वर्ष, दोश्रो भागले उत्पादन गरेको जिल्ला, तेश्रो भागले प्रशोधन कारखानाको संकेत नम्बर र चौथो भागले उत्पादकको संकेत नम्बर जनाउँछ । लट संख्याको चारै भागलाई (-) चिन्ह राखी छुट्याउनु पर्छ ।

पहिलो भाग

पहिलो भागले महिनाको साङ्केतिक शब्द र वर्षको साङ्केतिक अङ्कलाई जनाउँछ । यो भागले कुन वर्षको कुन महिनामा उक्त बाली काटिएको थियो भन्ने बुझाउँछ । महिनाको छोटकरी रूप असार बाहेक अन्य महिनाको सुरुको एक अक्षर हुन्छ भने असारको “असा” लेखे गरिन्छ । वर्षको लागि अन्तिमका दुई अङ्क लेखे गरिन्छ । जस्तै ७२ भन्नाले २०७२ साल भन्ने जनाउँछ । महिनाको छोटकरी रूप निम्न अनुसार हुनेछ ।

महिना	छोटकरी रूप	महिना	छोटकरी रूप
बैशाख	बै	कार्तिक	का
जेष्ठ	जे	मंसिर	मं
असार	असा	पूष	पू
श्रावण	श्रा	माघ	मा
भाद्र	भा	फाल्गुण	फा
असोज	अ	चैत्र	चै

दोश्रो भाग

महिना र वर्ष पछिको भागले उत्पादन भएको जिल्लालाई जनाउँछ । यस भागमा कुनै जिल्लाको सुरुको अक्षर लिइएको छ भने कुनै जिल्लाको पूरै नाम नै राखिएको छ । जिल्लाको छोटकरी रूप निम्नानुसार हुनेछ ।

जिल्ला	छोटकरी रूप	जिल्ला	छोटकरी रूप
ताप्लेजुंग	ता	सोलखुम्बु	सो
इलाम	इ	खोटाङ	खो
संखुवासभा	सं	ओखलढुंगा	ओ
तेह्रथुम	ते	उदयपुर	उ
पाँचथर	पां	सप्तरी	सप्त
झापा	झा	सिरहा	सिर
पाल्पा	पा	दोलखा	दो
गुल्मी	गु	रामेछाप	रा
धनकुटा	धन	सिन्धुली	सिन्धुली
भोजपुर	भो	महोत्तरी	महो
सुनसरी	सुन्स	सर्लाही	सर्ला
मोरङ्ग	मो	धनुषा	ध
रसुवा	र	नुवाकोट	नु
सिन्धुपाल्चोक	सि	भक्तपुर	भ
काठमाण्डौ	काठ	ललितपुर	ललि
बारा	बारा	धादिङ	धा
अर्घाखाँची	अर्घा	पर्सा	पर्सा
कपिलबस्तु	क	नवलपरासी	नव
दाङ	दाङ	रुकुम	रुकु
दैलेख	दै	सल्यान	सल्या
बाँके	बां	सुर्खेत	सुर्खे
मुगु	मुगू	बर्दिया	बर्दि
हुम्ला	हु	कालीकोट	काली
अछाम	अछा	बझाङ्ग	बझा
दार्चुला	दार्चु	बाजुरा	बाजु
गोरखा	गो	डडेलधुरा	ड
तनहुँ	त	मनाङ	मना
बैतडी	बै	लमजुङ्ग	लम
बागलुङ	बाग	कंचनपुर	कं
म्याग्दी	म्या	काभ्रेपलाञ्चोक	काभ्रे

चितवन	चि	मकवानपुर	मक
रुपन्देही	रुप	रोल्पा	रो
प्यूठान	प्यु	जाजरकोट	जा
डोल्पा	डोल्पा	जुम्ला	जु
डोटी	डोटी	कैलाली	कै
रौतहट	रौ	कास्की	कास्की
स्याङ्जा	स्या	पर्वत	पर्व
मुस्ताङ	मुस्ता		

तेश्रो भाग

तेश्रो भागमा अंक लेखिन्छ र त्यसले बीउ प्रशोधन गरेको र संकेतपत्र लगाएको कारखाना वा स्थानलाई जनाउँछ । २०७२ आषाढ मसान्तसम्म संकेत नम्बर लिएका बीउ प्रशोधन कारखानाहरूको विवरण निम्न अनुसार छ ।

प्रशोधन कारखाना	संकेत
बीउ प्रशोधन कारखाना, ईटहरी	०१
बीउ प्रशोधन कारखाना, जनकपुर	०२
बीउ प्रशोधन कारखाना, हेटौडा	०३
बीउ प्रशोधन कारखाना, भैरहवा	०४
बीउ प्रशोधन कारखाना, नेपालगंज	०५
बीउ प्रशोधन कारखाना, दाङ	०६
बीउ प्रशोधन कारखाना, धनगढी	०७
बीउ प्रशोधन केन्द्र, तरहरा	०८
बीउ प्रशोधन केन्द्र, परवानीपुर	०९
बीउ प्रशोधन कारखाना, रामपुर	१०
बीउ प्रशोधन कारखाना, भैरहवा	११
बीउ प्रशोधन कारखाना, खुमलटार	१२
बीउ प्रशोधन कारखाना, लुम्बिनी सिड कं.	१३
बीउ प्रशोधन कारखाना, बिरगञ्ज कम्पनी	१४
बीउ प्रशोधन कारखाना, क्षे कृ अ के., लुम्ले	१५
बीउ एग्रो प्रशोधन कारखाना, भरतपुर, चितवन	१६
बीउ प्रशोधन कारखाना, भरतपुर, चितवन	१७
बीउ प्रशोधन कारखाना, रा.धा.अ.का., हर्दिनाथ	१८
बीउ प्रशोधन कारखाना, रा.को.बा.अ.का., रामपुर	१९
बीउ प्रशोधन केन्द्र, सा.टे.कं., हेटौडा	२०
बीउ प्रशोधन केन्द्र, बीज बृद्धि कम्पनी प्रा ली., पिठुवा, चितवन	२१

बीउ प्रशोधन कारखाना, मल्ल बीज सप्लायर्स, टाँडी, चितवन	२२
बीउ प्रशोधन कारखाना, सिप्रेड	२३
बीउ प्रशोधन कारखाना, सामुहिक बीज वृद्धि कृ. स., डुमरिया, रौतहट	२४
बीउ प्रशोधन कारखाना, मनोज इन्टरनेशनल, वीरगञ्ज	२५
बीउ प्रशोधन कारखाना, एभरेष्ट सिड क. प्रा..लि., खुमलटार	२६
बीउ प्रशोधन कारखाना, युनिक बीउ उद्योग, धनगढी	२७
बीउ प्रशोधन कारखाना, पहाडी बा.अ.का. काभ्रे, दोलखा	२८
बीउ प्रशोधन कारखाना, कालिका सिड कं.प्रा.लि, भैरहवा	२९
बीउ प्रशोधन कारखाना, उन्नत बीज वृद्धि कृषक समूह, पटिहानी	३०
बीउ प्रशोधन कारखाना, पञ्चशक्ति बीउ क.प्रा.लि., धनगढी	३१
बीउ प्रशोधन कारखाना, इन्टरनेशनल एग्रो सिड कं. लिमिटेड, तौलिहवा	३२
बीउ प्रशोधन कारखाना, सियान सिड सर्भिस सेन्टर, थानकोट	३३
बीउ प्रशोधन कारखाना, यूनिसर्सल सिड कम्पनी प्रा. लि., भैरहवा	३४
बीउ प्रशोधन कारखाना, न्यू श्रीराम बीज वृद्धि मल्टि पर्पस कम्पनी प्रा. लि., पार्वतीपुर	३५
बीउ प्रशोधन कारखाना, अन्नपूर्ण बीउ विजन कृषि सहकारी संस्था लि., मानपकडी	३६
श्रोत बीउ उत्पादन फार्म, क्षे.बी.वि. प्रयोगशाला, शुन्दरपुर	३७
अपि हिमाल एग्रो एण्ड लाइभस्टक कम्पनी प्रा.लि., धनगडि	३८
साईपाल बीज वृद्धि कम्पनि प्रा.लि. पार्वतीपुर-८, चितवन	३९
ग्लोवल एग्रीटक नेपाल प्र.लि. वनकटुवा-९, बाँके	४०
नेपाल एग्री सिड्स एण्ड लाईभ स्टक कं.प्रा.लि. शारदानगर-२, चितवन	४१
विकास सिड कम्पनि प्रा.लि. कपिलवस्तु न.पा. ७ कपिलवस्तु	४२
मुस्कान सिड कम्पनि प्रा.लि. कपिलवस्तु न.पा. ७ कपिलवस्तु	४३

चौथो भाग

यो भागले बीउ उत्पादकको संकेत जनाउँछ । बीउ उत्पादकको संकेत अङ्कमा राख्ने गरिन्छ । यदि कुनै बीउ उत्पादकले एक लटमा राख्न सकिने निर्धारित परिमाणभन्दा बढी उत्पादन गरेको रहेछ भने त्यस्तो बीउलाई एक भन्दा बढी लट बनाउनुपर्छ । यस्तो अवस्थामा उत्पादकको संकेत नम्बर उही राख्नु पर्छ, तर संख्याको छेउमा कोष्ठ भित्र रोमन अंकमा (I), (II), (III) लेख्दै जानु पर्छ ।

उदाहरणका लागि लट नम्बर बै ७२-बारा-०३-०२ लेखिएको रहेछ भने त्यसले निम्न कुराहरू जनाउँछ ।

बै ७२- बैशाख महिना २०७२ सालमा उत्पादन भएको

बारा - बारा जिल्लामा उत्पादन भएको

०३ - बीउ प्रशोधन कारखाना, हेटौँडामा प्रशोधन एवम् ब्यागिड (बोराबन्दी) भएको

०२ - बीउ उत्पादकको संकेत नम्बर

नोट: बीउ प्रशोधन, प्रशोधन कारखानाबाट नभई अन्य तरिकाबाट भएको भए सो बापतको प्रशोधन गर्नेको नाम र ठेगाना छोटो लेख्ने ।

विभिन्न बालीहरूको लागि निर्धारित नमूनाको तौल

क्र.स.	बालीको नाम	अंग्रजी नाम	बालीको वैज्ञानिक नाम	लटको अधिकतम तौल (के.जी.)	परीक्षणार्थ पठाइने नमूनाको न्युनतम् तौल (ग्राम) ^१	कार्य नमूनाको न्युनतम् तौल (ग्राम)
क. खाद्यान्न बाली						
१.	धान	Paddy/ Rice	<i>Oryza sativa</i> L.	३००००	७००	७०
२.	मकै	Maize	<i>Zea mays</i> L.	४००००	१०००	९००
३.	गहुँ	Wheat	<i>Triticum aestivum</i> L.	३००००	१०००	१२०
४.	कोदो	Millet	<i>Eleusine coracana</i> (L.) Gaertn.	१००००	६०	६
५.	जौ	Barley	<i>Hordeum vulgare</i> L.	२००००	१०००	१२०
६.	मिठे फापर	Buckwheat	<i>Fagopyrum esculentum</i> Moench	१००००	६००	६०
७.	तिटे फापर	Buckwheat	<i>Fagopyrum tataricum</i>	१००००	६००	६०
ख. दलहन बाली						
१.	भटमास	Soybean	<i>Glycine max</i> (L.) Merr.	३००००	१०००	५००
२.	मुसुरो	Lentil	<i>Lens culinaris</i> Medik.	३००००	६००	६०
३.	चना	Chick Pea	<i>Cicer arietinum</i> L.	२००००	१०००	१०००
४.	बोडी	Cowpea	<i>Vigna unguiculata</i> (L.) Walp.	२००००	१०००	४००
५.	रहर	Pigeonpea	<i>Cajanus cajan</i> (L.) Millsp.	२००००	१०००	३००
६.	मास	Black Gram	<i>Vigna mungo</i> (L.) Hepper	२००००	१०००	७००
७.	मुड	Green Gram	<i>Phaseolus aureus</i>	२००००	१०००	१२०
ग. तेलबाली						
१.	बदाम	Groundnut	<i>Arachis hypogaea</i> L.	३००००	१०००	१०००

२.	तोरी/सुस्यु/रायो	Mustard and Rape	<i>Brassica</i> spp.	१००००	७०/४०	७/४
३.	तील	Sesame seed	<i>Sesamum indicum</i> L.	१००००	७०	७
४.	झुसेतील	Niger	<i>Guizotia abyssinica</i>	१००००	१५०	१५
५.	कुसुम (स्याफ फलावर)	Safflower seed	<i>Carthamus tinctorius</i> L.	२५०००	९००	९०
६.	सुर्यमुखी ^३	Sunflower	<i>Helianthus annuus</i> L.	२००००	१०००	२००
७.	आलस ^३	Linseed	<i>Linum usitatissimum</i> L.	१००००	१५०	१५
घ. औद्योगिक वाली						
१.	सुर्ती	Tobacco	<i>Nicotiana tabacum</i> L.	१००००	५	०.५
२.	कपास	Cotton	<i>Gossypium</i> spp.	२००००	१०००	३५०
३.	जुट	Jute	<i>Corchorus</i> spp.	१००००	१५०	१५
ड. तरकारी वाली						
१.	आलु	Potato	<i>Solanum tuberosum</i> L.	१००००	२५	१०
२.	काउली	Cauliflower	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>botrytis</i>	१००००	१००	१०
३.	बन्दागोवी	Cabbage	<i>Brassica oleracea</i> var. <i>capitata</i>	१००००	१००	१०
४.	ग्यँठगोवी	Knol Knol	<i>Brassica oleracea</i> L. var. <i>gangylodes</i>	१००००	१००	१०
५.	ब्रोकाउली	Broccoli	<i>Brassica oleracea</i> L.	१००००	१००	१०
६.	मुला	Radish	<i>Raphanus sativus</i> L.	१००००	३००	३०
७.	सलगम	Turnip	<i>Brassica rapa</i> L.	१००००	७०	७
८.	रायो साग	Broad Leaved Mustard	<i>Brassica juncea</i>	१००००	१६०	१६
९.	प्याज	Onion	<i>Allium cepa</i> L.	१००००	८०	८
१०.	गोलभेंडा	Tomato	<i>Lycopersicon esculentum</i> Mill.	१००००	१५०	१७
११.	गाजर	Carrot	<i>Daucus carota</i> L.	१००००	३०	३

१२.	तनेबोडी	Asparagus bean	<i>Vigna sesquipedalis</i>	२००००	१०००	४००
१३.	घिउसिमि	Hyacinth bean	<i>Dolichos lablab</i>	२००००	१०००	६००
१४.	केराउ	Pea	<i>Pisum sativum L. s.l.</i>	२५०००	१०००	९००
१५.	खुर्सानी/भेडेखुर्सानी	Chilli/ Hot-pepper	<i>Capsicum spp.</i>	१००००	१५०	१५
१६.	भण्टा	Egg Plant	<i>Solanum melongena L.</i>	१००००	१५०	१५
१७.	घिरौला	Sponge Gourd	<i>Luffa acutangula (L.) Roxb.</i>	२००००	१०००	४००
१८.	काँक्रो	Cucumber	<i>Cucumis sativus L.</i>	१००००	१५०	७०
१९.	फर्सी	Pumpkin	<i>Cucurbita pepo L.</i>	२००००	१०००	७००
२०.	स्क्वास फर्सी	Squash	<i>Cucurbita maxima</i>	२००००	१०००	७००
२१.	स्वीस चार्ड	Swisschard	<i>Beta vulgaris L. (all varieties)</i>	२००००	५००	५०
२२.	तीतेकरेला	Bitter Gourd	<i>Momordica charantia</i>	२००००	१०००	४५०
२३.	रामतोरिया	Okra	<i>Abelmoschus esculentus (L.) Moench</i>	२००००	१०००	१४०
२४.	पालुङ्गो	Spinach	<i>Spinacia oleracea L.</i>	१००००	२५०	२५
२५.	तर्बुजा	Water Melon	<i>Citrullus lanatus (Thunb.) Matsum. & Nakai</i>	२००००	१०००	२५०
२६.	लौका	Bottle Gourd	<i>Lagenaria siceraria</i>	२००००	७००	७०
२७.	पाटेघिरौला	Ridge Gourd	<i>Luffa acutangula</i>	२००००	१०००	४००
२८.	धनिँया	Corriander	<i>Coriandrum sativum</i>	१००००	५००	५०
२९.	चिचिण्डा	Snake Gourd	<i>Trichosanthus anguina</i>	२००००	१०००	२५०
३०.	कुरिलो	Asparagus	<i>Asparagus officinalis</i>	२००००	१०००	१००
३१.	पार्सले	Parsley	<i>Petroselinum crispum</i>	१००००	४०	४
३२.	पाकचोय	Pakchoya				
३३.	जिरीको साग	Lettuce	<i>Lactuca sativa L.</i>	१००००	३०	३
३४.	चुकन्दर	Chukander	<i>Ipomea batatas (L.)</i>	२००००	५००	५०

३५.	चाईनिज वन्दा	Chinese Cabbage	<i>B.pekinensis/ B.chinensis</i>			
३६.	वकुल्ला	Broad Bean	<i>Vicia faba L.</i>	२५०००	१०००	७००
३७.	झांगेसिमी	Pole Bean	<i>Phaseolus vulgaris L.</i>	३००००	१०००	७००
च. घाँसेवाली						
१.	जै	Oat	<i>Avena sativa L. and A. sterilis L. var culta</i>	२००००	१०००	१२०
२.	क्लोभार	Clover	<i>Trifolium repens</i>	१००००	२५	२
३.	कोउच घाँस	Couch grass	<i>Agropyron spp.</i>	१००००	६०	६
४.	सिलिण्डर घाँस	Black grass	<i>Alopecurus pratensis L.</i>	१००००	३०	३
५.	वेन्ट घाँस	Bent grass	<i>Agrostis spp.</i>	१००००	१०	१
६.	अम्रिसो	Brome/Amriso	<i>Bromus spp.</i>	१००००	२००	२०
७.	जंगली जै	Wild oat	<i>Avena spp.</i>	३००००	१०००	१२०
८.	कास्नी	Kasni	<i>Cichorium intybus L.</i>	१००००	५०	५
९.	राई घाँस	Rye grass	<i>Lolium spp.</i>	१००००	६०	६
१०.	फर्चा घाँस	Phurcha grass	<i>Elymus spp.</i>	१००००	८०	८
११.	बर्सिम	Berseem	<i>Trifolium alexandrinum L.</i>	१००००	६०	६
१२.	टियोसिन्टे	Teosinte	<i>Euchlaena maxicana</i>	२००००	१०००	९००
१३.	भेच	Vetch	<i>Vicia sativa L.</i>	३००००	१०००	१४०
१४.	दिनानाथ घाँस	Dinanath grass	<i>Pennisetum clandestinum Hochst. ex Chiov.</i>	१००००	७०	७
१५.	सुडान:घाँस	Sudan grass	<i>Sorghum sudanense (Piper) Stapf</i>	१००००	२५०	२५
१६.	शाफटल	Shaftal	<i>Trifolium resupinatum L.</i>	१००००	२०	२
१७.	दुवो	Doob/Dubo	<i>Cynodon dactylon (L.) Pers.</i>	१००००	१०	१
१८.	भेलभेट बीन	Velvet bean	<i>Stizolobium spp.</i>	२००००	५००	५०
१९.	सेटारिया घाँस	Nandi grass/Pigeon	<i>Setaria spp.</i>	१००००	९०	९

		grass/Setaria ghans				
२०.	राईस बिन	Rice bean/Red bean	<i>Vigna umbellate</i>	३००००	१०००	७००
२१.	लालचरी	Lal chari/Lekali banso	<i>Poa pratensis</i> L.	१००००	५	१
२२.	रोड्स घाँस	Rhodos ghangs	<i>Chloris gayana</i> Kunth	१००००	१०	१
२३.	धामन घाँस	Chare ghang/Bird wood grass	<i>Cenchrus setiger</i> Vahl	२००००	१५०	१५
२४.	गुवार	Cluster bean/Guar	<i>Cyamopsis tetragonoloba</i> (L.) Taub.	१००००	१०००	१००
२५.	बफेल घाँस	Buffel grass	<i>Cenchrus ciliaris</i> L. (fascicles)	१००००	६०	६
२६.	एम पी चरी	MP chari	<i>Digitaria</i> spp.	१००००	१२	१.२
२७.	स्टाइला	Stylo	<i>Stylosanthes</i> spp,	१००००	७०	७
२८.	ल्याव ल्याव बीन	Lab lab bean	<i>Lablab purpureus</i> (L.) Sweet	२००००	१०००	६००
२९.	कोक्सफुट	Cock's foot	<i>Dactylis glomerata</i> L.	१००००	३०	३
३०.	डेस्मोडियम	Desmodium	<i>Desmodium intortum</i> (Mill.) Urb.	१००००	४०	४
३१.	जोहन्सन घाँस	Johnson grass	<i>Sorghum halepense</i> (L.) Pers.	१००००	९०	९
३२.	धराफ घाँस	Dharaf grass	<i>Andropogon</i> spp.	१००००	१००	१०
३३.	लुसर्न	Lucern	<i>Medicago sativa</i> L.	१००००	५०	५
३४.	नेपियर	Napier grass/Elephant grass	<i>Pennisetum</i> spp.	१००००	१५०	१५

^१ = अन्य स्पेसिज गणनाको लागि कार्य नमुनाको तौल (ग्राम) परीक्षणार्थ पठाइने नमुनाको तौल बराबर हुनेछ ।

^२ = नेपालमा सूचिकृत नभएका बालीहरू

न्यूनतम खेत निरिक्षण (Field Inspection) पटक र समय

क्र.स .	बाली	निरिक्षण पटक	निरिक्षण गर्ने समय
१.	धान	२	बाला निस्क सके पछि
			बाली पाकी सके पछि तर काट्नु अघि
२.	गहुँ	२	बाला निस्क सके पछि
			बाली पाकी सके पछि तर काट्नु अघि
३.	मकै	३	धानचमरा आउनु अघि
			धानचमरा पूर्णरूपले निस्क सके पछि
			घोगा निरिक्षण
४.	कोदो	२	बाला निस्क सके पछि
			बाली पाकी सके पछि तर काट्नु अघि
५.	जौ	२	बाला निस्क सके पछि
			बाली पाकी सके पछि तर काट्नु अघि
६.	मुसुरो	२	फूल फुल्ने वेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
७.	चना	२	फूल फुल्ने वेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
८.	मास	२	फूल फुल्ने वेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
९.	मुङ्ग	२	फूल फुल्ने वेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
१०.	तोरी	२	फूल फुल्ने वेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
११.	रायो	२	फूल फुल्ने वेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
१२.	वदाम	२	फूल फुल्ने वेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
१३.	भटमास	२	फूल फुल्ने वेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
१४.	मुला सलगम	३	बीउ छरेको २०-३० दिन पछि
			जरा सार्ने वेलामा
			बीउ उत्पादन अवस्थामा

१५.	गाजर	४	फूल फुल्नु अघि
			फूल फुलिरहेको अवस्थामा
			फूल फुलिरहेको अवस्थामा
			बाली पाकी सके पछि
१६.	गोलभेडा	३	फूल फुल्नु अघि
			फूल खेल्ने बेला वा फल लाग्ने बेला
			फल पाके पछि र फल टिप्न अघि
१७.	प्याज	६	बेर्ना सारी सके पछि
			गानो उखेल्दा
			फूल फुल्नु अघि
			फूल फुलिरहेको अवस्थामा
			फूल फुलिरहेको अवस्थामा
			बाली पाकि सके पछि
१८.	काउली वन्दा	३	फूल ग्याँठ तयार हुनु अघि
			फूल ग्याँठ तयार भई बजारमा पठाउने अवस्थामा
			फूल खेल्ने बेलामा
१९.	बोडी घिउसिमि	२	फूल फुल्ने बेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
२०.	भेडे/पिरो खुर्सानी	३	फूल फुल्नु अघि
			फूल फूले देखि फल लागिरहेको बेला
			फल लागे देखि फल पाक्ने समयसम्म
२१.	काँक्रो	३	फूल फुल्नु अघि
			फूल फूले देखि फल लागिरहेको बेला
			फल लागे देखि फल पाक्ने समयसम्म
२२.	भाण्टा/रामतोरियाँ	३	फूल फुल्नु अघि
			फूल फूले देखि फल लागिरहेको बेला
			फल लागे देखि फल पाक्ने समयसम्म
२३.	मेथी	२	फूल फुल्ने बेलामा वा फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
२४.	केराउ	२	फूल फुल्नु अघि
			कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
२५.	करेला र घिरौला	३	फूल फुल्नु अघि
			फूल फूले देखि फल लागेसम्म
			फल लागे देखि फल पाक्ने समयसम्म

२६.	स्वीसचार्ड पालुङ्गो	२	फूल फुल्लु अघि कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
२७.	जुट	३	फूल फुल्लु अघि फूल फूली कोशा लाग्न थाले पछि फूल फुल्लु अघि
२८.	जै राई घाँस	२	फूल फुल्ले वेलामा वा फूल फुल्लु अघि बाला लागे देखि बाला पाक्ने समयसम्म
२९.	वर्सिम लुर्सन र हार्डट क्लोभार	२	फूल फुल्ले वेलामा वा फूल फुल्लु अघि कोशा लागे देखि कोशा पाक्ने समयसम्म
३०.	स्टाईलो टियोसिन्टे	३	फूल फुल्लु अघि फूल पुले देखि बाला लाग्ने समयसम्म बाला लागे देखि बाला पाक्ने समयसम्म

Seeds are culture and the storage of history. Seeds are the first link to agriculture and food systems. Seeds are the ultimate symbol of Food Sovereignty - Dr Vandana Shiva

S = Source of Genetic Material

E = Environment Protection & Conservation of Agro-Biodiversity

E = Enhanced Productivity

D = means of Dissemination of Technology

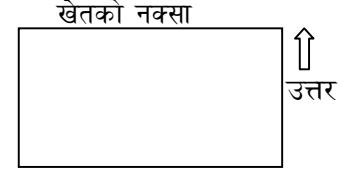
नेपाल सरकार
 कृषि विकास मन्त्रालय
 कृषि विभाग
 बाली विकास निर्देशनालय
 क्षेत्रीय बीउ बिजन प्रयोगशाला, हेटौडा
 बाली निरिक्षण फाराम

बीउ उत्पादकको नाम: .....न.पा./गा.पा ..... वडा नं. ....
 जिल्ला: ..... अञ्चल .....खेतको ठेगाना: .....
 सम्पूर्ण खेतको क्षेत्रफल हे. ....निरिक्षण गरेको क्षेत्रफल हे. ....
 खेतको संख्या प्लट/ब्लक समेत .....बालीको किसिम: .....
 जात: ..... बीउको स्रोत: .....श्रोत बीउको स्तर: .....
 लटको संकेत तथा ट्याग नम्बर: .....पृथकता दुरी: .....
 अग्रीम बाली र जात: .....

निरिक्षण मिति	बालीको अवस्था र दिईएको सुझावहरु	दस्तखत		कैफियत
		कृषक	निरिक्षक	

नेपाल सरकार
कृषि विकास मन्त्रालय
कृषि विभाग
बाली विकास निर्देशनालय
क्षेत्रीय बीउ बिजन प्रयोगशाला, हेटौडा
बाली निरिक्षण फाराम

निरिक्षण पटक

पहिलो .....

दोस्रो .....

तेस्रो .....

चौथो .....

अन्तिम .....

बीउ उत्पादन सम्झौता गर्ने संस्था/व्यक्ति: ..... बीउ उत्पादकको सही वा दस्तखत:.....

बीउ उत्पादकको नाम:..... ठेगाना:.....

खेतको ठेगाना:..... सम्पूर्ण खेतको क्षेत्रफल हे. ....

निरिक्षण गरेको क्षेत्रफल हे..... निरिक्षण गरेको खेतको संख्या प्लट बलक समेत.....

बालीको किसिम र जात:..... श्रोत बीउको बोरामा लगाएको ट्याग नं.....

श्रोत बीउको स्तर निस्सा सहित ..... लट नम्बर अरु/ कुनै निस्सा .....

विवरण	संख्या प्रति आँकडा										कुल जम्मा	औसत १०० बोट	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०			
★ बेजात वा नाबो बोट/संख्या													
★★ अरु बालीको बोट/बाला													
★★★ झारपातको बीउ/पाकेको तथा हानिकारक बोट/बाला													
★★★★ बीउबाट फैलिने रोग बोट/बाला													

★ नाम सहित.....   ★★ नाम सहित.....

★★★ नाम सहित.....   ★★★★ नाम सहित.....

प्रति पाइला बोट/बालाको संख्या..... प्रति आँकडा पाइला/बोटको संख्या..... अग्रिम बाली.....

पृथकता .....मीटर   बालीको विकासको अवस्था .....

बीउ उत्पाद अन्दाजी ..... मे.ट./हे. बालीको काट्ने समय अन्दाजी .....

सिफारिस क्षेत्रफल ..... सिफारिस बालीको स्तर   मुल   प्रमाणित

निष्काशन गर्नका कारणहरु   बेजात बढी   अरु बाली बढी   झारपात बढी   रोगको प्रकोप

कैफियत .....

निरिक्षकको दस्तखत ..... नाम ..... मिति .....

बालीको न्यूनतम स्तर (Minimum Field Standards)

क्र.सं.	बालीको नाम	न्यूनतम पृथक्ता दूरी (मिटर)		अधिकतम बेजात बोटहरू (प्रतिशत)		अधिकतम रोगी बोटहरू (प्रतिशत)		निषेधित गरिएका रोगहरू
		मूल	प्रमाणित	मूल	प्रमाणित	मूल	प्रमाणित	
(क) खाद्यान्न बाली:-								
१.	धान	३	३	०.०५	०.२०	०.२०	०.५०	नेक ब्लाष्ट
२.	गहुँ	३	३	०.०५	०.३०	०.१०	०.५०	कालो पोके
३.	मकै	३००	२००	१.००	२.०	-	-	-
४.	कोदो	५	५	०.१०	.२०	-	-	-
५.	जौ	३	३	०.०५	०.३०	०.१०	०.५०	कालो पोके
(ख) दलहन बाली:-								
१.	मुसुरो	१०	५	०.१०	०.२०	-	-	-
२.	चना	१०	५	०.१०	०.२०	०.१०	०.५०	फयुजारियम विल्ट
३.	मास	१०	५	०.१०	०.२०	-	-	-
४.	बोडी	१०	५	०.१०	०.२०	०.१०	०.५०	एन्थ्राकनोज, वीन कमन मोजाइक भाईरस
५.	रहर	२००	५	०.१०	०.२०	-	-	-
(ग) तेलहन बाली :								
१.	तोरी	५०	२५	०.१०	०.५०	०.२०	०.२०	स्कलोरोटिनिया
२.	रायो	३००	२००	०.१०	०.५०	०.२०	०.५०	अल्टरनेरिया लिफ स्पट
३.	बदाम	३	३	०.१०	०.२०	-	-	-
४.	भटमास	३	३	०.१०	०.५०	०.१०	०.५०	एन्थ्राकनोज
(घ) तरकारी बाली :								
१.	काउली	१६००	१०००	०.१०	०.२०	०.१०	०.५०	अल्टरनेरिया लिफस्पट
						०.१०	०.२०	कोशामा लागेको बल्याकस्पट
२.	बन्दा	१६००	१०००	०.१०	०.२०	०.१०	०.५०	अल्टरनेरिया लिफस्पट
						०.१०	०.२०	कोशामा लागेको बल्याक स्पट
३.	गोलभेडा	५०	२५	०.१०	०.५०	०.२०	०.५०	टोमैटो मोज्याक भाइरस
४.	मुला	१६००	१०००	०.१०	०.२०	०.१०	०.५०	कोशामा लागेको अल्टरनेरिया लिफ स्पट र बल्याक रट
५.	सलगम	१६००	१०००	०.१०	०.२०	०.१०	०.२०	कोशामा लागेको अल्टरनेरिया लिफ स्पट र बल्याक रट

६.	गाजर	१०००	५००	०.१०	०.२०	-	-	कोशामा लागेको अल्टरनेरिया लिफ स्पट र बल्याक रट
७.	प्याज	१६००	१०००	०.१०	०.२०	०.२०	०.५०	पर्पल ब्लच र एल्लो डवार्फ रोग
८.	बोडी	१०	५	०.१०	०.२०	०.१०	०.२०	बीन कमन मोज्याक भाइरस
						०.१०	०.५०	एन्थ्राक्नोज
९.	घिउ सिमी	५०	२५	०.१०	०.५०		०.२०	बीन कमन मोज्याक भाइरस
							०.५०	एन्थ्राक्नोज
१०.	भेडे खोर्सानी	४००	२००	०.१०	०.२०	०.१०	०.२०	ब्याक्टेरियल लिफ स्पट
११.	पिरो खोर्सानी	४००	२००	०.१०	०.२०	०.१०	०.५०	एन्थ्राक्नोज
१२.	रायो	१५००	१०००	०.१०	०.२०	०.२०	०.५०	अल्टरनेरिया ब्लाइट
१३.	काँक्रो	१०००	५००	०.१०	०.२०	०.१०	०.२०	मोज्याक
१४.	भाण्टा	४००	२००	०.१०	०.२०	०.२०	०.५०	फलमा लाग्ने फोमोपसिस ब्लाइट
१५.	रामतोरीयाँ	४००	२००	०.१०	०.२०	-	-	
१६.	करेला	१०००	५००	०.१०	०.२०	०.१०	०.२०	मोज्याक भाइरस
१७.	घिरौला	१०००	५००	०.१०	०.२०	-	-	
१८.	केराउ	१०	५	०.१०	०.२०	०.१०	०.२०	पी मोज्याक
१९.	स्वीसचाई	१०००	५००	०.१०	०.२०	-	-	
२०.	स्क्वायस	१०००	५००	०.१०	०.२०	०.१०	०.२०	मोज्याक भाइरस
२१.	पालुडो	१६००	१०००	०.१०	०.२०	०.१०	०.५०	
२२.	मेथी	१०	५	०.१०	०.२०	-	-	
२३.	खरबुजा	१०००	५००	०.१०	०.२०	-	-	
(ड) रेशा बाली :								
१.	कपास	५०	२५	०.१०	०.२०	-	-	
२.	जुट	५०	२५	०.५०	०.१०			
(च) घाँस बाली :								
१.	जै	३	३	०.०६	०.२५	०.१०	०.५०	कालोपोके
२.	राई घाँस	३	३	०.०६	०.२५	०.१०	०.५०	कालोपोके
३.	बर्सिम	४००	४००	०.२०	१.०			
४.	लुसर्न	४००	४००	०.२०	१.०			
५.	हवाइट क्लोभर	५०	२५	०.२०				
६.	स्टाइलो	५०	२५	०.१०	१.०			
७.	टियोसेन्टि	२००	१००	०.१०	०.५			

नेपाल सरकार
कृषि विकास मन्त्रालय
कृषि विभाग
बाली विकास निर्देशनालय
क्षेत्रीय बीउ विजन प्रयोगशाला, हेटौडा
बीउ विश्लेषण प्रतिवेदन

नमूनाको प्राप्त मिति:

परीक्षण नम्बर :

लटको संकेत नं. :

नमूना लिएको मिति :

नमूना लिनेको नाम:

ठेगाना :

परीक्षण शुरु गरेको मिति:

परीक्षण सिद्धिएको मिति:

उत्पादन मिति:

नमूनाको प्रकार :

जात:

बीउको स्तर:

नमूना पठाउनेको नाम :

ठेगाना :

लटको परिमाण(मे. टन)

उमारशक्ति परीक्षण विधि :

बीउ विश्लेषण प्रतिशत						
शुद्ध बीउ	अन्य वालीको बीउ	झारपातको बीउ	निष्कृत्य पदार्थ	चिस्यान	उम्रने शक्ति	१००० दानाको तौल (ग्राम)
अन्य वालीको बीउ : १०००		झारपातको बीउ: १०००		अन्य जातको बीउ: १०००		
ग्राममा प्रकार/संख्यामा ०		ग्राममा प्रकार/संख्यामा ०		ग्राममा प्रकार/संख्यामा ०		

कडा बीउ: ०

स्वच्छ बीउ : ०

बिकृत बेर्ना : ०

मरेको बीउ

नोट:

प्राप्त नमूना: उपचार गरिएको? नगरिएको ।

चिस्यान परीक्षण विधि: ओभनबाट गरिएको (मसिनो गरि पिसि १३० देखि १३३° से. तापक्रममा २ घण्टा राखिएको) vitavax २.५ ग्रा./के.जी बीउका दरले उपचार गरिएको ।

कैफियत

( ) असल बीउ

( ) अन्य गुणस्तर ठिक भएतापनि उम्रने शक्ति कम
(प्रमाणिकरणको लागि/यथार्थ संकेतपत्रको लागि)

( ) बीउलाई न्यूनतम स्तरमा ल्याउन झारपातको बीउ बढि भएकोले अझ सफा गर्नु पर्ने ।

( ) बीउको लागि प्रयोग गर्न नहुने

( ) नमूनाको जात नमिलेको

( ) पूरा विश्लेषण गर्न बीउ कम

- ( ) बीउलाई न्यूनतम स्तरमा ल्याउन निष्कृत्य पदार्थ ( ) ज्यादै किरा लागेको ।
 वढि भएकोले अझ सफा गर्नु पर्ने ।
- ( ) बीउलाई न्यूनतम स्तरमा ल्याउनका लागि चिस्यान वढि ( ) ज्यादै रोग लागेको ।
 भएकोले अझ सुकाउनु पर्ने ।

नोट:

१. यस प्रतिवेदनमा नतिजाहरू नमूनामा आधारित छन् । अतः यो नतिजा काममा ल्याउँदा नमूना बीउको सम्पूर्ण परिमाणलाई प्रतिनिधित्व गर्ने हुनुपर्छ । यदि यस्तो छैन भने यसको जिम्मेवारी विश्लेषक हुने छैन ।
२. बीउको गुण बीउ परीक्षणमा सन्तोषजनक भएपनि बीउ भण्डारको अवस्था, बीउमा हुन सक्ने चिस्यानको घटवढको मात्रा, किराको प्रकोप र विभिन्न वातावरणमा निर्भर गर्दछ । अतः यी विभिन्न अवस्था र वातावरणबाट बीउ जोगाउने उत्तरदायित्व बीउ बेच्ने वा किन्नेहरूकै हुन्छ । कुनै हालतमा पनि यो परीक्षणको नतिजा ६ महिनाभन्दा वढि प्रयोगमा ल्याउनु हुदैन । यस अवधिभन्दा वढिको लागि पुनः प्रमाणित गर्नु परेमा पुनः परीक्षण गराउनु पर्छ ।

प्रतिवेदन तयार पार्ने

बीउ विश्लेषक

आधिकारीक दस्तखत

.....

.....

.....

“From one seed a whole handful: that was what it meant to say the bounty of the earth.” — J.M. Coetzee

नेपाल सरकार
कृषि विकास मन्त्रालय
कृषि विभाग
बाली विकास निर्देशनालय
क्षेत्रीय बीउ विजन प्रयोगशाला, हेटौडा, मकवानपुर

बीउको उम्रनेशक्ति परीक्षण

परीक्षण नं.	नमूना पठाउनेको नामर ठेगाना	नमून प्रकार/ जात/संकेत नं.	लटको परिमाण	नमूना लिएको मिति	नमूना प्राप्त मिति	परीक्षण अवधि	परीक्षण समाप्त मिति	उत्पादन वर्ष	परीक्षण विधि	उमारशक्तिको बिश्लेषण (प्रतिशत) कैफियत					कैफियत	
										सामान्य बेर्ना	कडा बीउ	स्वच्छ बीउ	बिकृत बेर्ना	मरेको बीउ		बीउ उपचार

नोट:

- यो प्रतिवेदनमा समावेस भएको नतिजाहरू नमूनामा अधारीत छ । अतः यो नतिजा काममा ल्याउदा नमूनाले बीउको सम्पूर्ण परीमाणलाई प्रतिनिधित्व गर्ने हुनु पर्दछ । यस्तो छैन भने यसको जिम्मेवारी बीउ परीक्षण हुने छैन ।
- बीउको गुणस्तर संतोषजनक भएपनि बीउ भण्डारणको अवस्था, बीउमा हुन सक्ने चिसानको घटबढको मात्रा, किराको प्रकोप विभिन्न बातावरणमा निर्भर गर्दछ । अतः यो विभिन्न अवस्था र बातावरणबाट बीउ जोगाउने उत्तरदायित्व बीउ वेच्ने वा किन्नेहरूको हुन्छ । कुनै हालतमा पनि यो परीक्षणको नतिजा ६ महिना भन्दा बढी प्रयोगमा ल्याउनु हुदैन ।
- बीउको उमारशक्ति राष्ट्रिय बीउ विजन समितिको गुणस्तर निर्धारण तथा व्यवस्था उपसमितिले तोकेको न्यूनतम स्तर भन्दा कम आएमा(०) चिन्ह लगाईने छ ।

.....
प्रतिवेदन तयार गर्ने

.....
बीउ बिश्लेशक

.....
आधिकारीको दस्तखत

SEED ANALYSIS CARD
Regional Seed Testing Laboratory
Hetauda, Makawanpur
MOISTURE CONTENT TEST
Lab. Test No.:
Method:

	Can No (R ₁)	Can No (R ₁)	Can No (R ₁)	Can No (R ₁)
Before Drying				
1. Weight of empty can				
2. Weight of can+seed				
3. Wight of Seed=2-1				
After Drying				
4. Weight of can+seed				
5. Weight of can+dry seed				
6. Weight loss=4-5				
% Moisture=6/3*100				
Average of Two Replicates (Within Tolerance)				
Final Moisture %				

Analysed by:
Date:

Checked by:
Date:

Guard Sample /Sample Slip

प्रयोगशालामा विभिन्न स्थानका संघ/संस्थान/कम्पनी/समूह एवं निजी स्तरवाट परीक्षणार्थ प्राप्त हुने नमूनाहरूको माग बमोजिमको परीक्षण एवं प्रतिवेदन पठाए पश्चात उक्त नमूना मध्येवाट जगेडा नमूनाहरू सुरक्षितका साथ निश्चित तापक्रममा निश्चित अवधी सम्मको लागि बीउको नमूना राख्ने गरिन्छ । जुन तपसिल बमोजिमको ढाचामा अवस्थित हुने गर्दछ ।

Regional Seed Testing Lab, Hetauda

Sample Slip

Test Requested :	Lab Test No.
Species /Crop :	Cultivar:
Date of sample received :	Mark (✓) on Condition of sample
Mark (✓) of condition of the package	a) Clean b) Un cleaned c) Treated
a) Intact b) Damage c) Seriously damaged d) Untreated e) Others :	
Sample received by :	
Weight of Sample received (gm)	
(Return / Communicate the sender without delay in case of seriously damaged package)	

बीउको न्युनतम स्तर
(Minimum Seed Standards)

क्र.स.	वालीको नाम	शुद्ध बीउ (न्युनतम) प्रतिशत		निष्कृत्य पदार्थ (अधिकतम) प्रतिशत		अरु वालीको बीउ (अधिकतम संख्या) (प्रति के.जी.)		झारपातको बीउ (अधिकतम संख्या) (प्रति के.जी.)		अरु जातको बीउ (अधिकतम संख्या) (प्रति के.जी.)		उमारशक्ति (न्युनतम) प्रतिशत		चिस्यान (अधिकतम) प्रतिशत	
		मुल	प्रमाणित	मुल	प्रमाणित	मुल	प्रमाणित	मुल	प्रमाणित	मुल	प्रमाणित	मुल	प्रमाणित	मुल	प्रमाणित
१. खाद्यान्न वाली															
१.१	धान	९८	९८	२	२	१०	२०	२	५	१०	२०	८०	८०	१३	१३
१.२	गहुँ	९८	९८	२	२	१०	२०	२	५	१०	२०	८५	८५	१२	१२
१.३	मकै	९८	९८	२	२	५	१०	०	०	१०	२०	८५	८५	१२	१२
१.४	कोदो	९७	९७	३	३	१०	२०	१०	२०	१०	२०	७५	७५	११	११
१.५	जौ	९८	९८	२	२	१०	२०	१०	२०	१०	२०	८५	८५	१२	१२
२. तेलहन वाली															
२.१	तोरी सर्सो	९७	९७	३	३	१०	२०	५	१०	१०	२०	८५	८५	८	८
२.२	रायो	९७	९७	३	३	१०	२०	१०	२०	१०	२०	८५	८५	८	८
२.३	बदाम	९६	९६	४	४	०	०	०	०	०	०	७०	७०	९	९
२.४	भटमास	९८	९८	२	२	५	१०	५	१०	५	१०	७५	७५	९	९
३. दलहन वाली															
३.१	मुसुरो	९८	९८	२	२	५	१०	५	१०	१०	२०	७५	७५	९	९
३.२	चना	९८	९८	२	२	५	१०	०	०	५	१०	७५	७५	९	९
३.३	मास	९८	९८	२	२	५	५	५	१०	१०	२०	७५	७५	९	९
३.४	बोडी	९८	९८	२	२	०	१०	०	१०	५	१०	७५	७५	९	९
३.५	अरहर	९८	९८	२	२	०	५	०	०	५	१०	७५	७५	९	९
३.६	मङ्ग	९८	९८	२	२	०	१०	०	१०	५	१०	७५	७५	९	९
४. रेशावाली :															
४.१	जुट	९७	९७	३	३	५	१०	५	१०	५	१०	८०	८०	९	९
४.२	कपास	९८	९८	२	२	५	१०	५	१०	०	०	६५	६५	१०	१०
५. तरकारी वाली:															
५.१	काउली	९८	९८	२	२	०	०	०	०	०	०	७५	७५	८	८
५.२	बन्दा	९८	९८	२	२	०	०	०	०	०	०	७५	७५	८	८
५.३	गोलभेडा	९८	९८	२	२	५	१०	०	०	०	०	७०	७०	९	९
५.४	भण्टा	९८	९८	२	२	०	०	०	०	०	०	७०	७०	९	९
५.५	खुर्सानी	९८	९८	२	२	५	५	५	५	०	०	६५	६५	९	९

५.६	भेडेखुर्सा नी	९८	९८	२	२	५	५	५	५	०	०	६५	६५	९	९
५.७	काँक्रो	९८	९८	२	२	०	०	०	०	०	०	६५	६५	९	९
५.८	लौका	९८	९८									६५	६५	९	९
५.९	तिते करेला	९८	९८	२	२	०	०	०	०	५	५	६५	६५	९	९
५.१०	घिरौला	९८	९८	२	२	०	०	०	०	५	५	६५	६५	९	९
५.११	फर्सी/ स्क्वास	९८	९८	२	२	०	०	०	०	५	५	६५	६५	९	९
५.१२	रायो	९८	९८	२	२	५	५	५	१०	०	०	७५	७५	९	९
५.१३	मुला	९८	९८	२	२	५	१०	५	१०	०	०	७५	७५	८	८
५.१४	गाँजर	९६	९६	४	४	५	५	५	५	५	५	६५	६५	९	९
५.१५	सलगम	९८	९८	२	२	५	१०	५	१०	०	०	७५	७५	९	९
५.१६	स्वीसचा ई	९७	९७	३	३	५	१०	५	१०	०	०	६५	६५	९	९
५.१७	पालुङ्गो	९६	९६	४	४	५	५	५	५	०	०	६५	६५	९	९
५.१८	मेथी	९८	९८	२	२	५	१०	२	२	५	१०	७०	७०	९	९
५.१९	रामतोरि या	९९	९९	१	१	०	०	०	०	५	५	७०	७०	१०	१०
५.२०	तनेबोडी	९८	९८	२	२	०	१०	०	१०	५	१०	७५	७५	९	९
५.२१	केराउ	९८	९८	२	२	०	०	०	०	५	१०	७५	७५	१०	१०
५.२२	प्याज	९८	९८	२	२	५	१०	५	१०	०	०	७०	७०	९	९
५.२३	घिउ सिमि	९८	९८	२	२	०	०	०	०	५	५	७५	७५	१०	१०
५.२४	तर्बुजा	९८	९८	२	२	५	५	५	५	०	०	६५	६५	९	९

६. घाँसेवाली

६.१	जै घाँस	९७	९७	३	३	१०	२०	१२	२५	१०	२०	८५	८५	१२	१२
६.२	राई घाँस	९७	९७	३	३	१०	१०	१०	१०	०	०	६५	६५	१०	१०
६.३	बर्सिम	९८	९८	२	२	१०	२०	१५	३०	०	०	८०	८०	१०	१०
६.४	लुसर्न	९८	९८	२	२	१०	२०	१५	३०	०	०	८०	८०	१०	१०
६.५	हाइट क्लोभर	९३	९३	७	७	१०	२०	१०	२०	१०	२०	६५	६५	१०	१०
६.६	स्टाइलो	९०	९०	१०	१०	१०	२०	१०	२०	१०	२०	४५	४५	१०	१०
६.७	टियोसि न्टे	९८	९८	२	२	५	१०	०	०	०	०	८५	८५	१२	१२

यथार्थ संकेत-पत्र (Truthful Labelling) को लागि न्यूनतम स्तर

क्र.स.	वाली	बीउको शुद्धता प्रतिशत कम्तिमा	उमारशक्ति प्रतिशत कम्तिमा
१. खाद्यान्न वाली			
१.१	धान	९७	८०
१.२	गहुँ	९७	८०
१.३	मकै	९७	८५
१.४	कोदो	९६	७०
१.५	जौ	९७	८०
२. तेलहन वाली			
२.१	तोरी ससोँ	९७	७५
२.२	बदाम	९६	७०
३. दलहन वाली			
३.१	मुसुरो	९८	७५
३.२	चना	९७	७५
३.३	मास	९७	७०
३.४	बोडी	९७	७०
३.५	अरहर	९७	७०
३.६	मङ्ग	९७	७०
३.७	भटमास	९७	७५
४. रेशावाली :			
४.१	जुट	९६	७५
४.२	कपास	९६	६५
५. तरकारी वाली			
५.१	काउली	९८	७०
५.२	बन्दा	९७	७०
५.३	गोलभेडा	९७	७०
५.४	भण्टा	९७	६५
५.५	खुर्सानी	९७	६५
५.६	भेडेखुर्सानी	९७	६५
५.७	काँक्रो	९७	६५
५.८	लौका	९७	६५
५.९	तिते करेला	९७	६५

५.१०	घिरौला	९७	६५
५.११	फर्सी/स्क्वास	९७	६५
५.१२	रायो	९७	७५
५.१३	मुला	९७	७०
५.१४	गाँजर	९४	६५
५.१५	सलगम	९७	७०
५.१६	स्वीसचार्ड	९६	६५
५.१७	पालुङ्गो	९५	६५
५.१८	मेथी	९७	७०
५.१९	रामतोरिया	९८	७०
५.२०	तनेबोडी	९७	७०
५.२१	केराउ	९७	७०
६. घाँसेवाली			
६.१	जै घाँस	९७	८५
६.२	राई घाँस	९७	६५
६.३	बर्सिम	९८	८०
६.४	टियोसिन्टे	९८	८०
६.५	हाइट क्लोभर	९३	६५
६.६	स्टाइलो	९०	४५

बीउ भण्डारणको लागि सुपर ग्रेन ब्याग तथा कोकुन

- सुपर ग्रेन ब्याग यो एक किसिमको प्लाष्टिक भोला हो यसभित्र अनाज वा बीउ भण्डारण गर्दा यस भित्र विस्तारै अक्सिजनको मात्रा कम हुन्छ र कार्बनडाईअक्साइडको मात्रा बढ्न जान्छ । फलस्वरुप कीराहरु अक्सिजनको खोजीमा माथिल्लो सतह तिर आउँछन् र करिब ३ दिन भित्रमा अक्सिजन नपाएर मर्दछन् ।
- यो ६५ केजी तौलसम्म बीउ भण्डारण गर्न सकिन्छ ।
- यदि कुनै कारणबस प्वाल पर्न गएमा यसले काम गर्दैन ।
- धेरै मात्रामा बीउ भण्डारण गर्नको लागि कोकुन प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
- यो एक टन देखि १०० टन सम्मको पनि पाईन्छ । प्रति टन हाल बजारको मुख्य रु.३५०००/- पर्दछ ।
- यसलाई खुला चौरमा राखेर पनि भण्डारण गर्न सकिन्छ । भण्डारण गर्दा चिस्यानको मात्रा भने ख्याल गर्नु पर्दछ ।

नेपाल सरकार
 कृषि विकास मन्त्रालय
 कृषि विभाग
 बाली विकास निर्देशनालय
 क्षेत्रीय बीउ विजन प्रयोगशाला,
 हेटौडा, मकवानपुर
 बीउ परीक्षण वापतको शुल्क दर
 खण्ड ६३ अतिरिक्ताङ्क ३० क नेपाल राजपत्र भाग ५ मिति २०७०/११/०१

मिति : २०७०/१०/०८ को निर्णयानुसार
 बीउ विजन परीक्षण तथा सेवा शुल्क

सि.नं.	शिर्सक नं.	विवरण	दरहरु	कैफियत
१	१.१.७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय		
		उमारशक्ति परीक्षण	२२९/-	प्रति नमूना
		शुद्धता परीक्षण	१७४/-	प्रति नमूना
		चिस्यान परीक्षण	१५४/-	प्रति नमूना
		टेट्राजोलियम टेष्ट	२८९/-	
		भिगर परीक्षण (Vigour Test)	२३२/-	
		बीउको स्वास्थ्य परीक्षण	३५१/-	
		१००० दाना तौल	११०/-	प्रति नमूना
		बीउ नमूना लिए वापत शुल्क	२१४/-	प्रति नमूना
		खेत निरीक्षण	३२०/-	प्रति हेक्टर
		बीउ प्रमाणिकरण	१००/-	प्रति मे.टन

बीउ भण्डारण निरीक्षण फाराम

गोदाम भएको स्थान:

गोदाम: निजी/संस्थान/नेपाल सरकारको

गोदाम संकेत पत्र :

गोदामको क्षमता :

बीउको लटहरूको दर्ता चलानी रेकर्ड राखेको /नराखेको:

प्रत्येक लटमा गुणस्तर सम्बन्धी लेवल लगाएको /नलगाएको :

गोदामको भौगोलिक अवस्था:

क) वातावरण नियन्त्रित /अनियन्त्रित

ख) भण्डार कोठाको तापक्रम: ..... से./फ. सापेक्षिक आद्रता ..... प्रतिशत

ग) सरसफाई भएको /नभएको

किटनाशक औषधी प्रयोग भएको/नभएको

कीरा र ढुसीको प्रकोप भएको/नभएको

मुसा वा अन्य वस्तुवाट नोक्सान पारेको भएमा चिन्हहरू

घ) भण्डार भित्र पानी चुहिन्छ/चुहिदैन :

ङ) भुईँमा काठको फल्याक प्रयोग गरेको/नगरेको :

च) बीउ राखेको भाँडो सुरक्षित भएको/नभएको :

नभएका भए कारणहरू : .....

बीउको लट नं.	बीउको जात र प्रकार	प्रशोधित /अप्रशोधित	बीउ उपचार गरेको /नगरेको	जम्मा बीउको परिमाण	बीउ थन्क्याएको भाँडाको प्रकार र क्षमता	बीउ प्याक गरेको मिति	भण्डारण गरेको मिति	अन्तिम बीउ परीक्षण गरेको मिति	औषत चिस्यान प्रतिशत	औषत उम्रने शक्ति

कैफियत:

बीउ भण्डारण सम्बन्धी दिइएको सुझावहरू :.....

आवश्यकतानुसार बीउ परीक्षणको लागि लिइएको बीउको नमूनाको संख्या : .....

बीउ भण्डारण निरीक्षण गरेको मिति : .....

बीउ भण्डार निरीक्षण गर्ने कर्मचारीको नाम र दस्तखत

बीउ भण्डारण गर्ने कर्मचारीको नाम र दस्तखत : .....

सम्बन्धीत कार्यालयको प्राविधिक अधिकृतको नाम र दस्तखत : .....

Seed Treatment of Cereals and Vegetables

Crop	Name of Chemicals and its formulation.	Dosage of chemical in gm/Qt. of seed	Nature of treatment	Quantity of water (in liters) incase of slurry treatment
Maize	Thiram 75% WDP or Captan 75% WDP	70	Slurry	0.5
Paddy	Bavistin 50 WP	100	Dust	
Wheat	Vitavax 200 or Vitavax 75	250	Dust or Slurry	10 ml slurry/kg of seed.
Bengal gram	Captafol	250	Slurry	0.5
Black gram	Thiram 7% dust	250	Dust	
Cowpea	Captan 75% WDP	100	Dust	
Green gram	Thiram 7% WDP	75	Slurry	0.5
Red gram	Thiram 75% WDP	75	Slurry	0.5
Ground nut (Kernels)	Thiram 75% WDP or Captan 75% Dust	250	Dust	
Rapeseed and Mustard	Thiram 75% dust	250	Dust	
Soybean	Captan 75% dust plus Thiram 75% dust	150 150	Dust	
Sunflower	Thiram 75% dust	250	Dust	
Cotton	Captan 75% dust or Thiram 75% WDP	250 100	Dust Slurry	0.5
Jute	Captan 75% dust or Carbendazim 50 WP	80 200	Slurry Dust	0.5
Bean	Captan 75% WDP or Thiram 75% dust	100 250	Slurry Dust	0.5
Okra	Captan 75% WDP or Thiram 75% dust	100 250	Slurry Dust	0.5
Carrot, Chilli, Radish, Turnip and Cole crops	Thiram 75% dust	250	Dust	
Capsicum	Captan 75% dust	250	Dust	
Cucurbits	Captan 75% dust or Thiram 75% dust	250	Dust	
Palak and Tomato	Thiram 75% dust	335	Dust	
Onion	Captan or Carboxin or Thiram 75% dust	250	Dust	
Peas	Captan 75% WDP or Thiram 75% dust	100 200	Slurry	0.5

बीउ उत्पादन तथा बितरण कार्यमा बिर्सन नहुने कुराहरु

१. बार्षिक कार्य-योजना तयार गर्ने ।
२. श्रोत बीउको व्यवस्था गर्ने ।
३. कृषक र जग्गाको छनौट गर्ने ।
४. बीउ उत्पादक कृषकहरुलाई बाली उत्पादन प्रविधि बारे तालिम दिने ।
५. माटो परीक्षण गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउने ।
६. जग्गाको तयारी गर्ने ।
७. बाली अनुसार सिफारिस मात्रामा मलखादको प्रयोग गर्ने ।
८. समयमा बीउ छर्ने/रोप्ने कार्य गर्ने ।
९. बीउ बाली छर्ने/रोप्ने कार्य गरेको एक महिना भित्र बीउ बाली सम्बन्धि पूर्व जानकारी फाराम भरी सम्बन्धित क्षेत्रीय बीउ बिजन प्रयोगशालामा पठाउने ।
१०. आवश्यक समयमा सिंचाई, गोडमेल, रोग कीरा व्यवस्थापन, टपड्रेस आदि गर्ने ।
११. बाली अनुसार बीउ बाली निरीक्षण गर्ने गराउने ।
१२. समयमा बाली कटानी गर्ने गराउने ।
१३. सतर्कताका साथ बाली चुटने, सफा गर्ने र लट संकेत राख्ने ।
१४. सिफारिस मात्राको चिस्यानमा ल्याउन आवश्यकता अनुसार सुकाउने ।
१५. तोकिएको मात्रामा सम्पूर्ण बीउको प्रतिनिधित्व हुने गरी बीउको नमूना संकलन गर्ने (चिस्यान परीक्षणका लागि करिब १०० ग्राम जति बीउ छुट्टै पोकाका राखी तुरुन्तै पोकावन्दी गर्ने) ।
१६. तोकिएको परीमाणमा संकलित बीउको नमूना (चिस्यान नमूना सहित) सम्बन्धित प्रयोगशालामा आवश्यक परीक्षणका लागि पठाउने ।
१७. नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डमा आएको लटलाई मात्र उपयुक्त वातावरणमा भण्डारण गर्ने ।
१८. समय-समयमा सुकाई उपयुक्त चिस्यानमा ल्याउने ।
१९. बीउ छर्ने/रोप्ने/बिक्री बितरण गर्ने समय अगावै पुनः बीउको नमूना संकलन गर्ने (चिस्यान परीक्षणको लागि छुट्टै नमूना सहित) ।
२०. बीउ परीक्षण गर्ने गराउने ।
२१. नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डमा आएको बीउको प्रमाणिकरणका लागि बीउ प्रमाणिकरण आवेदन फाराम भरी सम्बन्धित क्षेत्रीय बीउ बिजन प्रयोगशालामा पठाउने ।
२२. बीउलाई सरसफाई गर्ने ।
२३. उपयुक्त बिषादीले उपचार गर्ने गराउने ।
२४. आवश्यक विवरण उल्लेखित उपयुक्त बोरामा पोकावन्दी गर्ने गराउने ।
२५. सम्बन्धित बीउ बिजन प्रयोगशालाबाट बीउ प्रमाणिकरण गराउने ।
२६. बोराको मुख सिउने तथा सिलिङ्ग गर्ने गराउने ।
२७. उपभोक्ता कृषक तथा बीउ बजारमा गुणस्तरीय बीउ उपलब्ध गराउने ।

दुईशब्द

नेपालको कुल गाहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान करिब ३३.१ प्रतिशत रहेको छ। नेपालीको जिविकोपार्जनका माध्यम कृषि व्यवसाय मात्र नभई समग्र आर्थिक विकासको आधार समेत हो । नेपालमा आर्थिक समृद्धिका पाटाहरू मध्ये आयात प्रतिस्थापन, निर्यात प्रवर्धन तथा औद्योगिकरणको लागि कच्चा पदार्थको आपूर्तिको श्रोत कृषि नै हो । अतः मुलुकको समग्र विकास हुन कृषिको विकास बिना सम्भव छैन। कृषि विकास हुन उत्पादकत्व प्रबर्द्धनको लागि गुणस्तरिय बीउको भूमिका २०-२५ प्रतिशत रहेको छ । करिब ६५.७ प्रतिशत नेपाली नागरिकको जिविकोपार्जनका माध्यम कृषि व्यवसाय हो । कृषिको विकास हुन उत्पादकत्व प्रबर्द्धन बिना असम्भव छ । उत्पादकत्व अभिवृद्धिमा भूमिका निर्वाह गर्न आवश्यक कृषि उत्पादन सामग्रीहरू मध्ये प्रमुख गुणस्तरिय बीउ नै हो । बीउ विजनको दीर्घकालिन सोच २०१३-२०२५ अनुसार गुणस्तरिय बीउमा आत्मनिर्भर, आयात-प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रबर्द्धनको माध्यमबाट उत्पादन बृद्धि आय आर्जनमा अभिवृद्धि र परिणमतः स्वरोजगारमा प्रबर्द्धन हुने लक्ष्य रहेको छ । मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत बीउ उत्पादन, प्रशोधन, बितरण तथा सो को गुणस्तर नियन्त्रणमा सकृय भूमिका निर्वाह गर्दै आईरहेको क्षेत्रीय बीउ विजन प्रयोगशालाले विभिन्न बाली, जात तथा स्तरका बीउहरूको सम्पूर्ण परीक्षण, बीउ बाली खेत निरीक्षण, बीउको नमूना संकलन, बीउ भण्डार निरीक्षण, बीउ प्रमाणिकरण लगायत बीउ उत्पादन तथा गुणस्तर सम्बन्धी प्रविधि हस्तान्तरणका कृयाकलाप संचालन गर्ने गरेको छ ।

आ.ब. २०७३/७४ मा यस प्रयोगशालाबाट संचालित सम्पूर्ण लक्षित कार्यहरू र आवश्यक अन्य विवरण समेत समावेश गरी वार्षिक प्रगति पुस्तिका प्रकाशन गरिएको छ । यस प्रतिवेदनले कृषि व्यवसायमा संलग्न कृषक, व्यापारी, उत्पादक, वितरक तथा कृषि निकायसंग आवद्ध संघ, संस्था र चासो राख्ने समस्त पाठक वर्गहरूलाई उपयोगी हुने आशा राखेको छु ।

अन्तमा यो पुस्तिका प्रकाशन गर्न अथक प्रयास गरी सहयोग पुर्याउनु हुने यस प्रयोगशालाका सहकर्मी बा.वि.अ. श्री जगदीश यादव, प्रा.स. सिर्मला योन्जन लगायत सम्पूर्ण प्राविधिक/प्रशासनिक/लेखा का साथीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । केही त्रुटी हुन गएको भए सुधार हुन सहयोग र सुझावको अपेक्षा गर्दछु ।

भरत प्रसाद देवकोटा
बरिष्ठ बाली विकास अधिकृत